

ERDÉLYI JOGÉLET

III. FOLYAM | III. ÉVFOLYAM | 2022 | 01.

KIADJA:

SCIENTIA KIADÓ

Szerkesztőbizottság

Dr. Csák Csilla egyetemi tanár (ME ÁJK)

Dr. Mezey Barna egyetemi tanár (ELTE ÁJK)

Dr. Nagy Csongor István egyetemi tanár (SZTE ÁJK)

Dr. Nótári Tamás egyetemi tanár (Sapientia EMTE JTI)

Dr. Papp Tekla egyetemi tanár (NKE)

Dr. Szabó István egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Dr. Szalayné Sándor Erzsébet egyetemi tanár (PTE ÁJK)

Dr. Szikora Veronika egyetemi tanár (DE ÁJK)

Dr. Veress Emőd egyetemi tanár, kutatóprofesszor (Sapientia EMTE JTI és Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet)

Dr. Vékás Lajos akadémikus, professor emeritus (ELTE ÁJK)

Szakterületi felelős szerkesztők:

Dr. Fazakas Zoltán József (kisebbségi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (KRE ÁJK)

Dr. Fegyveresi Zsolt (kereskedelmi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Kádár Hunor (büntetőjog, büntető eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Kokoly Zsolt (európai jog, médiajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Székely János (polgári jog, polgári eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Sztranyiczki Szilárd (polgári jog), egyetemi docens (Sapientia EMTE)

Dr. Vallasek Magdolna (munkajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Varga Attila (alkotmányjog, közigazgatási jog, kisebbségi jog), Románia Alkotmánybíróságának bírása, egyetemi docens (Sapientia EMTE)

A lapszám szerkesztője:

Dr. Veress Emőd

www.jogelet.ro

MEGVALÓSULT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BETHLEN GÁBOR
ALAP

ISSN 2734 — 6226

ISSN-L 2734 — 6226

TARTALOM

COLLEGIUM 48 – STUDIA DOCTORALIA*

Bartis Előd 7

A Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveinek hatása a képviselő magyar és román szabályozására

Bonyhai Gabriella Eleonóra 17

A tulajdonjog korlátozása: kisajátítás, államosítás

Füzi Norbert 31

Társasági részek átruházása a korlátolt felelősségű társaságban, különös tekintettel a román társasági törvény legújabb módosítására

Peti András 43

Az állami vállalatok kontrollja szervezés- és vezetélméletek szemszögéből

Sinkó Zoltán Péter 55

A digitalizáció hatása az atipikus munkavégzésre. A távmunka és a home office szabályozásának irányvonalai

Szendrei Tamás 69

A 2019/1151. EU-irányelv átültetése a román nemzeti jogrendbe

Valdman István 85

A társtulajdonosok jogosultságai és kötelezettségei a visszaszolgáltatott birtok közös hasznosítása terén

VARIAE

Hamza Gábor 99

A magánjog (polgári jog és kereskedelmi jog) kodifikációja Moldovában (Besszarábiában)

RECENZÍÓK

Heil Kristóf Mihály 103

„Ez a helység a táblának van szánva”

Pál Előd 109

A kora középkori alemann törvénykönyvekről

CONTENTS

COLLEGIUM 48 – STUDIA DOCTORALIA*

Előd Bartis 7

The Effect of the Principles of International Commercial Contracts on the Hungarian and Romanian Regulations of Representation

Gabriella Eleonóra Bonyhai 17

Restriction of Property Rights: Expropriation, Nationalization

Norbert Füzi 31

Transfer of “Social Parts” in a Limited Liability Company, with Particular Reference to the Latest Amendment to the Romanian Companies Act

András Peti 43

The Control of the State-Owned Enterprises Based on the Theory of Organization and Management. Appreciation of the Work of Ödön Kuncz

Zoltán Péter Sinkó 55

The Impact of Digitalization on Atypical Work – Guidelines for the Regulation of Teleworking and Home Office Type of Work

Tamás Szendrei 69

The Transposition of Directive (EU) 2019/1151 into Romanian National Law

István Valdman 85

Rights and Obligations of Co-Owners in the Joint Use of the Restituted Property

VARIAE

Gábor Hamza 99

Codification of Private Law (Civil Law and Commercial Law) in Moldova (in Bessarabia)

REVIEWS

Kristóf Mihály Heil 103

“This Place is for the Court”

Előd Pál 109

On the Early Medieval Alemannic Law Codes

BARTIS ELŐD

A Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveinek hatása a képviselet magyar és román szabályozására**

The Effect of the Principles of International Commercial Contracts on the Hungarian and Romanian Regulations of Representation

Abstract: The present study seeks to examine the impact of the *Principles of International Commercial Contracts* on the representation regulations of the Romanian and Hungarian civil codes, which entered into force in 2011 and 2013, to what extent did legislators take into account the results of the Principles, and whether there are any harmonization efforts in relation to these two legal systems. The imputability of the representative's actions is a central issue in the mechanism of representation, so the analysis necessarily covers the representation concepts of the *Principles of International Commercial Contracts* and the examined national legal systems.

Keywords: representation, mandate, civil code, legal harmonization, codification

Összefoglaló: Jelen tanulmány azt kívánja vizsgálni, hogy milyen hatást gyakoroltak a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei a 2011-ben, illetve 2013-ban hatályba lépő román és magyar polgári törvénykönyvek képviseleti szabályozására, mennyire tartották szem előtt a jogalkotók az Alapelvek eredményeit, és megfigyelhetők-e jogharmonizációs törekvések e két jogrendszer viszonyában. A képviselő cselekményeinek beszámítása a képviselet mechanizmusának központi kérdése, így az elemzés szükségképpen kitér a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveinek és a vizsgált nemzeti jogrendszereknek a képviseleti koncepcióira.

Kulcsszavak: képviselet, megbízás, Polgári törvénykönyv, jogharmonizáció, kodifikáció.

* Jelen rovat a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Miskolci Egyetem Collegium 48 hagyományápoló és tehetséggondozó közös programja során PhD- és LLM-hallgatók által megírt és előadás formájában is bemutatott tanulmányok szerkesztett és lektorált változatait tartalmazza. A Collegium 48 program támogatója Magyarország Igazságügyi Minisztériuma. A Collegium 48 program keretében egyetemi hallgatók által írt tudományos cikkek külön tanulmánykötetben jelennek meg.

** Jelen tanulmány megírását a Collegium Talentum 2021–2022. évi programja támogatta, amiért a szerző ezennel köszönetét fejezi ki.

1. Alapvetés

Bár az európai jogalkotónál napirendinek számít a polgári jog harmonizációjának kérdése, mind ez idáig főként a fogyasztóvédelem, vagyoni jog, szellemi tulajdon és társasági jog területén bír kiemelt jelentőséggel.¹ A képviselet mint önálló jogintézmény nem tartozik azon polgári jogi intézmények közé, melyek egységesítését, közelítését jelenleg kiemelten fontosnak tartaná az európai jogalkotó. Ezt bizonyítja többek között az is, hogy például az Európai Bizottság által végül visszavont,² közös európai adásvételi jog tervezetében³ a képviseleti jog kérdése egyáltalán nem kapott helyet.⁴ Az indoklás szerint a képviselettel kapcsolatos szabályok kisebb valószínűséggel vezetnek jogvitákhoz, valamint ezek a nemzeti jogok útján kezelhetők a legjobban. Így, a tervezet elfogadása esetén, a képviselet kérdését a szerződő felek nemzeti rendelkezései szabályozták volna.⁵

Ezzel szemben az Európai Unió keretein kívül tevékenykedő nemzetközi tudományos közeg a képviselet intézményét tipikusan olyan területnek tekinti, ahol szükséges a jogharmonizáció, főként a kontinentális jog és common law megoldásainak közelítése. Így a nemzeti magánjogi rendelkezések közelítését célzó ún. mintatörvények (vagy modelltörvények, modellszabályok), mint az UNIDROIT által kidolgozott *Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei* (Principles of International Commercial Contracts), a Lando Bizottság által kidolgozott *Európai Szerződési Jog Alapelvei* (PECL), valamint az Európai Polgári Törvénykönyv Tanulmányi Csoportja⁶ és az EU Magánjog Kutatócsoportja⁷ közös projektje, a *Draft Common Frame of Reference* (DCFR, Közös referenciakeret vázlata) külön részt szentel az ügyleti képviseletnek vagy annak legtipikusabb formáját megtestesítő megbízási szerződésnek.

Rövid tanulmányomban azt kívánom vizsgálni, hogy hasznosította-e, és ha igen, miként a magyar és a román jogalkotó a 2013-ban, illetve 2011-ben hatályba lépő új polgári törvénykönyvek megalkotásánál a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveiben kidolgozott képviseleti koncepciókat és szabályokat, ezen keresztül keresve választ az Alapelvek jogharmonizációs hatásainak eredményességére.

1 VÉKÁS Lajos: *Mennyiben szuverén egy EU-tagállam jogalkotása?*, Mindentudás Egyeteme, 2, Kossuth Kiadó, Budapest, 2004, 7–19, 14–15.

2 Ennek okairól lásd VERESS Emőd: *A közös európai adásvételi jog megalkotásának kudarca (2011–2015)*, *Korunk*, 2020/3, 59–66, 61–64.

3 Javaslat, Az Európai Parlament és Tanács Rendelete a közös európai adásvételi jogról (CESL), COM (2011) 635, 2011. 10. 11.

4 A képviselet mellett a következő jogintézmények sem estek a tervezet tárgyi hatálya alá: a jogi személyiség, a szerződésnek a cselekvőképesség hiányából eredő érvénytelensége, a szerződés jogszabályba vagy jó erkölcsbe ütközése, a szerződés nyelvének meghatározása, a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos kérdések, több személy megjelenése a hitelező vagy az adós oldalán, a felek módosulása, beleértve az engedményezést, a beszámítást és az egyesülést, a tulajdonjogi kérdések, beleértve a tulajdon átruházását, a szellemi tulajdonjog és a szerződésen kívüli károkozás jogá. CESL, Preambulum, (27). pont.

5 CESL, Indoklás, 3. pont.

6 Study Group on a European Civil Code.

7 Research Group on EC Private Law (Acquis Group).

Ahogy arra már Szászy István⁸ *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre* című munkájában 1947-ben rámutatott: „A képviselet tehát nem jogfilozófiai, a jog fogalmából folyó szükségképeni, hanem tételes jogi fogalom, amelynek szabályozása jogrendszerenként változik. A mindenkori tételes jogszabálytól függ, hogy a képviselő mely cselekményeit számítja be a képviseltnek.”⁹ A mai napig helytállóak ezek a kijelentések, és rámutatnak a képviselet intézményének összehasonlító jellegű vizsgálatának fontosságára, legyen szó jogtörténeti szempontú vizsgálatról vagy különböző jogrendszerek összevetéséről. Látni fogjuk, hogy napjainkban is a képviselő cselekményeinek a beszámítása az a kérdéskör, ami a legfőbb különbséget jelenti egyes jogrendszerek képviseleti szabályozása között, ennek összehasonlító vizsgálata pedig szükségszerűen hozzájárul saját jogrendszerünk jobb megismeréséhez.

2. Képviselet a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveiben

A Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei (a továbbiakban: UNIDROIT Alapelvek vagy Alapelvek) az UNIDROIT Intézet (Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért, International Institute for the Unification of Private Law; franciául: Institut international pour l'unification du droit privé) munkája. Az intézet független kormányközi szervezet, amelyet 1926-ban alapítottak a Népszövetségben belül, azzal a céllal, hogy kutassa a magánjog és különösen a kereskedelmi jog egységesítésének lehetőségeit és módszereit. Jelenleg 63 állam csatlakozott a kezdeményezéshez, köztük Magyarország és Románia is.¹⁰

Az UNIDROIT Alapelveket először 1994-ben tették közzé, amit azóta több kiadás követett 2004-ben, 2010-ben és legutóbb 2016-ban. A munka kísérletet tesz a kontinentális és a common law jogrendszerek szerződési szabályainak összehangolására a szerződéskötés és szerződésértelmezés, az anyagi érvényesség, a teljesítés és szerződésszegés területén.¹¹ A 2004-es kiadás óta az Alapelvek részletesen szabályozzák a képviseleti jog kérdését az *Authority of Agent* fejezet alatt.

8 Szászy István bár rövid, de a tudományos eredmények szempontjából termékeny időszakot töltött a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen, ahol 1942 és 1945 között magánjogot adott elő rendkívüli egyetemi tanári beosztásban. 1943-ban adta ki *A kötelmi jog általános tanai* című munkáját, és a Kolozsváron, valamint Budapesten tartott egyetemi előadásai képezték az 1947-ben és 1948-ban két kötetben megjelent *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre* című munkájának alapját. Szászy Istvánról részletesen lásd VERESS Emőd: *Megjegyzések Szászy Istvánról, a magyar polgári jog általános részéről és az összehasonlító jog szerepéről*, Jogtudományi Közlöny, 2021/2, 49–55.

9 SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre*, I. kötet, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1947, 309–310.

10 MÁDL Ferenc, VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 328.

11 MÁDL, VÉKÁS: *i. m.*, 328.

Az UNIDROIT Intézet, az Alapelvek munkáitól függetlenül, már 1935-től elkezdte egy képviseletről szóló nemzetközi egyezmény kidolgozását. A közel 50 éves munka és egyeztetés eredményeként 1983-ban, Genfben fogadták el a képviseletről szóló UNIDROIT Egyezményt. A Genfi Egyezmény munkáiban jelentős részt vállalt magyar részről Eörsi Gyula, akit a szocialista jog szakértőjeként kértek fel, hogy véleményezze a megalkotott tervezetek szövegét, és tegyen javaslatokat a kontinentális és common-law képviseleti koncepciók egységesítésére.¹² Végül a Genfi Képviseleti Egyezmény nem lépett hatályba, ugyanis azt nem ratifikálta a hatálybalépéshez szükséges minimum tíz tagállam.¹³ Az UNIDROIT Alapelvek első kiadásakor vélhetően még bíztak az 1983-as Genfi Egyezmény hatálybalépésében, ezért nem dolgoztak ki a képviseletre vonatkozó szabályokat.¹⁴

Az Alapelvek a képviseletnek csak a külső aspektusát szabályozza, azaz egyrésről a képviselő és harmadik személy, másrésről a képviselt és harmadik személy közötti viszonyt. A képviselt és a képviselő közötti belső jogviszonyra az egyébként alkalmazandó jog szabályai lesznek irányadók.¹⁵

Az UNIDROIT Alapelvek nem a kontinentális jogi tradíciót követik:¹⁶ szakítanak a képviselet közvetlen, illetve közvetett formájának megkülönböztetésével és szabályainak alkalmazásával, független attól, hogy a képviselő saját nevében vagy a képviselt nevében járt el.¹⁷ A képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszony létrehozásához elegendő, ha *nyílt képviselet* esete áll fenn, azaz ha a harmadik személy tudja, vagy tudnia kellene, hogy a képviselő a képviselt érdekében jár el, akár megnevezi a képviselt személyt, akár nem.¹⁸ *Rejtett képviselet* esetén csak a képviselő és a harmadik személy között keletkezik jogviszony.¹⁹ *Nyílt képviselet* esetén csak akkor keletkezik közvetlen

12 NEMESSÁNYI Zoltán: *Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2007/2, 21–27, 25.

13 Az egyezményt Dél-Afrika, Hollandia, Franciaország, Mexikó és Olaszország ratifikálta.

14 NEMESSÁNYI: *i. m.*, 26.

15 UNIDROIT Alapelvek 2. 2. 1. cikk (1) bekezdés. „E rész valamely személy (»a képviselő«) egy másik személy (»a képviselt«) jogviszonyait érintő képviseleti jogosultságát szabályozza, harmadik személlyel kötött szerződés által vagy annak vonatkozásában, függetlenül attól, hogy a képviselő saját vagy a képviselt nevében jár el.” Az egyezmény magyar nyelvű szövegét az UNIDROIT, *Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei* 2010, szerk. KIRÁLY Miklós, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, fordításból idézem.

16 A kontinentális jogrendszerek a képviselet közvetlen és közvetett formáját különböztetik meg. Közvetlen képviselet esetén a képviselő a képviselt *nevében* és *járára* jár el, így az általa tett jognyilatkozat hatása közvetlenül a képviselt és a harmadik fél között áll be. Ezzel szemben a közvetett képviselet esetén a képviselő bár a képviselt *járára* jár el, *saját nevében* tesz jognyilatkozatot, így a jognyilatkozat hatásai közte és a harmadik személy között állnak be. A common law rendszerében azonban a megkülönböztetés kritériuma, hogy a szerződő harmadik személy tudott-e vagy sem a képviseleti jogról. Ha igen, *nyílt képviseletről* (*disclosed agency*), ellenkező esetben *rejtett képviseletről* (*undisclosed agency*) beszélünk. Vö. NEMESSÁNYI: *i. m.*, 23; EÖRSI Gyula: *A kereskedelmi képviseletek joga egységesítésének két problémája*, Jogtudományi Közlöny, 1971/11, 491–499, 491; GÁRDOS Péter: Az ügyleti képviselet szabályainak rendszertani elhelyezése, Polgári Jogi Kodifikáció, 2006/1, 21–25, 21.

17 UNIDROIT Alapelvek 2. 2. 1. cikk (1) bekezdés.

18 UNIDROIT Alapelvek 2. 2. 3. cikk.

19 UNIDROIT Alapelvek 2. 2. 4. cikk.

jogviszony a képviselő és a harmadik személy között, ha a képviselő a képviselt hozzájárulásával önmagát kötelezi szerződő félként.²⁰

Ami a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen perlés kérdését illeti, az Alapelvek kizárják, hogy rejtett képviselet²¹ esetében a képviselt közvetlenül a harmadik személlyel szemben érvényesítsen igényt, és utóbbinak is csak kivételesen teszik lehetővé, hogy keresettel forduljon közvetlenül a képviselt ellen. Erre kizárólag akkor kerülhet sor, ha a képviselő azt a hitet ébresztette a harmadik személyben, hogy a vállalkozás tulajdonosaként szerződik, később viszont utóbbi rájön, hogy valójában a tulajdonos képviselőjével kötött szerződést.²² Tehát az Alapelvek a rejtett képviselet esetén a nyílt képviselettől eltérő módon szabályozzák a képviselt és a harmadik személy közvetlen igényérvényesítési lehetőségét.

Az UNIDROIT Alapelvek a kontinentális tradícióval ellentétben nem követeli meg, hogy a képviselő szerződési nyilatkozata egyértelműen utaljon a képviselt személyére (*contemplatio domini*), vagyis nem tulajdonít gyakorlati jelentőséget a nemzetközi kereskedelmi jogügyletekben a képviselt személy felfedésének.

Összefoglalva tehát, az Alapelvek megszabadultak a közvetett-közvetlen képviselet osztályozástól, és főszabályként leszögezték, hogy nyílt képviselet esetén a képviselő cselekményei révén közvetlenül a képviselt és a harmadik személy válnak egymással szemben kötelezetté. Egyben számoltak azzal is, hogy a saját nevében, illetve a képviselt nevében történő cselekvés megkülönböztetése a gyakorlatban mesterségesnek tűnik. Gazdasági szempontból a lényeges kérdés az, hogy a harmadik személy tudta vagy tudnia kellett volna, hogy az, akivel szerződik, egy másik személy érdekében jár el. Ugyanakkor szakít a common law undisclosed agency doktrínájával is.²³

3. Az UNIDROIT Alapelvek hatása a magyar képviseleti szabályozásra

A hatályos magyar Ptk. követi a kontinentális tradíciót, ami a képviselet típusait illeti és a közvetlen-közvetett képviselet kettősét alkalmazza. Itt szükséges megjegyezni, hogy közvetett képviseletet a bizományi szerződés keretében lehetséges létesíteni, dogmatikai értelemben a magyar Ptk. csak a közvetlen képviseletet minősíti képviseletnek.²⁴ Így tehát a képviselet lényeges eleme, hogy a képviselő a *képviselt nevében* és *jávéra* járjon el.

20 UNIDROIT Alapelvek 2. 2. 4. cikk.

21 UNIDROIT Alapelvek 2.2.4. cikk (1) bek. „Ha a képviselő képviseleti jogkörén belül jár el, és a harmadik személy nem tudta és nem is kellett volna tudnia, hogy a képviselő képviselőként jár el, a képviselő cselekményei kizárólag a képviselő és a harmadik személy kapcsolatát érintik.”

22 UNIDROIT Alapelvek 2. 2. 4. cikk (2) bekezdés. Vö. NEMESSÁNYI: i. m., 27.

23 NEMESSÁNYI: i. m., 27.

24 BÍRÓ György: *A képviselet = Polgári jog. Kommentár a gyakorlat számára*, szerk. PETRIK Ferenc, 5. kiadás, III–IV. kötet, HVG-ORAC, Budapest, 2018, 26.

Az új Ptk. megalkotásánál célként fogalmazódott meg a nemzetközi jogegységesítési termékek eredményeinek átvétele, azonban a figyelem elsősorban a Bécsi Vételi Egyezmény, Európai Szerződési Alapelvek, Draft Common Frame of Reference szabályaira terelődött.

Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Tematikája²⁵ szerint „*megfontolandó, hogy az új Ptk. rendelkezzen a közvetett képviseletről is*”. Ehhez mintául az Európai Szerződési Alapelvek szolgált. A külföldi és hazai szakirodalomban álláspontja azonban az volt, hogy ez a lépés nem lenne indokolt. Elismerték ugyan, hogy a Ptk.-nak mind a képviseleti (közvetlen), mind a bizományi szerződési (közvetett) szabályai átgondolásra szorulnak, a magyar jogi tradícióhoz hozzátartozik a képviselet és a bizomány megkülönböztetése.²⁶

Az UNIDROIT Alapelvek képviseleti szabályaira is érvényes az a megállapítás, hogy alapvetően egy kompromisszumokra törekvő megoldás, amely igyekszik a kontinentális és az angolszász felfogást kibékíteni. Azonban ezek képviseletről alkotott felfogása olyan jelentősen eltér, hogy csak komoly leegyszerűsítések árán lehet azokat közös nevezőre hozni, ami azonban idegen mindkét jogrendszer számára.²⁷

Mindezek ellenére felfedezhetünk bizonyos elemeket a képviselet jelenleg hatályos szabályozásában, amelyek hasonlóak az UNIDROIT Alapelvek szabályozásához. Ilyen például a Ptk. 6:18. § (2) bekezdése, amely úgy rendelkezik, hogy „*képviselőnek kell tekinteni azt a személyt, akiről eljárása és a képviselt személy magatartása alapján okkal feltételezhető, hogy jogosultsággal rendelkezik a képviselt személy nevében jognyilatkozatot tenni*”. Hasonló szabályt az 1959-es Ptk. nem tartalmazott, de hasonló rendelkezést találunk az UNIDROIT Alapelvekben,²⁸ az Európai Szerződési Jog Alapelveiben²⁹ és a Draft Common Frame of Reference-ben³⁰ is. Bár teljes bizonyossággal nem lehet megállapítani melyik modelltörvényt vette alapul a magyar jogalkotó, az bizonyos, hogy ezt a szabályt elsőként az UNIDROIT Alapelvekben találjuk,³¹ amelyet alapul vettek a későbbi modelltörvények.³²

25 Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Tematikája. Magyar Közlöny, 2003/8. szám,

26 GÁRDOS: *i. m.*, 24.

27 Uo.

28 2.2.5 Cikk (2) bek.: „*Ha azonban a képviselt magatartása alapján a harmadik személy észszerűen feltételezheti, hogy a képviselő képviseleti joggal rendelkezik arra, hogy a képviselt javára eljárjon, és a képviselő ezen képviseleti jogkörén belül jár el, a képviselt nem hivatkozhat a harmadik személlyel szemben a képviselő képviseleti jogosultságának hiányára.*”

29 3.201. cikk 2. bek.: „*Valamely személy akkor tekintendő felhatalmazottsággal bíró vélelmezett képviselőnek, ha a személy nyilatkozatai vagy viselkedése az észszerűen és jóhiszeműen eljáró harmadik félnek okot adnak az abban való hitre, hogy a vélelmezett képviselő az általa véghez vitt cselekedetekre felhatalmazottsággal bír.*” A magyar nyelvű szöveget Az Európai Szerződési Jog Alapelvei I–III., szerk. MAYER Erika, Páneurópa Jogász Unió Elektronikus Szakkönyvtára, 2011, c. fordításból idézem.

30 II. – 6:103: (3) „*If a person causes a third party reasonably and in good faith to believe that the person has authorised a representative to perform certain acts, the person is treated as a principal who has so authorised the apparent representative.*”

31 Az UNIDROIT Alapelvek képviseleti szabályozásának alapjául pedig a végül hatályba nem lépő 1983-as Genfi Képviseleti Egyezmény szolgált. Lásd. NEMESSÁNY: *i. m.*, 26; Ionuț-Florin POPA: *Ipoteza falsus procurator*, Revista Română de Drept Privat, 2019/2, 193–221, 198.

32 MOLNÁR Hella: *A képviselet jogegységesítési problémái – különös tekintettel a Draft Common Frame of Reference szabályaira*, Jogi Tanulmányok, 2010/3, 93–107, 103–104.

A fent említett szabályon kívül azonban a magyar szabályozás nem ihletődött sem az UNIDROIT Alapelvekből, sem más modelltörvényből. A képviselet szabályozása tulajdonképpen követi az 1959-es Ptk. hagyományát, a beiktatott módosítások pedig inkább a konszolidálódott joggyakorlat kodifikációjaként értékelhető.

4. Az UNIDROIT Alapelvek hatása a román képviseleti szabályozásra

Ami a képviselet román szabályozását illeti, amellett, hogy a magyar szabályozáshoz képest sokkal részletesebb szabályokat találunk, a jogalkotó bátrabban inspirálódott más (főként az olasz) államok képviseleti szabályozásaiból és az említett modelltörvényekből, így az UNIDROIT Alapelvekből is.³³

A román Polgári törvénykönyv is (a továbbiakban RPTK.) követi a kontinentális tradíciót, a közvetlen-közvetett képviselet dichotómiáját, azonban ahogy arra rámutatunk, egyes common-law elemeket is beépít. A közvetlen képviselet esetei a törvényes képviselet, a bírói határozat által kinevezett képviselő működése és a *képviseleti megbízás* esete. A közvetett képviselet esete tulajdonképpen a *képviselet nélküli megbízás* esetét jelenti. A román jog tradicionálisan a megbízás két típusát különbözteti meg: a képviseleti megbízást és képviselet nélküli megbízást. Míg előbbi esetében a képviselő a képviselt nevében és javára köti meg a célzott jogügyletet, utóbbi esetben a saját nevében és a képviselő javára. Míg előbbi esetében a jogügylet hatásai közvetlenül a képviselt személyében állnak be, utóbbi esetében a jogügylet a képviselőt és a szerződő harmadik felet kötelezi. A képviselet nélküli megbízás gyűjtőfogalom, ami magában foglalja a jutaléki,³⁴ bizományi³⁵ és szállítmányozási szerződést.³⁶

A magyar szabályozással ellentétben a közvetett képviselet esetét is tárgyalja a képviselet általános szabályai között (RPTK. 1295–1314. cikkek), megállapítva, hogy *„eltérő rendelkezés hiányában a képviselő által a meghatalmazás keretein belül kötött szerződés csak a képviselőt és a harmadik szerződő felet kötelezi, ha a harmadik fél nem tudta vagy nem kellett volna tudnia, hogy a képviselő ilyen minőségben cselekszik”*.³⁷ Ez a rendelkezés tulajdonkép-

33 Ionuț-Florin POPA: *O foarte scurtă introducere în tematica reprezentării*, Revista Română de Drept Privat 2019/2, 15–19, 17.

34 RPTK. 2043. cikk: *„A jutaléki szerződés az a megbízás, amelynek tárgya dolgok megszerzése vagy eladása, illetve szolgáltatásnyújtás a megbízó terhére, de a megbízott nevében, aki szakmai tevékenységi körében jár el, jutaléknak nevezett javadalmazás ellenében.”* Az RPTK. magyar nyelvű szövegét a Román Polgári Törvénykönyv (második, javított kiadás, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017) fordításából idéztem.

35 RPTK. 2054. cikk: *„A bizományi szerződés a jutaléki szerződés egy változata, amelynek tárgyát a megbízó által a bizományosnak e célból átadott ingó dolgok eladása képezi.”*

36 RPTK. 2064. cikk: *„A szállítmányozási szerződés a jutaléki szerződés azon változata, amely alapján a szállítmányozó kötelezi magát, hogy saját nevében és a megbízó javára fuvarozási szerződést köt, és teljesíti ennek járulékos műveleteit.”*

37 RPTK. 1297. cikk (1) bekezdés.

pen átveszi az UNIDROIT Alapelvek 2.2.4. cikkének (1) bekezdését. Azt a helyzetet írja le, amikor a képviselő, bár rendelkezik megbízással és annak keretén belül cselekszik, de ezt nem közli a harmadik féllel. Amennyiben a harmadik fél jóhiszemű volt, a megkötött jogügylet csak a képviselő és a harmadik fél között fejt ki hatásokat.

Ahogy arra a szakirodalom is rámutatott, a fent idézett jogszabály több szempontból is problematikus. Egyrészt nem illik bele az Rptk. képviseleti rendszertanába, ugyanis ez a cikk a szerződő harmadik fél hozzáállásához kötné a képviselő által tett jognyilatkozat hatásait, nem a *contemplatio domini*hez. Éppen a képviselet tényének a felfedése jelenti a fő különbséget az Rptk.-ban szabályozott képviseleti és képviselet nélküli megbízás – mint az ügyleti képviselet fő formája – közötti különbségnek. Másrészt, ez a jogi megoldás tulajdonképpen nem más, mint palástolt jogügylet, amely a valós szerződő fél személyét kívánja eltakarni (*prête-nom*). Az Rptk. szabályai alapján azonban, ha a harmadik fél utólag rájön, hogy tulajdonképpen létezett egy megbízó, akinek javára kötötte a jogügyletet a vele szerződő fél, kérheti a bíróságtól annak megállapítását (színlelési kereset), hogy akivel szerződést kötött, tulajdonképpen képviselő minőségben járt el, és a jogügylet közte és a képviselt között fejt ki hatásokat.³⁸ Ez olyan helyzetekben hasznos, amikor a képviselő nem teljesíti kötelezettségeit a harmadik féllel szemben. Az UNIDROIT Alapelvek rendszerében, ahol nem ismert a színlelési kereset, értelmet nyer ez a szabályozás, azonban a román Ptk. rendszerében egy felesleges előírás, ugyanis a harmadik fél védelme már biztosított a színlelési kereset által.³⁹

Az Rptk. 1297. cikk (2) bekezdésének forrása szintén az UNIDROIT Alapelvek [2.2.4. cikk (2) bekezdés⁴⁰]. Az 1297. cikk (1) bekezdése után az Rptk. egy kivételt állapít meg a fenti szabály alól: „(2) Ennek ellenére, ha a képviselő a meghatalmazás keretein belül egy válatat javára szerződik harmadik személlyel, és azt állítja, hogy ő annak a tulajdonosa, a valódi tulajdonos azonosságát utólag kiderítő harmadik személy ez utóbbival szemben is gyakorolhatja a képviselővel szembeni jogait.” Ha tehát a képviselő azt a hitet ébresztette a harmadik személyben, hogy a vállalkozás tulajdonosaként szerződik, később viszont utóbbi rájön, hogy valójában a tulajdonos képviselőjével kötött szerződést, közvetlen keresettel fordulhat a vállalkozással szemben. Fontos megjegyezni, hogy a harmadik személy a vállalkozással szemben érvényesítheti igényét, hiszen a jogügylet a vállalkozás javára lett megkötve és nem a „tulajdonossal” szemben, ahogy azt a román szabályozás (hibásan) jegyzi meg.⁴¹

A magyar Ptk. fent említett 6:18. § (2) bekezdéséhez hasonlóan a román szabályozás is átvette az UNIDROIT Alapelvek ezen rendelkezését [2.2.5. Cikk (2) bek.]. A Román Polgári törvénykönyv (a továbbiakban Rptk.) a „Képviseleti jogkör hiánya vagy túllépéséről” szóló 1309. cikke úgy rendelkezik, hogy „(1) A képviselői minőségben eljáró, de meghatalmazással nem rendelkező vagy a meghatalmazási jogkört túllépő személlyel megkötött szerződés nem

38 Lásd VERESS Emőd: *Román polgári jog. Általános rész*, 5. kiadás, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020, 161.

39 CHIRICĂ, Dan: *Probleme controversate privitoare la contractul de mandat*, https://www.juridice.ro/essentials/1903/probleme-controversate-privitoare-la-contractul-de-mandat#_ftnref120, (letöltés ideje: 2022. 01. 30.).

40 UNIDROIT Alapelvek [2.2.4. cikk (2) bekezdés]: „Ha azonban az ilyen képviselő harmadik személlyel valamely vállalkozás javára köt szerződést, és magát a vállalkozás tulajdonosaként tünteti fel, a harmadik személy, a vállalkozás valódi tulajdonosának felismerése után, ez utóbbival szemben is érvényesítheti a képviselővel szemben fennálló jogait.”

41 CHIRICĂ: i. m.

fejt ki joghatást a képviselt és a harmadik személy között. (2) Ha viszont a képviselt magatartása alapján a szerződő harmadik személy okkal feltételezhette, hogy a képviselő rendelkezik képviselési jogkörrel és a jogkör keretén belül jár el, a képviselt nem hivatkozhat a szerződő harmadik személlyel szemben a képviselési jogkör hiányára.” Ez a cikk az álképviselet és látszaton alapuló képviselet szabályait fekteti le.⁴²

5. Következtetések

Jelen tanulmány egy kísérlet a magánjogi jogharmonizáció nehézségének szemléltetésére. Láthatjuk, hogy bár rég rendelkezésre állnak a jog egységesítését elősegítő egyezmények, modelltörvények, ezek ritkán kerülnek átültetésre a nemzeti jogrendszerekbe. A magyar képviselési szabályozásban például alig lehet olyan elemeket találni, amelyek ezeket az egyébként magas színvonalú eszközöket kívánná meghonosítani, és inkább a nemzeti tradícióhoz maradt hű.

Ezzel szemben a román szabályozás sokkal inkább figyelembe vette egyik-másik modelltörvény rendelkezéseit, köztük az UNIDROIT Alapelvét is, azonban átültetésük sok esetben rendszeridegen, ebből kifolyólag számos alkalmazási nehézségre lehet rámutatni. Látható az is, mennyire nehéz egy kontinentális jogi felfogású jogrendszerben common law-elemeket meghonosítani. Hogy a magyar vagy a román jogalkotó hozzáállása célravezetőbb, azt az idő fogja eldönteni.

Bár a magánjog középpontjában álló vagyoni és szerződési jog alapvetően nem kötődik nemzeti sajátosságokhoz – Grosschmid Béni szavaival élve, miszerint a művelt államok vagyoni jogának fő elvei „*tojás-tojásként hasonlók*” –, még a XXI. században is arról beszélünk, hogy egyáltalán lehetséges-e jogharmonizáció ezen a téren. Léteznek rendkívül erős és megalapozott ellenérzések a magánjogi jogegységesítéssel szemben, amiket egyáltalán nem biztos, hogy belátható időn belül sikerül feloldani.

Irodalomjegyzék

1. BARTIS Előd: *Az álképviselet szabályozása a román Polgári törvénykönyvben*, Erdélyi Jogélet, 2021/2, 119–130.
2. BÍRÓ György: *A képviselet = Polgári jog. Kommentár a gyakorlat számára*, szerk. PETRIK Ferenc, 5. kiadás, III–IV. Kötet, HVG-ORAC, Budapest, 2018.
3. CHIRICĂ, Dan, *Probleme controversate privitoare la contractul de mandat*, https://www.juridice.ro/essentials/1903/probleme-controversate-privitoare-la-contractul-de-mandat#_ftn-ref120 (letöltés ideje: 2022. 01. 30.).
4. EÖRSI Gyula: *A kereskedelmi képviseletek joga egységesítésének két problémája*, Jogtudományi Közöny, 1971/11, 491–499.

42 Az álképviselet és látszaton alapuló képviselet román szabályozásának részleteiről lásd BARTIS Előd: *Az álképviselet szabályozása a román Polgári törvénykönyvben*, Erdélyi Jogélet, 2021/2, 119–130.

5. GÁRDOS Péter: *Az ügyleti képviselő szabályainak rendszertani elhelyezése*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2006/1, 21–25.
6. KIRÁLY Miklós (szerk.) *UNIDROIT, Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei* 2010, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
7. MÁDL Ferenc, VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
8. MOLNÁR Hella: *A képviselő jogegységesítési problémái–különös tekintettel a Draft Common Frame of Reference szabályaira*, Jogi Tanulmányok, 2010/3, 93–107.
9. NEMESSÁNYI Zoltán: *Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselő területén*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2007/2, 21–27.
10. Ionuț-Florin POPA: *Ipoteza falsus procurator*, Revista Română de Drept Privat, 2019/193–221.
11. Ionuț-Florin POPA: *O foarte scurtă introducere în tematica reprezentării*, Revista Română de Drept Privat, 2019/2, 15–19.
12. SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre*, I. kötet, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1947.
13. VÉKÁS Lajos: *Mennyiben szuverén egy EU-tagállam jogalkotása?*, Mindentudás Egyeteme, 2, Kossuth Kiadó, Budapest, 2004.
14. VERESS Emőd: *A közös európai adásvételi jog megalkotásának kudarca (2011–2015)*, Korunk, 2020/3, 59–66.
15. VERESS Emőd: *Román polgári jog. Általános rész*, 5. kiadás, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020.

BONYHAI GABRIELLA ELEONÓRA

A tulajdonjog korlátozása: kisajátítás, államosítás

Restriction of Property Rights: Expropriation, Nationalization

Abstract: Everyone has the right to own and use their lawfully acquired property, and no one shall be deprived of their property, except in the public interest, under the conditions laid down by law and as a result of the payment of a fair amount of compensation. I will attempt to perform a non-exhaustive, brief analysis of how well this has been achieved over the last hundred years. Furthermore, I am looking for the answer as to what extent the restitution provides full compensation in the case of nationalized real estates.

Keywords: expropriation, compensation, nationalization, restitution, damages

Összefoglaló: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogszerűen szerzett tulajdonát birtokolja, használja, azzal rendelkezzen. Tulajdonától senkit sem lehet megfosztani, kivéve, ha a korlátozás közérdekből történik, törvényben meghatározott feltételek mellett és méltányos összegű kártalanítás kifizetésének következtében. A következőkben egy rövid elemzést próbálok megírni azzal kapcsolatban, hogy az elmúlt száz év távlatában ezt mennyire sikerült betartani. Továbbá arra keresem a választ, hogy az államosított ingatlanok esetén milyen mértékben nyújt a visszaszolgáltatás teljes körű kártérítést.

Kulcsszavak: kisajátítás, kártalanítás, államosítás, visszaszolgáltatás, kártérítés

1. Bevezetés

Jelen dolgozatban azt elemzem, hogyan is látta jogászprofesszorként Kolosváry Bálint a tulajdonjog kérdését, milyen alapgondolatok merültek fel benne a tulajdonjog korlátozása, illetve kisajátítása esetén, hogyan látta a kisajátított ingatlanok után kifizetendő kártérítések meghatározásának kérdését, és véleménye mennyire aktuális és helytálló az 1945 után államosított ingatlanok utáni kártérítési igények esetén.

Az alábbi gondolatok dr. Kolosváry Bálint *A magyar magánjog tankönyve*¹ munkájához fűződnek, amely több mint száz év után is aktuális jogi problémákra adhat választ, meglepően reális képet tárva olvasója elé.

2. A tulajdonjog jogtermészete. A tulajdonjog fogalma és tartalma

A jogtudós szerint a tulajdonjog „*az a legteljesebb és legközvetlenebb jogi uralom, melyet a pozitív jog korlátai között és mások jogainak sérelme nélkül valamely dolog felett gyakorolni lehet*”.² Továbbá hozzáfűzi, hogy „*a tulajdonjog a többi dologbeli jogokhoz viszonyítva, még mindig legteljesebb marad, sőt tulajdonképpen valamennyit magában foglalja*”.³ Valamint úgy látja, hogy a „*tulajdon, mint jogi uralom kizárólagos természetű, kizárólagos oly értelemben, hogy a tulajdon tárgya felett uralmat gyakorolni egyedül a tulajdonos van jogosítva s így abból, ha csak dologra való beavatkozás valamely nemére harmadik személyek külön jogcíme őt nem gátolja: mindenkit kizárhat*”.⁴ A szerző a tulajdonjog abszolút jellegét hangsúlyozza, alátámasztva a tulajdonjog alanyának azon jogát, hogy bármilyen másik személytől elvárja ezen jogának tiszteletben tartását. A tulajdonosnak joga van arra, hogy bármilyen ingóságot vagy ingatlant, amelynek a tulajdonjoga őt illeti, teljes mértékben ő használjon, tulajdonát elidegenítheti, elhagyhatja, bármilyen módon szabadon rendelkezhet fölötte, bármiféle korlátozás nélkül, ugyanakkor megtilthatja kívülállók beavatkozását. Amire a tulajdonosnak figyelnie kell, az az, hogy a tulajdonjog gyakorlása közben, harmadik személyre nézve ne okozzon kárt, és az illető személy fennálló jogát ne sértse.

3. A tulajdonjog korlátozása – kisajátítás

A tulajdonjog korlátozása csak kivételes esetben lehetséges a magánszemélyek esetén. Közérdek miatt a tulajdonost megfoszthatták a dolog tulajdonjogától, illetve szűkíthették annak használati jogát vagy jogának terjedelmét.

A jogi személyek esetén már teljesen más a helyzet. A szerző külön kitér könyvében az egyházi jogi személyek és testületek tekintetében alkalmazható törvényi korlátozásokra. Nem szerezhettek tulajdont a betiltott vagy be nem fogadott szerzetesrendek, illetve ezen szerzetesrendek tagjai (saját maguknak) sem, egyedül örökösödés útján.⁵ A korlátozás a holtkézi törvények értelmében a katolikus egyházra is kiterjedt, ez utóbbi esetben csak királyi jóváhagyással szerezhettek újabb tulajdonjogot.⁶ Szintén korláto-

1. KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve*, második kiadás, Pulitzer-féle könyvkiadó vállalat, Budapest, 1907.

2. KOLOSVÁRY: *A magyar...*, i. m., 327.

3. *Uo.*, 329.

4. *Uo.*

5. *Uo.*, 332.

6. *Uo.*

zás alá estek az ingatlantulajdon-szerzés terén a jövőben elismerendő egyházak,⁷ akik csak külön engedéllyel templom, iskola, illetve papilak céljából kérhették a tulajdonjogi beelegyezést.

A tulajdonjog korlátozása abban az esetben is fennállt, amikor az ingatlant elidegenítési és terhelési tilalom köti, ami már lényegesen megváltoztatta a tulajdonos számára a rendelkezési jog általi lehetőségeket. Bizonyos esetben ezek a korlátozások és egyben tilalmak szükségszerűek és kényszerűek voltak, például magánfelek szerződéseikhez köthetőek, vagy akár banki hitelszerződés kitételeiként szerepeltek, de korlátozásokról dönthetett az örökhatározó is a végrendeleti intézkedés keretén belül. Elidegenítési és terhelési korlátozásról dönthetett bírói ítélet, ugyanakkor megvalósulhatott hatósági határozat alapján is.⁸

A kisajátítás fogalmát dr. Kolosváry Bálint a következőképpen határozta meg: *„a kisajátítás az a tulajdoni korlátozás, melynél fogva a tulajdonos közérdekből – a törvény által megjelölt esetekben – ingatlanát tulajdonul vagy haszonélvezetül, határozott vagy határozatlan időre a kisajátítónak átengedni tartozik”*.⁹ A szerző a munkája megírásakor a kisajátításról szóló 1881. évi XLI. törvényt vette alapul. Ez a törvényes rendelkezés a szocializmus kezdetéig, 1951-ig maradt érvényben Magyarország területén. Ezt a 114/1951 M.T. számú rendelettel módosították és kiegészítették.

Az 1881. évi XLI. törvény 1. és 3. paragrafusa értelmében a következő esetekben állhatott fenn a kisajátítás: közutak, hidak építésére, vasutak építésére, folyóvizek szabályozására, hadi erődítések, állami épületek és intézetek létesítésére, utca és közterek nyitására, iskolák, kórházak, különböző célt szolgáló közhasznú létesítmények felépítésére.

Egyértelmű, hogy a kisajátítás közérdeket kellett szolgáljon, és csak törvényes rendelkezések betartásával történhetett meg, a törvényszerűen előkészített kisajátítási terv betartására és engedélyeztetésére volt szükség. Amennyiben ezek hiányoztak, a kisajátítás nem történhetett meg jogszerűen.

A kisajátítás a tulajdonos akarata ellen valósult meg, közérdek figyelembevételével, de a közérdek következményeként azzal is számolni kellett, hogy a megkárosított tulajdonos megfelelő kártalanításban részesüljön.¹⁰ A tulajdonost ingatlankisajátítás esetén kártalanítani lehetett más ingatlannal vagy készpénzfizetéssel. Természetesen a kártérítés értékével nem minden esetben volt megelégedve a kisajátítást elszenvedő tulajdonos. A kártalanítás megállapítása kizárólag a bíróságok hatáskörébe tartozott, amennyiben a tulajdonosnak és a kisajátító hatóságnak nem sikerült közös megegyezésre jutni. Amennyiben megszületett a megegyezés, a bíróság jóváhagyására nem volt a továbbiakhoz szükség.

Az idézett szerző külön hangsúlyozta, hogy a *„kártalanítás összegét úgy kell megállapítani, hogy a tulajdonos teljes és valódi kártalanítást kapjon”*.¹¹ A Curia 1906. június 5-i

⁷ Uo., 332.

⁸ KOLOSVÁRY: *A magyar..., i. m.*, 345.

⁹ Uo., 356.

¹⁰ Uo., 359.

¹¹ Uo., 359.

120. számú döntésében¹² leszögezte: „*a valódi és teljes kártalanításnak megfelel az az összeg, mellyel a kisajátítást szenvedett szerezhet olyan minőségű és értékű ingatlant, amilyen tőle kisajátított*”. A Curia határozata előtérbe helyezte a kisajátítást elszenvedő tulajdonos egyéni érdekét, elismerve, hogy a közérdek senkit nem jogosít fel arra, még az állami intézményeket sem, hogy a kisajátított tulajdont ne valós értékén kártalanítsa, és az állam tulajdonjogot szerezzen magánszemélyek ingatlanai fölött, figyelmen kívül hagyva ilyen jellegű kötelezettségét. A kártérítés értékének meghatározásakor nemcsak a kisajátított ingatlan értékét kellett figyelembe venni, hanem az esetleges értékvesztést is, ami az esetleges ingatlanrészek kisajátítása esetén állt fenn. Ilyen esetben a teljes tulajdonjog csökkentése a volt tulajdonosnak a kisajátított ingatlanból résztulajdont eredményezett. Továbbá számon kellett tartani azt a költséget is, amit az ingatlan átalakítására kellett fordítani, az esetleges résztulajdon megmaradása esetén, hogy a megmaradt részek használhatóak maradjanak és a kisajátítás előtti állapotot tükrözzék. Valószínű, hogy nem minden esetben sikerült a tulajdonos követelését teljes mértékben kielégíteni, mert a tulajdonjogához ragaszkodó személy esetenkénti kötődése, különös előszeretete nem értékelendő körülményként szolgált. A családi múlt vagy személyes emlékekből adódó kötődés, azok magánjellege és a tulajdonost erő ilyen szempontok szerinti kár semmilyen kártérítés tárgyát nem képezhatték, mert nem értékelhetőek gazdasági szempontok szerint.

A kisajátítási ügyekben számos Curia-döntés meghatározó és egységes joggyakorlatot eredményezett a bíróságokon. Ezek közül említek meg néhányat az alábbiakban.

Arról már fentebb szó volt, hogy a kisajátítási eljárás alatt a tulajdonost valódi és teljes kártalanításban kell részesíteni. A bíróság a kár értékének a megállapítását szakértői véleményekre is alapozhatta.

A Curia 1883. június 27-én, a 4212. számú döntésében¹³ leszögezte, hogy: „*a kisajátításnál az alkalmazott szakértők véleménye az ár meghatározására nézve mennyiben lehet irányadó – a kisajátítandó tárgyak értékének meghatározásánál a becsléskor létező helybeli árak, a tiszta jövedelem, a bérek és haszonbérek s végre egyéb a közönséges adásvevésnél számba vétetni szokott körülmények szolgálnak alapul, hogy az alkalmazott szakértők véleménye hogy az az ár meghatározására nézve mennyiben lehet irányadó, azt az 54. paragrafus értelmében a bíróság határozza meg. A szakértői vélemény annyiban szolgálhat útmutatásul, amennyiben a törvény kellékeinek megfelel és ennél fogva minden egyéb s főleg feltevéseken alapuló, de valóságban nem létező körülmények figyelembe nem vehetők. A tárgyalt ügyben a telek közlekedés tekintetében kiváló fekvésénél és terjedelménél fogva bármely iparvállalat, gabona- vagy faraktár létesítésére alkalmas, s ennél fogva a többi szomszédos telkeknél nagyobb értékkel bír, mely körülmények figyelmen kívül nem hagyhatók...*” Egy hasonló esetben a Curia 1897. augusztus 3-án, a 4189. számú döntésében¹⁴ azt állapította meg, hogy „*a kártalanítási ár meghatározására a szakértői vélemény nem feltétlenül irányadó ugyan, de a szakértőknek a helyszínen szerzett*

12 GRECSÁK Károly (szerk.): *Határozatok a dologi jog, bányajog, telekkönyv és kötelmi jog köréből*, Magyar Döntvénytár, A Magyar Királyi Curia, Királyi Ítéltáblák nemkülönben más Legfelsőbb fokú ítélőhatóságok elvi jelentőségű határozatai, VIII. kötet, Budapest, 1906, 301.

13 GRECSÁK: *Határozatok...*, i. m., 104.

14 *Uo.*, 104.

tapasztalatokon alapuló, kellőleg indokolt és tényekkel és körülményekkel ellentétben nem álló véleménye figyelmen kívül nem hagyható”.

A következő döntés a kisajátított ingatlan értékcsökkenésére vonatkozik. A Curia 1884. március 26-án, a 6661. számú döntésében¹⁵ azt firtatta, hogy *„értékcsökkenés egyedül abból, hogy valamely birtok a vaspálya által áthasítottatik, nem következik. Értékcsökkenés a mezei gazdálkodásra használható földek kisajátításánál főleg ott áll elő, hol a vaspálya valamely birtokot úgy hasít két vagy több részre, hogy a mezei gazdálkodás az egyik részen levő épületekből a többi részeken vagy éppen nem, vagy csak nehézséggel, nagyobb kerülők igénybevétele és e szerinti időpazarlással folytatható.”*

Számos más döntés is megerősíti a fent említett álláspontokat. Ha mai szemmel elemeznénk ezeket a határozatokat, és kiértékelnénk, hogy mennyire voltak jogszerűek, nyugodtan elmondhatjuk, hogy reálisan és jogszerűen tárgyalták, érvényesítették és alkalmazták a törvény adta lehetőségeket, a kisajátított tulajdonosok tulajdonjoghoz köthető kárigényeik megállapítása észszerűen történt, ezek terjedelmét megalapozottan határozták meg. Az említett döntések akár a napjainkban is felhasználhatóak lehetnének joggyakorlat szempontjából.

Ha továbblépünk az időben, akkor egy másik híres jogtudós, dr. Szladits Károly¹⁶ a kisajátítást olyan közigazgatási jogi hatósági rendelkezésnek tekinti, amelynek magánjogi jogkövetkezményei vannak. A szerző a kisajátítást hatósági kényszerelidegenítésnek tekinti, a végrehajtási árveréshez hasonlítja. Szerinte a kisajátító határozat alapul szolgál egyfelől az eddigi tulajdon megszüntetésére és új tulajdon szerzésére, másfelől pedig kártérítési követelést alapít a kisajátítást elszenvedő javára.

Kolosváry Bálinthoz képest Szladits Károly tanulmánya megírásakor már teljesen más helyzetek is adódtak, lezajlott az első világháború, utána a gazdasági világválság is lényegesen új feladatok elé állította mind a magánszemélyeket, mind a jogi személyeket, és az állami érdek is az idők során több esetben változott.

A törvény megjelenésekor a kisajátítás többnyire az ingatlantulajdont vagy az ahhoz köthető jogokat érintette, és kizárólag csak közérdekből történhetett. Utólag – különösképpen a háború ideje alatt – már ingó dolgokat is ki lehetett sajátítani a tulajdonostól, és erre meg is teremtették a törvényes keretet. Ilyen helyzetek adódtak a hadsereg szükségleteinek a kielégítését célzó kisajátítások (requirálás) alkalmával, amikor is lovakat, szállítási eszközöket,¹⁷ élelszükségleti és közszükségleti cikkeket sajátítottak ki,¹⁸ amiért a tulajdonosnak kártérítésben kellett volna részesülnie. Kérdéses, hogy mennyire sikerült az akkori háborús helyzetben ezeket a jogokat a tulajdonos számára biztosítani, de a törvény előírásai kártérítési jogosultságról rendelkeztek.

Kolosváry Bálint későbbi munkájában¹⁹ részben kiegészítette előző könyvét, és figyelembe véve a jogfejlődés újabb eredményeit, belefoglalta azokat magánjogkönyvébe.

15 GRECSÁK: *Határozatok...*, i. m., 105–106.

16 SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlatja, ötödik átdolgozott kiadás*, Grill Károly Könyvkiadó vállalat, Budapest, 1937, 238.

17 Az 1912. évi LXIX. törvény.

18 1914:L, 1916:IV.t-c.

19 KOLOSVÁRY Bálint: *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadáshoz. IV. kiadás*, Studium kiadása, Budapest, 1938.

Elemmezve mindkét munkáját, lényeges eltérést nem tapasztalhatunk, kitart előző megállapításai mellett, és strukturálisan sem eszközöl komolyabb változtatásokat, csak kiegészítésekkel bővült munkája. Ez utóbbi már könyvének a negyedik kiadása, amely jogászgenerációknak adott lehetőséget arra, hogy elsajátítsák magánjogi szaktudásukat, ismerkedjenek alapfogalmakkal és elvekkel.

Ilyen új kiegészítésként²⁰ jelenik meg a kisajátításszerű tulajdonkorlátozás terén a telepítési és más földbirtok-politikai célokra való átengedési kötelezettség, melynek alapján az említett célra a tulajdonosnak át kellett engednie ingatlanát az állami hatóságoknak, kártalanítás ellenében. Az 1936. évi XXVII. törvény az átengedési kötelezettséget 1000 kataszteri holdnál nagyobb és 7000 koronát meghaladó jövedelmű védett birtokokra írta elő, de foglalkozott még számos más esettel is.

Amennyiben a bírói ítélkezés gyakorlatát nézzük, az 1945 utáni periódusra fókuszálva, röviddel a második világháború vége utáni évekre figyelve, láthatjuk, hogy továbbra is alkalmazásra került a teljes körű kártalanítás elve, és a döntések ezen elv betartására törekedtek.

A Kúria joggyakorlata lényegesen nem változott, de kénytelen volt ugyanakkor az új kihívásokra is megoldást találni. A pénz értékének csökkenése nehéz helyzetbe hozta a kártérítésre jogosultakat, ezért több esetben is peres eljárás keretén belül próbálták védeni érdekeiket, igényüket esetenként a kisajátított ingatlanok valós (reális, belső) értékén, a birtokbavétel napján történő színaranybeli értéken követelték kifizetni (Kúria, P.V. 375/1945/29. számú, 1946. június 15-i döntésében²¹ olvasható).

A Kúria P.V. 375/2145. számú, 1947. január 28-i döntésében leszögezte: „a Kúria meghozta a 111. számú jogegységi döntvényét és ebben kimondta, hogy a kisajátítási kártalanítás készpénzbeli összegének megállapításánál számba lehet venni azt a mélyreható változást, amely a pénz értékmérői szerepében a szakértői becslést követő időkben beállott: megszűnt a korábbi bírói gyakorlatra tekintettel fennállott akadálya annak, hogy a kártalanítást szenvedők ezt a kifejezésre juttatott átértékelési igényüket érvényesíthessék”.²²

A Kúria Pk. V. 2280/1946. számú, 1947. április 21-i döntésében²³ a kisajátítási eljárás betartására való hivatkozással kimondta, hogy „a kisajátítás során nincs helye az azonnali birtokba vehetési telekkönyvi feljegyzésének, mindamelllett, hogy a közlekedésügyi miniszter 1946. évi március 28. napján a Magyar Államvasútnak a törvény XLI. 86. paragrafusára hivatkozással engedélyt adott az ingatlanoknak azonnali elfoglalhatására, a Magyar Államvasutak ezen alapon kérték a megjelölt ingatlanokra a kisajátítást és az azonnali birtokba vehetés jogának feljegyzését, amde az 1881:XLI. t.c. 42. paragrafusának első bekezdése értelmében a kisajátítási jog telekkönyvi feljegyzése csupán a kisajátítási jog elnyerésének igazolása s a szabályszerű kisajátítási terv bemutatása mellett kérhető, a folyamodó pedig kérelméhez a szabályszerű kisajátítási tervet nem csatolta, a kisajátítási jog feljegyzése ezért nem rendelhető el. De nincs helye az azonnal birtokba vehetési telekkönyvi feljegyzésének sem, mert a Tkr. 104. Paragrafusa s az ennek alapján kifejlődött gyakorlat nem sorolja a telekkönyvileg feljegyezhető viszonyok és tények közé az ingatlan birtokának az elfoglalását.”

20 Uo., 106.

21 ANTALFY Mihály (szerk.): *Perjogi döntvénytár*, Új folyam, I. kötet, Budapest, 1948, 94–95.

22 Uo., 153–155.

23 Uo., 164.

Kolosváry Bálint munkájából világosan kitűnik, hogy a tulajdonjog kisajátítását csak törvényben megfogalmazott cél indokolhatta és csak közérdekből történhetett, reális, méltányos kártérítés kifizetése mellett zajlott, a 20. század első éveiben is eleget téve az alapvető jogállami elvárásnak. A Kúria-döntések is ezekről a tényekről tanúskodnak, követték az igazságosság, az elszenvedett kárért járó kártérítés közötti arányosság elvét.

Szladits Károly munkája is hasonló nézőpontot képviselt, kicsit kibővítette a világháború és az azt követő évtizedekben felmerülő újabb jogi helyzetekre kialakult esetekkel. Még a második világháborút követően is a joggyakorlat követte a törvényes rendelkezések szabályozását és azok betartását, de a bekövetkezett politikai változások nagyon rövid időn belül lényeges változásokat eredményeztek.

4. Az 1945 utáni államosítás Erdélyben

A fejezet nem terjed ki az államosítási folyamatok teljes körű leírására, csak néhány releváns példa bemutatására törekszem.

Az 1938. évi Románia Alkotmánya²⁴ 16. cikkelye kimondja, hogy bármilyen tulajdonjog sérthetetlen és garantált. Az Alkotmány 1948. április 13-ig volt érvényben, és alaptörvényként biztosította a tulajdonjog védelmét. Elméletben és jogi értelemben senki nem sérthette meg a tulajdonjog kedvezményezettjét joga szabad gyakorlásában. A valóságban teljesen másként alakult a helyzet. Még ezen Alkotmány hatálya alatt támadások és jogfosztások elé kellett nézzenek a tulajdonosok. Talán nem érte teljesen váratlanul az állampolgárokat, de valószínű, hogy teljes mértékben senki nem számolt a következményekkel.

1945 után kedvezőtlen változások következtek az egykori társadalomra nézve, a kommunista berendezkedés megerősítésével elkezdődik az érintett tulajdonosi rétegek teljes vagyonának felszámolása, elkobzása, kisajátítása, a polgári értékek felszámolása, az egyházi vagyon megszüntetése.

Bár az 1948. évi Románia Alkotmánya²⁵ a 8. cikkelyben elismeri és garantálja a magántulajdont, a 10. cikkelyben pedig megerősíti, hogy a kisajátítás csak kártérítés kifizetésével történhet meg, a valóság teljesen másképp alakult. A 11. cikkely a magánkézen levő bankok és biztosítótársaságok állami tulajdonba való kerülését vetíti előre, abban az esetben, ha a közérdek azt kívánja, és a nép javát szolgálja. A rendelkezés alkalmazása nem késett, rövid időn belül megszülettek az ehhez kapcsolódó törvények, amelyek már nem tartalmaztak kártérítési összegek kifizetésére célzó rendelkezéseket.

Az 1948. évi 119. törvénnyel²⁶ a magántőkéket teljesen felszámolták. A gyárak, bankok, üzletek, biztosítótársaságok megszűntek, vagy állami intézményként folytatták a működésüket, új strukturális alapokon, új vezetőséggel. A polgári réteg elsősorban gazdasági, de társadalmi befolyása is ezzel megszűnt. Az új hatalomnak nem volt szüksége a magántőke jelenlétére, mert ellentétes volt politikai ideológiájával. Államosítva lett bármilyen tevékenységi körben működő ipari létesítmény, a benne fellelhető teljes technológiával,

24 Románia Hivatalos Közlönye, 1938. február 27, 48. sz.

25 Románia Hivatalos Közlönye, 1948. április 13, 87. bis. sz.

26 Románia Hivatalos Közlönye, 1948. június 11, 133. sz.

függetlenül attól, hogy hazai vagy külföldi tőkével működött, hogy román vagy külföldi állampolgárok, esetleg jogi személyek tulajdonában voltak-e vagy sem. A román állam számára történő tömeges kisajátítások esetén a törvény nem is tesz említést kártérítésről, hatálya alá vonva minden olyan ipari létesítményt, amelynek tulajdonosa akár elhagyta, akár nem Románia területét. Számos zsidó, magyar és német tőkével működő gyár, bank került így államosításra, de a román tulajdonban lévők sem menekültek meg az államosítástól. Kártérítésben természetesen senki nem részesült.

Az 1950. évi 92. dekrétum fő célja az volt, hogy megszüntesse a gazdagabb polgári réteg által „szabotált” lakásgazdálkodást, a lakástulajdonosoknak kiszolgáltatót helyzetet teremtve. Ez a rendelkezés lett a jogalapja számos bérpalota, hotel és iparosok, bankárok, kereskedők, arisztokraták tulajdonát képező nagyobb épület államosításának, a jogszabály értelmében kártérítés kifizetése nélkül. A dekrétum alapján kitöltött jegyzőkönyv, esetenként döntés képezte az állam tulajdonának legitimitását. Az erdélyi városok központjában található bérpaloták többsége így került állami tulajdonba, a volt tulajdonosok csak legritkább esetben húzódhattak meg az épület egyik kicsi szobájában, de a legtöbb esetben arra kényszerítették őket, hogy elhagyják az ingatlant, és teljesen otthontalanná válva kezdjenek új életet. Kártérítés-fizetést senki nem kérhetett, és az állam nem is fizetett a tulajdonjog megszerzéséért.

Az 1950. évi 111. dekrétum²⁷ rendezte az elkobzott vagy „elhagyatott” ingatlanok sorsát. Ahol nem sikerült egyéb úton, peres eljárások elindításával rendezte az állam a magántulajdon felszámolását. A kitelepített/elüldözött telekkönyvi tulajdonosokat alperesként perbe fogta az állam, ismeretlen laccímen idézve őket. A kommunista bíróságok ítéleteikben megállapították, hogy az egykori ingatlanaikat a tulajdonosok elhagyták, ezért a tulajdonjog átszállt az államra. Sok esetben a kitelepített tulajdonosok kényszerlakhelyen tartózkodtak, és nem volt lehetőségük/esélyük a védekezésre, nem is tudtak a perekről. Maga a dekrétum megsértette a tulajdon védelmét mégiscsak előíró, akkor érvényben lévő, kommunista alkotmányos rendelkezéseket is, de ez nem volt kellő érv a kisajátítás megakadályozására. A román állam számos ingatlan esetében alkalmazta a fent említett rendelkezéseket, igyekezve „törvényesíteni” jogsérelemmel szerzett ingatlanainak telekkönyvi helyzetét. A kártérítések kifizetése ebben az esetben is elmaradt.

1945 előtt mindenki számára biztosítva volt a szabad vallásgyakorlás. A második világháború következtében a kommunista hatalomátvétel után megkezdődött az egyházak üldözése, a vallásos értékrendek erőltetett felszámolása „*az ateista ideológiát hirdető diktatúrák számára*”.²⁸ A vallásgyakorlás és azon belül működő bármilyen intézményrendszer ellentétessé vált a szocializmus ideológiájával, ezért igyekeztek a vallásos tevékenységeket is állami ellenőrzés alá vonni, akár egyházi hivatalokba történő informátorok, az „*ügynevezett békepapok*”²⁹ beépítésével.

Az 1948. évi 176. dekrétum³⁰ megszüntette az egyházi iskolákat, államosította az oktatás céljára használt összes ingatlant, beleértve az oktatók számára fenntartott

27 Románia Hivatalos Közlönye, 1951. július 27, 81. sz.

28 BÁRDI Nándor, PAPP Richárd: *A kisebbségi magyar egyházak*. adatbank.transindex.ro/regi/kisebbségkutatas/pdf/V_fej_Bardi_Papp.pdf (letöltés ideje: 2022. 01. 30.), 279.

29 *Uo.*, 279.

30 Románia Hivatalos Közlönye, 1948. augusztus 3, 177. sz.

lakásokat, a diákok számára épített bentlakásokat is. Ezzel a rendelkezéssel teljesen megszüntettek egy színvonalas, évszázados múlttal rendelkező oktatási rendszert. Híres egyházi iskolák egész sora (úgy mint a csíkszeredai, székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi katolikus gimnáziumok, székelykeresztúri unitárius gimnázium, máramaroszigeti, marosvásárhelyi, kolozsvári református gimnázium stb.) teljes mértékben állami intézménnyé alakult, oktatóikat természetesen menesztették. Az említett dekretum tételesen felsorolja az összes, egyházi tulajdont képező államosított iskolát. Létszámuk jelentős, a velük együtt államosított egyházi ingatlanok vagyoni értéke óriási, kulturális jelentősége felbecsülhetetlen. Ezzel a lépéssel a román hatalom komoly csapást mért a teljes romániai lakosságra, beleértve a nemzetiségeket, többek között a magyar közösségeket. Az egyházi intézményrendszer évszázados hagyományait, értékeit egy törvényes rendelkezéssel teljesen megszüntették, felszámolták. „*A kommunista párt 'hadat üzent' az egyházaknak*”.³¹ Az egyházi vezetőket bebörtönözték, többek között Márton Áron katolikus püspököt is, sok más, egyházi funkciót betöltő lelkiessel, szerzetessel együtt. Betiltották a csíksomlyói búcsújárást, valamint felszámolták a szerzetesrendeket.³²

Az egyházi vagyon állami tulajdonba való átkerülése gyorsan zajlott, egyszerű eljárással. Az állami közigazgatási hatóságok az egyházi vagyon átvételét egy egyszerű átirattal közölték, és törölték a nyilvántartásból. A tulajdonjog állami kézbe kerülése nem biztosított semmilyen kártérítést az államosított ingatlanokért.

Az államosítás esetenként jogcímmel történt, de nem ritka a jogcím nélküli tulajdonjog megszerzése és államra való átruházása, többnyire kártérítések kifizetése nélkül. Ritkán lehet olyan helyzettel találkozni, ahol a volt tulajdonos valamilyen mértékben részesült kártérítésben. Számos olyan eset volt, ahol a kártérítés kifizetése teljesen elmaradt, vagy csak részben valósult meg. Ezek a kártérítések lényegesen elmaradnak a teljes körű kártérítés elvétől, a tulajdonos jogsérelmet szenvedett el, érdekei sérültek. Felületesen kezelték a kártérítés meghatározását, a kommunista hatalomnak nem volt érdeke elismerni az erre való tulajdonosi jogosultságot, és persze szinte nyoma sincs a tulajdonosok esetleges bíróságon történő, akkori jogainak a betartását kényszerítő, eljárások következtében meghozott határozatok megszületésének.

5. Az 1989 utáni változás évei és a visszaszolgáltatás lehetősége

Az 1989. decemberi események új lehetőséget hoztak az erdélyi volt tulajdonosok, illetve azok leszármazottjai számára, jogaik érvényesítésére. A kezdeti zavaros időszakban még mindenki számára elérhetetlennek tűnt a régi tulajdonaik visszaszerzése, de idővel egyre inkább felbátorodva, és eleinte áthidalva akár a törvényes keretek hiányosságait is, az emberek bírósági küzdelmek árán próbálták elérni jogos céljaikat.

31 HERMANN Gusztáv Mihály: *A székelység története*, Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, 2015, 170.

32 *Uo.*, 170.

A szabad választások, az új 1991. évi Alkotmány,³³ majd a későbbiekben a sorra megjelenő restitúciós törvények megadták a lehetőséget a magánszemélyek, valamint az egyházak és közbirtokosságok számára az egykor kisajátított/államosított javaik visszaigénylésére. A lassan véghezvihető szemléletváltásnak megfelelően a törvényes keret csak fokozatosan és rendre született meg.

Az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló 2000. évi 94. sürgősségi kormányrendelet³⁴ megnyitotta annak a lehetőségét, hogy a volt tulajdonos, jelen esetben az államosításkor tulajdonosi minőségét bizonyító egyház visszaigénylési kérelmet nyújtson be, és amennyiben erre lehetőség adódott, kérje az egykori ingatlanok visszaszolgáltatását, illetve a kártérítések megszabását és folyósítását.

A 2001. évi 10. törvény³⁵ megszületése az 1945. március 6-a és 1989. december 22-e között jogsérelemmel államosított ingatlanok visszaszolgáltatását tette lehetővé, és biztosította a volt tulajdonosok és azok leszármazottjai számára a természetben történő visszaszolgáltatást, vagy a kártérítések meghatározását és kifizetését.

Az eljárás nem volt egyszerű, komoly anyagi és lelki megpróbáltatások elé állították az igénylőket, mert bizonyítani kellett igénylésük jogosultságát pl. a nemzeti archívumból származó okiratokkal, szakértői munkákkal, esetenként törekvésük sikertelenül is zárult. Azok, akik igazukat a bíróságok előtt keresték, hosszú lejáratú pereskedésnek tették ki magukat, próbára téve türelmüket, kitartásukat és anyagi forrásaikat.

Az évek során, az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései, Románia többszöri elmarasztalása a visszaszolgáltatott ingatlanok esetén olyan helyzetekre világított rá, amikor a kérelmezők jogséreelmeket szenvedtek el. Számos vitatott kérdés merült fel a visszaszolgáltatási eljárás alatt, a nem egységesen alkalmazott restitúciós törvények és eltérő joggyakorlatok különböző elbírálásban részesítették az igénylőket.

Jelentős, restitúciós eljárással kapcsolatos, végleges határozat került az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéshozói elé. Jelen munkában csak néhány releváns jogesetet említünk meg. Az egyik legismertebb döntés az Atanasiu és Poenaru Románia elleni ügyben született határozat,³⁶ amelyet 2010. október 12-én mondott ki az Emberi Jogok Európai Bírósága, elbírálva a 30767/05. és 33800/06. számú kéréseket. A Bíróság kifogásolta, hogy a hatóságok elé terjesztett kérések megoldása hosszadalmas, számos ügy megoldásra vár, és a folyamatban levő ügyek esetén lényegesen kevés esetben került kifizetésre az államosított ingatlanért járó kártérítés. A Bíróság továbbá kifogásolta, hogy az igénylésre jogosult feleknek nincs garanciája arra nézve, hogy mennyi időn belül és milyen eredménnyel zárul le a visszaszolgáltatási eljárás procedúrája. A Bíróság – figyelembe véve az eddigi visszaszolgáltatási eljárással kapcsolatos, Románia elleni döntéseit – javasolta a román kormánynak, hogy sürgősen módosítsa a visszaszolgáltatás mechanizmusát, dolgozza ki az eddig érvényben levő rendelkezések egyszerűsített, de hatékony változatát, olyan rendelkezéseket, amelyek egységes és összefüggő gyakorlatot eredményeznek, eltávolítva minden akadályt az érdekeltek jogainak érvényesítéséhez, biztosítva a valós kártérítések kifizetését. Az Atanasiu-döntés eredményeként született meg a 2013. évi 165. törvény.

33 Románia Hivatalos Közlönye, 1991. november 21, 233. sz.

34 Románia Hivatalos Közlönye, 2000. július 4, 308. sz.

35 Románia Hivatalos Közlönye, 2001. február 14, 75. sz.

36 Románia Hivatalos Közlönye, 2010. november 22, 778. sz.

A 165. törvény a visszaszolgáltatási procedúra lezárásának mikéntjét volt hivatott megszabni. A törvénykező elgondolása alapján véve jó, mert lassan húsz éve folyt a kisajátított javak restitúciója, és eljött az ideje, hogy ezek az eljárások végérvényesen lezáruljanak. A törvénnyel kapcsolatos fenntartásaim azokra a rendelkezésekre vonatkoznak, amelyek a természetben vissza nem szolgáltatott ingatlanok esetében fellépő kártérítési jogosultságok kifizetési értékének a megállapítására és határidejére vonatkoznak. A kormány ezeket a határidőket már eddig is többszörösen kitolta. Eddig elsősorban bírósági határozatokban konkrétan megszabott értékek kerültek részben kifizetésre, ritkább esetben oldódtak meg kártérítési igénylések, több jogosult tehetetlenül várja helyzete megoldását, mert ez a rendelkezés sem hozta meg teljes körűen a hozzá fűzött elvárásokat. Sajnos a restitúciós kártérítések megítélésére és kifizetésére létrehozott hivatalnak nem sikerült 60 hónapon belül megoldania a regisztrált kéréseket, így számos kérés még ma is megoldatlanul várja sorát, ami lényegesen csökkenti a törvény hatékonyságát és a visszaszolgáltatási procedúra lezárását. Bár a közelmúltban többször is módosult³⁷ a törvény azon cikkelye, amely a kártérítések mértékének és megállapításának módját szabályozta, de még mindig kijelenthetjük, hogy az államosított ingatlanok után fizetendő kártérítések egy, a valósághoz közelebbi érték megállapítását eredményezte, de még így sem tükrözi, minden esetben, a volt tulajdon piaci értékét.

Azok a jogosultak, akik nem voltak megelégedve a román bíróságok előtt elért kártérítési összegekkel, bizalommal fordultak jogorvoslatért az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Az EJEB méltányos összegű kártalanítás elvét követi, és az általa kimondott határozatok ezen elv megsértését tárják fel számos esetben. A jogfosztást elszenvedőknek jogukban áll olyan kártérítésben részesülni, amely az illető ingatlan valós aktuális értékét tükrözi.³⁸ A 2020. és 2021. évi EJEB-döntések³⁹ továbbra is arról tanúskodnak, hogy a romániai visszaszolgáltatási eljárásokban a bíróságok húsz év eltelte után sem tartják be minden esetben a méltányos kártérítés elvét, az évekig elhúzódó eljárásokkal továbbra is sértik a volt tulajdonosok vagy azok leszármazottjainak a jogát.

6. Következtetések

A tulajdonjog bármilyen korlátozása, megsértése, kötelező módon, kártérítések kifizetésével történő kompenzációval kellene megtörténjen. Kolosváry Bálint magánjogi könyvében teljesen alárendeli ezen kártérítések determinálását a megfelelő, teljes és valós értéken történő megállapításnak. Annál is inkább, mert a tulajdonjog kizárólagos

37 2020. évi 22. törvény; 2020. évi 219. törvény; 2021. évi 193. törvény.

38 Preda és a többiek Románia ellen 9584/02, 33514/02, 38052/02, 25821/03, 29652/03, 3736/03, 17750/03. és 28688/04. sz. keresetek. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Preda-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf> (letöltés ideje: 2022. 02. 13.); Ana Ionescu és a többiek Románia ellen 19788/03. sz. és további 18 kereset. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2019/03/Ana-Ionescu-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf> (letöltés ideje: 2022. 02. 13.).

39 Dimitrie Dan Popescu és a többiek Románia ellen 39480/03. sz. és további 24 kereset. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/12/Dimitrie-Dan-Popescu-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf> (letöltés ideje: 2022. 02. 13.).

természetű, a tulajdonosnak kizárólagosan és kívülálló beavatkozása nélkül kell élveznie tulajdonjogát. Amennyiben a tulajdonjog – bármilyen okból – korlátozásra kerül, és ez a helyzet a tulajdonos jogait sérti, akkor a törvényben meghatározott feltételek mellett orvosolni kötelesek azt az illetékes hatóságok. A teljes és valós értéken alapuló kártérítés elvét a bíróságoknak a jelenlegi visszaszolgáltatási eljárásokban is alkalmazniuk kellene, és törekedniük arra, hogy a tulajdonos tulajdonjoga, illetve az államosított tulajdonért fizetett kártérítés mértéke tiszteletben tartsa a teljes körű kártérítés elvét, és méltányos értéket jelentsen. Valószínű, hogy teljes mértékben nem fog megoldódni a visszaszolgáltatásra jogosult személyek kéréseinek és kártérítési igényeinek az ügye a közeljövőben, és bőven lesz rá példa, hogy az EJEB ilyen kérések elbírálásával fog még foglalkozni, mert a nemzeti bíróságok nem követik az említett elvek betartását minden egyes ügyben, vagy a törvényes rendelkezések csak részben nyújtanak jogalapot a sértett tulajdonosok követeléseinek megoldására és a valós értékű kártérítések mielőbbi kifizetésére.

Irodalomjegyzék

1. ANTALFY Mihály (szerk.): *Perjogi döntvénytár*, új folyam, I. kötet, Budapest, 1948.
2. BÁRDI Nándor, PAPP Richárd: *A kisebbségi magyar egyházak*. adatbank.transindex.ro/regi/kisebbségkutatas/pdf/V_fej_Bardi_Papp.pdf (letöltés ideje: 2022. 01. 30.)
3. HERMANN Gusztáv Mihály: *A székelység története*, Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, 2015.
4. KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve*, második kiadás, Pulitzer-féle könyvkiadó vállalat, Budapest, 1907.
5. KOLOSVÁRY Bálint: *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadáshoz*. IV. kiadás, Studium kiadása, Budapest, 1938.
6. GRECSÁK Károly (szerk.): *Határozatok a dologi jog, bányajog, telekkönyv és kötelmi jog köréből*, Magyar Döntvénytár, A Magyar Királyi Curia, Királyi Ítéltáblák nemkülönben más Legfelsőbb fokú ítélőhatóságok elvi jelentőségű határozatai, VIII. kötet, Budapest, 1906.
7. SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlat*, Ötödik átdolgozott kiadás, Grill Károly Könyvkiadó vállalat, Budapest, 1937.
8. 1912. évi LXIX. törvény
9. Románia Hivatalos Közlőnye, 1938. február 27, 48. sz.
10. Románia Hivatalos Közlőnye, 1948. április 13, 87. bis. sz.
11. Románia Hivatalos Közlőnye, 1948. június 11, 133. sz.
12. Románia Hivatalos Közlőnye, 1948. augusztus 3, 177. sz.
13. Románia Hivatalos Közlőnye, 1951. július 27, 81. sz.
14. Románia Hivatalos Közlőnye, 1991. november 21, 233. sz.
15. Románia Hivatalos Közlőnye, 2000. július 4, 308. sz.
16. Románia Hivatalos Közlőnye, 2001. február 14, 75. sz.
17. Románia Hivatalos Közlőnye, 2010. november 22, 778. sz.

18. Preda és a többiek Románia ellen 9584/02, 33514/02, 38052/02, 25821/03, 29652/03, 3736/03, 17750/03 és 28688/04. sz. keresetek. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Preda-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf> (letöltés ideje: 2022. 02. 13.)
19. Ana Ionescu és a többiek Románia ellen 19788/03. sz. és további 18 kereset. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2019/03/Ana-Ionescu-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf> (letöltés ideje: 2022. 02. 13.)
20. Dimitrie Dan Popescu és a többiek Románia ellen 39480/03. sz. és további 24 kereset. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/12/Dimitrie-Dan-Popescu-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf> (letöltés ideje: 2022. 02. 13.)

FÜZI NORBERT

Társasági részek átruházása a korlátolt felelősségű társaságban, különös tekintettel a román társasági törvény legújabb módosítására

Transfer of “Social Parts” in a Limited Liability Company, with Particular Reference to the Latest Amendment to the Romanian Companies Act

Abstract: A limited liability company carries the stylistic features of partnerships and capital companies at the same time, and within the company there is a mutual relationship of trust between its members, of an *intuitu personae* nature, called *affectio societatis*. In this article, I examine this form of company in the light of the latest amendment to the Romanian Companies Act, but I also compare the concepts of the “business share” appearing in the model of the Hungarian limited liability company and the “social part” in Romania.

I am looking for an answer as to what extent *affectio societatis* is affected by the transfer of social parts in a company to a person other than the members of the company. In the course of my research, I come to the conclusion that in Romania, as a result of the recent amendments to the Companies Act, the social part has started on the path of “securitization”, I could even say that it is becoming like a share of a joint-stock company. This is due to the fact that the rules of the transferability of the social parts appear to be relaxed, and in many cases the cogency is replaced by disposition. The system of trust between the members seems to have broken down, thus affecting the *affectio societatis* and the partnerial nature of the limited liability company.

Keywords: limited liability company, social parts, business parts, transfer, *affectio societatis*, Romania

Összefoglaló: A korlátolt felelősségű társaság egyszerre hordozza a személy- és a tőkeegyesítő társaságok stílusjegyeit, a társaságon belül a tagok közt jelen van egy kölcsönös, *intuitu personae* jellegű bizalmi viszony, vagyis az *affectio societatis*. Dolgozatomban a társaságok e formáját vizsgálom a román társasági törvény legújabb módosításának fényében, de kitérek a magyar korlátolt felelősségű társaság modelljében megjelenő üzletrész és a románbeli társasági rész fogalmak összehasonlítására is.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy mennyire sérül az *affectio societatis* a társasági részeknek a társaságtól idegen személyre történő átruházása esetén. Kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy Romániában a közelmúlt törvényt módosításai következtében a társasági rész elindult az értékpapirosodás útján, úgy is fogalmazhatnánk, hogy „résztvényesedik”. Ennek oka, hogy fellazulni látszanak a társasági rész átruházhatóságának szabályai, a

kógencia helyét sok esetben a diszpozitivitás veszi át. A tagok egymás közti bizalmi viszonyrendszere megbomlani látszik, így veszélybe kerül az *affectio societatis*, és háttérbe szorul a korlátolt felelősségű társaság személyegyesítő jellege.

Kulcsszavak: korlátolt felelősségű társaság, társasági rész, üzletrész, átruházás, *affectio societatis*, Románia

1. A korlátolt felelősségű társaság rövid története Romániában és Magyarországon

A 19. század végi társasági formákat két nagy csoportra oszthatjuk. A kisebb tőkével rendelkezők számára léteztek a személyegyesítő társaságok: a betéti társaság és a közkereseti társaság. Akik nagyobb tőkével rendelkeztek, azoknak a részvény- és a betéti részvénytársaságok álltak rendelkezésükre, ha részt akartak venni a kereskedelemben. Azoknak viszont, akik a közepes tőkéjükkel szerettek volna vállalkozást indítani, a személyegyesítő társaságok a korlátlan felelősség miatt, a tőkeegyesítő társaságok a tőke nagysága miatt nem voltak megfelelőek. Szükségessé vált tehát egy olyan társasági forma létrehozása, amely legyen képes arra, hogy a korlátolt felelősséget viszonylag kis befektetéssel és kevesebb kockázattal biztosítsa a tagoknak.

A személyegyesítő társaságok mellett megjelentek a tőkeegyesítő társaságok, és sokáig nem volt átmenet a két társasági típus között. 1889-ben azonban, először Dániában, létrejött egy olyan társasági forma, amely a korlátolt felelősségű társaság nevet viseli. A német mintára létrehozott dán kft.-t 1892-ben Németország is bevezette a szabályozásába, ahonnan az osztrák jogrendszer vette át 1906-ban, a csehszlovák és a lengyel 1920-ban, a francia 1925-ben, a belga 1935-ben, az olasz 1942-ben és a spanyol 1953-ban.

Magyarország a liberális részvénytársasági szabályozásnak köszönhetően nem sietett az új társasági forma bevezetésével, ám az 1920-as évek gazdasági válsága végül is szükségessé tette, hogy az Országgyűlés elfogadja a Kuncz Ödön készítette törvényjavaslatot a korlátolt felelősségű társaságról. Szerinte a korlátolt felelősségű társaság bevezetése az első nagy részvényreformot jelentette Magyarországon, amely megakadályozta, hogy a kisvállalkozók és a kis részvénytársaságok elárasszák a gazdaságot.¹

A román jogrendszerbe viszonylag későn került be, az 1887-es román Kereskedelmi törvény nem tartalmazta, ám Bukovinában, az osztrák fennhatóság idején, 1906-tól 1938-ig az osztrák törvénynek köszönhetően jelen volt és működött a „*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*”, azaz a korlátolt felelősségű társaság. A különböző államok eltérő társasági szabályozásában a kft. szabályozási modelljeiről a jogirodalom több összehasonlító munkával is szolgál.²

1 KUNCZ Ödön: *A korlátolt felelősségű társaság szabályozásának alapelvei*, Jogállam (27), 1928/6, 270–288, 278.

2 KISFALUDI András, SZABÓ Mariann (szerk.): *A gazdasági társaságok nagy kézikönyve*, Complex kiadó, Budapest, 2008, 104.

Csupán dogmatikai szempontból megemlítem, hogy az 1938-as új (II. Károly-féle) román Kereskedelmi törvény tartalmazza a korlátolt felelősségű társaságot mint társasági formát, ám mivel az soha nem lépett hatályba, a gyakorlatban sem került alkalmazásra.

A „modern” román jogban a rendszerváltás után, 1990-ben került törvényi keretek közé a korlátolt felelősségű társaság, amelyet az 1990. évi 31. számú társasági törvény (a továbbiakban: Társasági törvény)³ intézményesített. Már a kezdetektől igen nagy népszerűségnek örvendett a korlátolt felelősségű társaság, mi sem mutatja ezt jobban, mint az a tény, hogy a törvény hatálybalépése utáni hat hónapban 44 269 kft. működött Romániában, szemben a 8629 közkereseti társasággal, 631 betéti társasággal, 6853 részvénytársasággal és 7 betéti részvénytársasággal.⁴

Az elnevezés – korlátolt felelősségű társaság – nem fedti a valóságot, ugyanis a társaságnak a felelőssége a saját jogviszonyaiban korlátlan. Az elnevezésnek sokkal inkább gazdasági, mint jogdogmatikai okai voltak, ugyanis a korlátolt felelősség a kockázatra értendő, vagyis a tagoknak a társasággal való jogviszonyukban a befizetési kötelezettsége korlátolt (ők az alaptőkéhez való hozzájárulásuk mértékéig kötelesek a társaság iránta fizetni). A társaság önálló jogi személy, így a hitelezői felé korlátlan felelősséggel tartozik, mert csak a társaság adós, a tagok nem.

2. Kuncz Ödönről

Az erdélyi jogtudósaink egyik legnagyobbika, nemzetközileg elismert magánjogi professzor és rendkívül aktív szereplője a 20. századi magyar jogi szakirodalomnak. Részben neki köszönhető, hogy Magyarországon viszonylag korán megjelent a korlátolt felelősségű társaság, a kereskedelmi jog és a társasági jog területein végzett munkája páratlan.

Aradon született 1884. január 18-án értelmiségi családban. Két unokabátyja, Kuncz Ignác és Kuncz Jenő szintén jogtudósok voltak, apja iskolaigazgató és tankerületi főigazgató volt, testvére, Kuncz Aladár, író. Kolozsváron, a Ferenc József Tudományegyetemen végezte jogi tanulmányait, 1907-ben királygyűrűs (*sub auspiciis regis*) jogtudományi és államtudományi doktorként fejezte be.⁵ 1908-ban letette az ügyvédi szakvizsgát, 1911-ben pedig a kolozsvári egyetemen kereskedelmi jogból magántanári képesítést szerzett, 1916-tól rendes tanár. Pályája a későbbiekben Magyarországon folytatódott, mivel 1919-ben kénytelen volt elhagyni Erdélyt. 1920-ban a budapesti Műegyetem Közgazdaságtudományi Karán, később a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanított, itt 1933–34 és 1943–44 között két ízben is dékáni minőségben. Több törvény előkészítésében is fontos szerepet játszott: ő állította össze 1913–1914-ben az új váltótörvény-javaslat indoklását, 1917-ben a részvénytársaságokról szóló törvény tervezetét, 1921-ben az új kereskedelmi törvény tervezetét. 1928-tól a korlátolt

3 Románia Hivatalos Közlönye, 2004. november 17, 1066. sz.

4 Ion TURCU: *Dreptul afacerilor*, Fundatia "Chemarea", Iași, 1992, 154.

5 VARGA Norbert: *Kuncz Ödön*, Forum: Acta Juridica Et Politica, 2020/10, 435–448, 436.

felelősségű és a csendes társaságok kodifikációs feladatait végezte az 1930. évi V. törvényeknek az elfogadásáig.⁶

Főbb kutatási területei a váltójog, a kereskedelmi jog, a társasági jog, a versenyjog, a biztosítási jog, a hiteljog és a közigazgatási jog. Számos szaklapban publikált és látott el szerkesztői feladatokat, többek között a *Kereskedelmi Jog*, a *Gazdasági Jog*, a *Jogállam*, a *Jogtudományi Közlöny*, a *Magyar Jogélet*, az *Igazságügyi Javaslatok Tára*, az *Ügyvédek Lapja*, a *Magyar Jogi Szemle* lapokban, de a sort még hosszasan lehetne folytatni.

Kuncz Ödön a magánjogi törvénykönyv előkészítéséért kormányzói elismerésben, 1940-ben oktatói és tudományos munkásságáért pedig a Magyar Érdemrend középkeresztje kitüntetésben részesült. Időskorában, 1965. március 19-én, 81 évesen hunyt el Budapesten. Tisztelői, munkatársai és tanítványai így emlékeztek rá: „Az egyetemi tan széken az elhivatott professzor ajkáról huszonöt évfolyam hallgatóihoz elhangzott szó hatása még akkor sem volna felbecsülhető, ha a hallgatók beláthatatlan tömegeit egybe lehetne gyűjteni s ők vallomást tennének. Akik Kuncz Ödön előadását egyszer hallották, akik az ő isteni adományt jelentő szuggesztív erejének csak egyszer is a hatása alatt álltak [...], azok professzori nagyságát soha nem felejtik.”⁷

3. A korlátolt felelősségű társaság főbb jellemzői, sajátosságai

A szakirodalom a korlátolt felelősségű társaság megjelenése előtt két nagyobb csoportra osztotta a kereskedelmi társaságokat: személy- és tőkeegyesítő társaságokra.⁸ Az előbbiek ismérve, hogy törvény által meghatározott minimális alaptőke nélkül lehet alapítani, általában a kisvállalkozók körében kedvelt társasági formák, kis létszámú tagból állnak, és a társult tagok a társaság tartozásaiért saját vagyonukkal is felelnek. A társulás a tagok kölcsönös bizalmán alapul, ezt jól mutatja az is, hogy a társaság ügyvezetését tag láthatja el, jellemző a tagok személyes közreműködése a társaságban, erős az *intuitu personae* jelleg.

A tőkeegyesítő társaságok ellenben nagyobb vagyonnal és több taggal rendelkeznek, jóval szigorúbb törvényi szabályozás alá esnek, a társaság szervezete is bonyolultabb, valamint törvény által előírt kötelező minimális alaptőkével kell rendelkezzenek. A tagok személye kevésbé fontos, sokkal erősebb az *intuitu pecunae* jelleg.

A korlátolt felelősségű társaság a fent említett két osztályozás egyikébe sem illeszthető be teljesen, ezért a szakirodalom külön kategóriát hozott létre: a *vegyes társaságot*.⁹ Ez azzal magyarázható, hogy mindkét típusú társasági forma jegyeit magában hordozza, bár tény, hogy a szabályozás irányát az államok különböző irányokból közelítették meg. A fő kérdés ugyanis az volt, hogy milyen irányba induljanak: a személyegyesülés vagy a tőkeegyesülés legyen az alap? A német, angol és osztrák törvényhozók a tőkeegyesítő

6 Kuncz Ödönről közölt összefoglaló portré az Országgyűlési Könyvtár honlapján, elérhető: <https://dt.ogyk.hu/hu/component/k2/item/310-kuncz-odon> (letöltés ideje: 2021. 09. 08.).

7 VARGA: *Kuncz...*, i. m., 438.

8 VERESS Emőd, FEGYVERESI Zsolt, PÁL Előd: *Román társasági jog*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 126.

9 NÁSZ Csaba Béla: *Drept societar – curs universitar*, ed. Universul Juridic, București, 2019, 18.

társaságok (főként a részvénytársaságok) mintáját tartották szem előtt, a svájci, az olasz és a francia a személyegyesítő társaságokét (főként a betéti társaságot). Az eltérő szabályozásbeli megoldások okait az adott területen működő részvényjog intenzitásával lehet magyarázni, vagyis ahol enyhébb volt a részvényjog, ott a személyes tömörülés, az individuális társulás volt az irányadó.¹⁰

Ha összehasonlítjuk a korlátolt felelősségű társaságot a két nagy társasági típusal, arra a következtetésre juthatunk, hogy nagyjából ugyanannyi tulajdonságot vesz át mindkettőtől. Személyegyesítő vonás a társaságon belüli tagok közti bizalmi viszony, a taglétszám maximalizálása 50 személyig,¹¹ egyszerűbb szervezeti szabályok, illetve a társasági rész átruházásának szigorúbb szabályai, vagyis nincsenek forgalomképes részvényei (legalábbis a legutóbbi törvénymódosításig).

Tőkeegyesítő társaságokra jellemző a kft.-nak az a tulajdonsága, hogy 15 tag felett kötelező állandó könyvvizsgálók/cenzorok kijelölése, a társaság menedzsmentjében nem implikált tagoknak azon joga, hogy tájékoztatva legyenek a társaság tevékenységeiről, valamint a 2020-as év végéig hatályban lévő kötelező alaptőke-minimum. Az egyik legfontosabb tulajdonság, amit a kft. a tőkeegyesítő társaságoktól vett át, az a tagok korlátolt felelőssége, ami csak a befizetett részük mértékéig terjed ki. Tulajdonképpen ez volt – és a mai napig – ez az egyik legvonzóbb tulajdonsága e társasági formának: egyszerűbb és szabadabb keretek között biztosít a tagoknak korlátolt felelősséget, viszonylag olcsón. A részvénytársasággal ellentétben ugyanis a tagnak nem kell viselnie a magas tőke-hozzájárulást és az azzal járó lényegesen magasabb kockázatot, ha be akar szállni a kereskedelembe.

4. A társasági rész jogi helyzete

A román társasági jogban a korlátolt felelősségű társaságon belül a tagnak a társasági tőkéhez való hozzájárulása következtében keletkezett jogosultságait és kötelezettségeit a társasági rész testesíti meg.¹² A társasági szerződésben kötelező módon fel kell tüntetni a tagokat megillető társasági részek számát és azok értékét. A korábbi szabályozás szerint a társasági rész értéke nem lehetett 10 lejnél kisebb, azonban ezt az imperatív rendelkezést a 2020. évi 223. törvény eltörölte.

A társasági rész hasonló jogokat biztosít a tagnak, mint a részvény, azonban nem egyenlő a részvennyel, ugyanis sokkal erősebb forgalomszabályozás alá esik. Fontos különbség az is, hogy a korlátolt felelősségű társaság sajátosságainak köszönhetően nem is alkalmas a részvényhez hasonló értékpapírt kiállítani, ugyanis az súlyosan sértené az *intuitu personae* jellegét. Emellett a román Társasági törvény szerint bűncselekményt követ el és egytől három évig terjedő szabadságvesztéssel is sújtható az az ügyvezető, aki ilyen értékpapírt állít ki.

10 KUNCZ Ödön: *Törvénytervezet a részvénytársaságról, a szövetkezeetről és a korlátolt felelősségű társaságról*, Képviselőházi Irományok, Budapest, 1927, XVIII. kötet, 810. szám, 52.

11 A társaságokról szóló 1990. évi 31. törvény, 12. cikkely.

12 NÁSZ: *Drept societar...*, i. m., 23.

A román szakirodalom megosztott a témát illetően, a szerzők egy része szerint a társasági részek a legtöbb esetben testetlen, ingó javak,¹³ mások szerint hiányos, nem teljes hitelcímlet,¹⁴ de olyan vélemény is kialakult, amely alapján a társasági rész az értékpapír (részvény) egy speciális formája¹⁵ vagy pusztán egy követelési jog a társaság felé.¹⁶ Ez utóbbi tekintetében a 2011-ben hatályba lépő román Ptk. 1897. cikke egyértelmű különbséget tesz a követelési jog és egy másik társaság által kibocsátott részvény vagy társasági rész, mint a társasági tőkéhez való hozzájárulás tekintetében. Ezen cikkely *A testetlen javakból álló hozzájárulás* címet viseli, a törvényhozó megfogalmazása alapján a társasági rész tehát testetlen jószág, azonban nem értékpapír.¹⁷ A román Ptk. 2389. cikkelyében azonban a jogalkotó, amikor a jelzálog tárgyát sorolja fel, így fogalmaz: Jelzálog tárgyát képezi: d) részvények és társasági részek, értékpapírok és egyéb piaci eszközök; e) szellemi tulajdonjog és egyéb testetlen javak. Látszik, hogy külön kategóriába vannak sorolva a társasági részek és a testetlen javak, ami azt mutatja, hogy a jogalkotó sem következetes a társasági rész meghatározása és jogi helyzete tekintetében.

Egyes szerzők a társasági rész jogi helyzetét a román Polgári törvénykönyv 1900. és 1901. cikkelyeiben előírt szabályozás alá rendelik, amely a közkereseti és a betéti társaságok érdekeltségi részeinek a rendszeréről beszél, amely kiegészül a Társasági törvény rendelkezéseivel.¹⁸

A társasági rész vagyoni (például az osztalékhoz való jog) és nem vagyoni jogokat (például a taggyűlésen való részvételhez és szavazáshoz való jog) testesíti meg. Van névértéke, azonban névértéken felül is átruházható, ha a társaság piaci helyzete előnyös, ezért gazdasági szempontból is jelentőséggel bír.

E tekintetben egy jogdogmatikai szempontból fontos kérdésre is választ kell adnunk, mégpedig arra, hogy a társasági rész képezheti-e tulajdonjog tárgyát a román jogban? A kérdésre a román Polgári törvénykönyv alapjául szolgáló azon koncepció adhat választ, miszerint a vagyoni jogokat testetlen javaknak kell tekinteni, amelyek minden kétséget kizáróan képezhetik tulajdonjog tárgyát, így a válasz is pozitív.¹⁹ A tag egy adott mennyiségű (a társasági tőkéhez való hozzájárulásának megfelelően) társasági rész tulajdonosa lesz, melyek fölött a társasági szerződésben és a törvényben megállapított feltételek mellett gyakorolhatja a tulajdonjogból fakadó jogait és kötelezettségeit,²⁰ azonban a tag nem válik a társaság javainak tekintetében társtulajdonossá, *mutatis mutandis* azok tekintetében nem rendelkezhet szabadon.²¹

13 Stanciu CĂRPENARU, Gheorghe PIPEREA, Sorin DAVID: *Legea societăților, Comentariu pe articole, ed. a 5-a*, Editura C.H. Beck, București, 2014, 310.

14 Ion Luca GEORGESCU: *Drept comercial român, Vol. II, Societățile comerciale*, Ed. Socec, București, 1948, 612–613.

15 Marian BRATIS: *Constituirea societății comerciale pe acțiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2008, 398.

16 Marius SCHEAUA: *Legea societăților comerciale nr. 31/1990, Comentată și adnotată*, Ed. All Beck, București, 2000, 49.

17 Flavius-Antoniou BAIAS, Eugen CHELARU, Rodica CONSTANTINOVICI, Ioan MACOVEI: *Noul Cod civil, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, revizuită și adăugită*, ed. C.H. Beck, București, 2014, 2057–2058.

18 CĂRPENARU, PIPEREA, DAVID: *Legea societăților...*, i. m., 127.

19 Valeriu STOICA: *Drept civil. Drepturile reale principale, ediția 3*, ed. C.H. Beck, București, 2017, 45.

20 NÁSZ: *Drept societar...*, i. m., 33.

21 Lásd: A román Alkotmánybíróság 2005. évi 377. számú döntése, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2005. július 7, 791. sz.

5. Üzletrész és társasági rész: rövid összehasonlítás

A korlátolt felelősségű társaság esetében a fogalomhasználat némileg eltér a magyar és a román jogban. Míg a magyar jogalkotó három alapfogalmat használ (törzstőke, törzsbetét és üzletrész), addig a román csupán kettőt (társasági tőke vagy alaptőke és társasági rész). Mi az oka az eltérésnek? Leginkább a mintaállam (vagyis a mintának tekintett állam a szabályozás szempontjából) fogalomhasználatát kell alapul vennünk. A magyar kft. az osztrák és a német mintát követi, ahol a jogalkotó szintén elválasztja egymástól az üzletrészt és a törzsbetétet. A román azonban francia mintára („*parts sociales*”) a társasági rész, románul „*parte socială*” elnevezést vette át, ami egységesen jelzi a tag betétjét (a társasági tőkéhez való hozzájárulás mértékét) és az ezt megtestesítő tagságból fakadó vagyoni és nem vagyoni jogokat. Ez utóbira használja a magyar jogalkotó az üzletrész kifejezést, amelyből a tagnak csak egy lehet, szemben a társasági résszel, amelyből a tagnak több is rendelkezésére állhat, mivel az a társasági tőke egyenlő részekre való felosztásának egy darabja.

Tehát a magyar jogalkotó szerint a betétnek a törzsbetét, a tagságjogok foglalatának pedig az üzletrész felel meg. A törzsbetét a tag felelősségének mértékét jelzi, megállapítja a tőkeszolgáltatás nagyságát, és éppen olyan állandó összeg, mint maga a törzstőke, amely nem más, mint a törzsbetéteknek az összege. Az üzletrész viszont azoknak a jogoknak az összességét jelenti, amelyeket a tag a törzsbetét szolgáltatásának ellenértékeként szerez meg. Amíg tehát a törzsbetét egy határozott összeget jelent éppúgy, mint a törzstőke, addig az üzletrész értéke a vállalkozás eredményéhez képest állandóan változik. Ugyan az 1930. évi V. törvénycikk hatálybalépését megelőző vitákban felvetették az egységes elnevezést „tőkerész” néven, a többség mégis a külön elnevezések mellett maradt.²²

6. Társasági részek átruházása

A korlátolt felelősségű társaság társasági részeinek átruházása a Társasági törvényben lefektetett szabályok szerint történik, amely kiegészül a Polgári törvénykönyvnek a követelésátruházásra vonatkozó szabályaival.

Két esetről beszélhetünk a társasági részek átruházásakor: az első eset, amikor a társaságon belül, a tagok között történik az átruházás. Ebben az esetben a Társasági törvény 202. cikkely (1) bekezdése szerint a társasági részek szabadon átruházhatók a tagok között, azonban a tagok a társasági szerződésben korlátozhatják, illetve kiegészíthetik ezt a rendelkezést, lévén, hogy diszpozitív.

A második eset, ami a téma szempontjából is relevánsabb, az a társasági részeknek a társaságon kívüli személy részére történő átruházása. Ezt a Társasági törvény 202. cikkely (2) bekezdése szabályozza, amely a 2020-as módosítás előtt még két nagyobb szakaszban történt: az első szakaszban az átruházást a taggyűlés a társasági tőkét képviselő tagok

²² KUNCZ Ödön: *Törvénytervezet a részvénytársaságról, a szövetkezeetről és a korlátolt felelősségű társaságról*, Képviselőházi Irományok, Budapest, 1927, XVIII. kötet, 810. szám, 57.

háromnegyedének kellett jóváhagynia. Joggal merül fel a kérdés: a törvény által meghatározott taggyűlési határozatképességi háromnegyedbe bele kell-e számolni a társasági részt átruházni kívánó tagot is? Egyes álláspontok szerint az említett többség kiszámításakor nem veszik figyelembe annak a társultnak a társasági részét, aki azt elidegeníteni kívánja. Ezt azzal magyarázza, hogy érdekellentét állna fenn a tag és a társaság között, vagyis a Ttv. 79. cikkének (1) bek. kerülne alkalmazásra, vagyis az a tag, amelyiknek egy meghatározott ügyletben saját vagy más számlájára a társaságéval ellentétes érdeke van, nem vehet részt semmilyen ezen ügyletet érintő tanácskozáson vagy döntésben.²³ Egy elmentéses álláspont az előző kritikájaként úgy fogalmaz, hogy az érdekellentét azonosítása meglehetősen nehézkes lenne, illetve méltánytalan ilyen értelmezéssel megakadályozni például a 90%-os többséggel rendelkező társultat a társasági részeinek elidegenítésében.²⁴ A háromnegyedes többség kiszámításáról egy másik szerző úgy vélekedik, hogy egy viszonylag alacsony számú, 2-3 tagból álló korlátolt felelősségű társaságban a kért többség kialakításához egyhangúság szükséges. Ennek egy kritikájaként megfogalmazódó álláspont rávilágít arra, hogy a többséget a kft. taggyűlésén belül nem a társult tagok szerint, hanem a társasági tőke szerint számolják ki. Ezért lehetséges az, hogy a 90%-os részesedéssel rendelkező társult tag a vele szemben 5-5%-os társai akarata ellenére is ki tudja alakítani a kért többséget, és átruházza külső személyre a társasági részét.²⁵

Ezt követte a második szakasz, amelyben a döntést a Hivatalos Közlöny negyedik részében kellett publikálni (ezt nem a társaság, hanem a kereskedelmi cégjegyzék tette meg), illetve 30 napon belül ellenvetési jogukat gyakorolhatták az átruházás következtében sérelmezett személyek. Az eljárás a gyakorlatban több hetet vett igénybe, még abban a szerencsés esetben is, amikor nem élt senki ellenvetéssel. Ha azonban egy sértült hitelező élt az ellenvetési jogával, a procedura akár hónapokig is elhúzódhatott.

Nem kevésszer a sérelmezett hitelező az adóhatóság volt, ugyanis az ily módon történő blokkolása a társasági részek átruházásának nagyon kedvelt adóhátralék és egyéb tartozás-behajtási eszköze volt a hatóságnak. A társasági rész átruházása ugyanis csak akkor valósult meg, ha 1. lejárt a 30 napos határidő és nem volt ellenvetés, 2. a bíróságnak az ellenvetést visszautasító határozata kiközlésének pillanatában. Az alapgondolat, ami az ellenvetési jog létjogosultsága mögött állt, hogy a szabályozás védje a hitelezőket és az adócsalással szemben is hatásosan lépjen fel, nem volt rossz, azonban a gyakorlatban az volt tapasztalható, hogy nem arányosan alkalmazta ezt a jogot az adóhatóság. Jól mutatják ezt azok a statisztikák, melyek szerint évente átlagosan 460 ellenvetésből csupán 2%-ot hagyott jóvá a bíróság, 98% elutasításra került, azonban ezek is jóval meghosszabbították az átruházási eljárást, mivel az adóhatóság nem állt meg első fokon, hanem fellebbezett. 2015 és 2020 között a közel 400, Ítéletábrák által hozott, másodfokú döntések átlagosan 378 nappal késleltették az átruházási eljárást, ezzel közel 600 000 lejes bírósági költséget generálva.²⁶

23 Stanciu CĂRPENARU, Gheorghe PIPEREA, Sorin DAVID: *Legea societăților, Comentariu pe articole, ed. a 5-a*, Editura C.H. Beck, București, 2014, 695.

24 VERESS Emőd: *Discuții privind revocarea administratorilor și transmiterea părților sociale la societățile cu răspundere limitată*, Dreptul, 2010/9, 96–105, 98.

25 VERESS Emőd, FEGYVERESI Zsolt, PÁL Előd: *Román társasági jog*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 121.

26 A társasági tőke beszolgáltatásának és a társasági részek átruházásának egyszerűsítéséről és debürokratizálásáról szóló 2020. évi 223. törvény indoklása, elérhető: www.cdep.ro (letöltés ideje: 2021. 07. 15.).

A 2020. évi 223. törvény kivezette a második szakaszt (az ellenvetési jog gyakorlását), így az aktuális szabályok szerint a társasági részek harmadik személy részére történő átruházása sokkal gyorsabb és kevésbé bürokratikus, azonban felvet egyéb, hitelezővédelmi szempontból fontos kérdéseket is.

Ami azonban a taggyűlési határozatot illeti, az új módosítás gyökeres változásokat hozott. A Társasági törvény 202. cikkely (2) bekezdése korábban így rendelkezett: „A társasági részek társaságon kívüli személyeknek való átruházása csak akkor megengedett, ha a társasági tőke legalább háromnegyedét képviselő tagok ezt jóváhagyták.” A jogalkotó kógens módon a taggyűlési határozathoz kötötte az átruházást, sőt, még a szükséges többséget is előírta, tehát összességében komoly forgalomkorlátozásról beszélhetünk. Ez egyrészt magyarázható a korlátolt felelősségű társaságnak a fentiekben tárgyalt sajátosságaival, másrészt azzal is, hogy a jogalkotás folyamatában figyelembe vették az *affectio societatis*-t.

7. Az *affectio societatis* és a korlátolt felelősségű társaság viszonya

A latin elnevezés a társult tagoknak azon igényét és törekvését jelenti, amely által kölcsönösen bízva egymásban, közösen akarnak valamilyen kereskedelmi tevékenységet végezni, az abból nyert profitot, valamint az azzal járó kötelezettségeket megosztani. Kuncz Ödön szerint két vagy több személynek a közös cél, a kölcsönös együtt munkálkodással való elérésére irányuló akarata²⁷ azonban a mai magyar jogi szakirodalomban egyáltalán nem található meg ebben a formában. Ez a latin kifejezés konkrétan nem jelenik meg jogszabályban, azonban a román Ptk. 1881. cikkének (1). bekezdése közve-tett formában erre utal:

(1) A társasági szerződéssel két vagy több személy kölcsönösen kötelezi magát, hogy együttműködjön egy tevékenység lebonyolítása érdekében, és hozzájáruljon ahhoz pénzzel, dolgokkal, sajátos ismeretekkel vagy szolgáltatásokkal, a nyereség elosztása vagy az eredményezett megtakarítások használata céljából.

Az *affectio societatis* az egyike a társasági szerződés három specifikus elemének (az apport és a profit megosztása, illetve a költsége viselése mellett), azonban talán ez jelenti a legnagyobb értelmezési nehézséget nem csupán azért, mert pszichológiai természete van, hanem azért is, mert a szakirodalomban sincs teljes egyetértés a létezését illetően. A klasszikus értelmezésben a tagok önkéntes és aktív együttműködését jelenti az *affectio societatis*,²⁸ azonban ez az értelmezés figyelmen kívül hagyja, hogy a társaság működésében nem minden tag tölt be aktív szerepet, általában egy vagy több tagot jelölnek ki annak vezetésére. Egy másik értelmezés szerint az *affectio societatis* a tagok akaratnyilatkozatát jelenti a társaság megalapításakor.²⁹ Ez a vélemény is kritizálható, ugyanis az akaratnyilatkozat általános és alapvető követelménye egy szerződés létrejöttének, az

27 KUNCZ ÖDÖN: *Csendes társaság*, Kereskedelmi Jog, 1917/9–10, 87.

28 IOAN BĂLAN: *Noțiunea de affectio societatis și aplicațiile sale în materie comercială*, Dreptul 1999/9, 8–12.

29 FRANCISC DEAK: *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1996, 356.

affectio societatis viszont egy specifikus követelménye a társasági szerződésnek, amely nem csak a szerződéskötéskor, hanem a társaság teljes működése alatt fenn kell álljon,³⁰ nem véletlenül nevezi Cornelia Lefter az *affectio societatis*-t „testvéri szellemnek”.³¹

Olyan álláspont is született a témán belül, amely szerint az *affectio societatis* csupán haszonszerzésre irányuló törekvés lenne,³² ebben az esetben a szerző összemosza a társasági szerződés egyik specifikus elemét annak céljával.

Az *affectio societatis* inkább egy érzelmi állapot, mint egy jogi koncepció,³³ azonban a gyakorlati haszna igencsak nagy, mivel ennek köszönhetően állapítható meg, hogy egy szerződés társasági szerződés-e vagy sem. Ez egyrészt azért fontos, hogy helyesen legyen meghatározva a szerződés fajtája, mert aszerint állapítható meg annak érvényessége, a felek jogai és kötelezettségei, valamint az alkalmazandó jogi normák. Azokban az esetekben ugyanis, amelyekben a felek közti jogviszony kétségeket támaszt afelől, hogy ők valóban társulni kívántak-e, az *affectio societatis* meglelte alapkőként szolgál a színlelés felderítésében. Másrészt viszont a gyakorlatban használatos a tagnak a társaságból történő önkéntes visszavonulására is, ugyanis ha megszűnik a tagnak az az igénye és törekvése, hogy a többi társult taggal együtt dolgozzon a közös cél elérése érdekében, azzal igazolni lehet a visszavonulás egyszerűségét.³⁴

Az intenzitása változó, a személyegyesítő társaságokon belül nagyobb, a tőkeegyesítő társaságokban kevésbé intenzíven érzékelhető, de megtalálható, ugyanis például a Társasági törvény 155. cikkelyében a jogalkotó azzal a joggal ruházta fel a részvénytársaság közgyűlését, hogy az alapító részvényeseket felelősségre vonja és szankcionálja, ha azok a kötelezettségeiket nem megfelelően teljesítik a társaság irányába. Ez a rendelkezés magába foglalja közvetett módon a részvényeseknek azon kötelezettségét, hogy hűséggel és becsülettel viseltessenek a társaság felé. A korlátozott felelősségű társaságban is igen erősen jelen van az *affactio societatis* a tagok között a sok személyegyesítő vonása miatt, ez pedig magyarázatot adhat arra, hogy miért alkalmazott ilyen erős forgalomkorlátozó eszközöket a jogalkotó a társasági részek átruházására.

8. A 2020. évi 223. törvénnyel bevezetett ideológiaváltás

A Társasági törvény legújabb módosítása szembement az eddigi elképzeléssel, és új irányból közelíti meg a társasági részek forgalmi szabályait. A 202. cikkely (2) bekezdése így módosult: „Ha az alapító okirat másként nem rendelkezik, a társasági részek átruházása harmadik személynek csak abban az esetben megengedett, ha a társasági tőkét képviselő tagok háromnegyede ezt jóváhagyta.” A normaszöveg megváltoztatása azt eredményezi, hogy a

30 A román Legfelsőbb Semmitő- és Ítélszék II. polgári jogi kollégiumának 2013/3328. döntése.

31 Cornelia LEFTER: *Societatea cu răspundere limitată în dreptul comparat*, ed. Didactică și Pedagogică, București, 1993, 35.

32 Dan CHIRICĂ, *Contracte speciale*, Editura Lumina Lex, București, 1997, 275.

33 Dan Andrei POPESCU, *Contractul de societate*, Editura Lumina Lex, București, 1996, 211.

34 Luminița TULEAȘCĂ: *Cesiunea părților sociale sau retragerea asociatului din societatea cu răspundere limitată?*, Revista Română de Drept al Afacerilor, 2014/7, 105–114, 111; lásd: A bukaresti Ítéltábla VI. kereskedelmi jogi kollégiumának 2010/1341. döntése.

korábbi törvényes korlátozás helyét átveszi a társultak szabad döntése, vagyis a tagok előre meghatározhatják a társasági szerződésben, hogy lehetővé teszik a társasági rész átruházását társaságon kívüli személynek taggyűlési határozat nélkül.

Észrevehető, hogy a jogalkotó a kőgenciát felcserélte a diszpozitivitásra, így a tagok eltérhetnek (akár teljes mértékben) az előzetes taggyűlési jóváhagyás szabályától, ha meg kívánnak válni társasági részeiktől harmadik személy javára.

Ami azonban még fontosabb, hogy a személyegyesítő társaságokra jellemző *intuitu personae* jelleg és az ahhoz szorosan kapcsolódó *affectio societatis* gyengülni látszik, mivel a társasági részek forgalomkorlátozásának fellazulása igen nagy veszélyt jelent a tagi stabilitásra is, nem beszélve arról, hogy a társasági rész ily módon „részvényesedik”.

9. Konklúzió

Az aktuális román társasági jogot vizsgálva az a következtetés körvonalazódik, hogy a korlátolt felelősségű társaság társasági része elindult az értékpapírosodás útján, a jogalkotó látszólag abba az irányba tesz lépéseket. A jelenlegi szabályozás lehetővé teszi a társasági részek egyre szabadabb átruházását a társaságon kívüli, harmadik személyek javára, ennek következtében azonban a korlátolt felelősségű társaság elveszíti egyedi jellegét, mégpedig azt, hogy a társaságon belül a tag személye fontos, a tagok kölcsönös bizalmi viszonyban állnak. E tulajdonság azt eredményezheti, hogy a korlátolt felelősségű társaságból akár „álrészvénnytársaság” is lehet, amely kijátssza a törvényes minimális alaptőkét és a rá vonatkozó, szigorúbb és merevebb szabályokat; Sárközy Tamás professzor szavaival élve: „Kulturált jogász ilyet nem csinál.”

Irodalomjegyzék

1. Ioan BĂLAN: *Noțiunea de affectio societatis și aplicațiile sale în materie comercială*, Dreptul 1999/9, 8–12.
2. Flavius-Antoniú BAIAS, Eugen CHELARU, Rodica CONSTANTINOVICI, Ioan MACOVEI: *Noul Cod civil, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, revizuită și adăugită*, ed. C.H. Beck, București, 2014.
3. Marian BRATIS: *Constituirea societății comerciale pe acțiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2008.
4. Stanciu CĂRPENARU, Gheorghe PIPEREA, Sorin DAVID: *Legea societăților, Comentariu pe articole, ed. a 5-a*, Editura C.H. Beck, București, 2014.
5. Dan CHIRICĂ, *Contracte speciale*, Editura Lumina Lex, București, 1997. Francisc DEAK: *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1996.
6. Ion Luca GEORGESCU: *Drept comercial român, Vol. II, Societățile comerciale*, Ed. Socec, București, 1948.
7. KISFALUDI András, SZABÓ Mariann (szerk.): *A gazdasági társaságok nagy kézikönyve*, Complex kiadó, Budapest, 2008.
8. KUNCZ Ödön: *Csendes társaság*, Kereskedelmi Jog, 1917/9–10.

9. KUNCZ Ödön: *Törvénytervezet a részvénytársaságról, a szövetkezetről és a korlátolt felelősségű társaságról*, Képviselőházi Irományok, Budapest, 1927.
10. Cornelia LEFTER: *Societatea cu răspundere limitată în dreptul comparat*, ed. Didactică și Pedagogică, București, 1993.
11. NÁSZ Csaba Béla: *Drept societar*, curs universitar, ed. Universul Juridic, București, 2019.
12. PÁZMÁNDI Kinga (szerk.), PÉTERVÁRI Kinga, SÁRKÖZY Tamás, VEREBICS János: *Üzleti jog az új Polgári Törvénykönyv után*, Typotex kiadó, Budapest, 2014.
13. Dan Andrei POPESCU, *Contractul de societate*, Editura Lumina Lex, București, 1996.
14. Valeriu STOICA: *Drept civil. Drepturile reale principale, ediția 3*, ed. C.H. Beck, București, 2017.
15. Marius ȘCHEAUA: *Legea societăților comerciale nr. 31/1990, Comentată și adnotată*, Ed. All Beck, București, 2000.
16. Luminița TULEAȘCĂ: *Cesiunea părților sociale sau retragerea asociatului din societatea cu răspundere limitată?*, Revista Română de Drept al Afacerilor, 2014/7, 105–114.
17. Ion TURCU: *Dreptul afacerilor*, Fundatia "Chemarea", Iași, 1992.
18. VARGA Norbert: *Kuncz Ödön*, Forum: Acta Juridica Et Politica, 2020/10, 435–448.
19. VERESS Emőd, FEGYVERESI Zsolt, PÁL Előd: *Román társasági jog*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019.
20. VERESS Emőd: *Limited Liability Companies in Romania: De Lege Lata Clarifications and De Lege Ferenda Proposals in Regard to the Forced Execution of 'Social Parts' for the Personal Debts of an Associate*, Central European Journal of Comparative Law, Volume I, 2020/1.
21. VERESS Emőd: *Observații critice privind Legea nr. 223/2020: societatea cu răspundere limitată ca subiect de experimentare legislativă*, Dreptul, 2021/5.

PETI ANDRÁS

Az állami vállalatok kontrollja szervezés- és vezetéselméletek szemszögéből

Kuncz Ödön munkásságának méltatása

The Control of the State-Owned Enterprises Based on the Theory of Organization and Management. Appreciation of the Work of Ödön Kuncz

Abstract: In the preface of the analysis of the present study on law and economics, I kindly appreciate the work of a law professor who was a great personality in the education of company law during the last century in Cluj-Napoca and Budapest as well.

At the same time, the philosophers, influential thinkers, and different scientists have been concerned with the theory of organizational and management behaviour over the years. "The precondition of an efficient management of the organization" – in this case the state-owned enterprises – "is either a very thorough research or co-existence with the organization".

In the last century, the profession was centred around the three main directives: the modern, the symbolical, and the postmodern perspective. The state-owned enterprises as economic operators and the public authorities as competent holders of ownership rights of the state organizations can be used for drawing conclusions based on the comparative analysis of the organizational and management behaviour theory.

The Organization for Economic Co-Operation and Development elaborated the guidelines of corporate governance of the state-owned companies. These recommendations contribute to the development of a reliable, predictable, and transparent economic environment.

While we closely analyse the organizational and management behaviour theory, we can familiarize ourselves with the structure of the organization, its organizational methods (management), and it provides the opportunity to appreciate the interaction of the workers from a contrasting perspective. The aim is to facilitate awareness and sensitivity towards management progress through recognizing the organizational factors of workers' behaviour and performance.

Keywords: Ödön Kuncz, the theory of organizational and management behaviour, state-owned enterprises, control, corporate governance, directives

Összefoglaló: A tanulmány tárgyát képező, jogtudományokat és közgazdaság-tudományokat ötvöző kérdéskör elemzése elején egy olyan jogászprofesszor munkásságát méltatom, aki mind Kolozsváron, mind Budapesten meghatározó személyisége volt a múlt század eleji társasági jogi oktatásnak.

A szervezés- és vezetéseméletek századok óta foglalkoztatják a filozófusokat, befolyásos gondolkodókat, különböző szakterületek tudósait. A szervezet, jelen esetben az állami vállalatok hatékony menedzsmentjének „előfeltétele vagy a nagyon alapos kutatás, vagy a vizsgálándó szervezettel való együttélés”.¹

A múlt században három fő irányvonal határozta meg a szakmát: a modern, a szimbolikus és a posztmodern perspektíva. Az állami vállalatok mint gazdasági szereplők, valamint a tulajdonosi jogokat gyakorló állami intézmény kontrollhatáskörének vizsgálata sajátos következtetések levonására szolgálhat a szervezés- és vezetéseméletek összehasonlító elemzése alapján.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) kidolgozta az állami vállalatokra vonatkozó felelős társaságirányítás irányelveket.² Ezek az ajánlások hozzájárulnak egy megbízható, kiszámítható és átlátható gazdasági környezet kialakításához.

A szervezés- és vezetéseméletek alapos elemzése által megismerhetjük a szervezet szerkezetét (struktúráját), műveleteit és vezetési módszereit (menedzsmentjét), és lehetőséget biztosít arra, hogy az ott dolgozók közötti kölcsönhatásokat kontrasztos perspektívából értékelhessük. A célja bátorítani a tudatosság és az érzékenység fejlődését a menedzsmentfolyamatok iránt, a dolgozók magatartását és teljesítményét befolyásoló szervezeti tényezők megismertetése által.³

Kulcsszavak: Kuncz Ödön, szervezés- és vezetéseméletek, állami vállalatok, kontroll, felelős társaságirányítás, irányelvek

1. Bevezetés

Kuncz Ödön Aradon született 1884. január 18-án. Tanulmányait a kolozsvári egyetemen végezte, ahol sub auspiciis regis doktorrá avatták. 1907-ben Budapesten bírósági szolgálatba lépett kereskedelmi és váltótörvényszéki aljegyzőként. 1911-ben a kolozsvári egyetemen kereskedelmi jogból magántanárrá habilitálták, majd 1914-ben nyilvános tanárrá nevezték ki. 1913-ban igazságügyminiszteri fogalmazónak nevezték ki és a hiteljogi kodifikáció referensének osztották be a törvény-előkészítő osztályba.⁴

Kuncz Ödön tudományos tevékenysége igen sokrétű volt. Többek között „elkészítette szakjának kétkötetes kézikönyvét, tankönyvét és a minisztérium megbízásából számos törvénytervezet szövegezését. A világháború után Budapesten folytatta felfele ívelő, akadémiai tagsággal is elismert pályáját.”⁵

Az elismert és közismert jogászprofesszor Ulpianustól kölcsönözte jelmondatát, amelyet az isteni tízparancsolat jogászai nyelven megfogalmazott, és amelyet az igazságra

1 BELÉNYESI Emese, KORONVÁRY Péter, SZABÓ Szilvia, *Közszolgálati szervezés- és vezetésemélet*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 76.

2 OECD (2015), *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises*, 2015 Edition, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264244160-en>

3 Laurie J. MULLINS, *Management and organisational behaviour*, Eighth edition, Prentice Hall, Financial Times, 2007, xviii.

4 Révai Nagy Lexikona, XII. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1915, 348.

5 GAAL György: *Egyetem a Farkas utcában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár, 2001.

vetett hit fordításaként is lehet értelmezni: „*juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere suum cuique tribuere*”, azaz a jog hármas parancsolata: tisztességesen élni, senkit meg nem sérteni, és mindenkinek megadni, ami neki jár. A *Bevezetés a jogtudományba*. Jogi enciklopédia című könyvében a jog kapcsolatát elemezte a gazdasági élet jelenségei és törvényszerűségei szemszögéből. A kereskedelmi jog szerint „a vagyoni jog csipkeszerű kifinomodása, amely a magánjogtól abban különbözik, amiben az intenzív és tervszerűen folytatott gazdálkodás az egyszerű magánélet viszonyaitól”.⁶

Kuncz Ödön életfelfogását és pedagógusként a jövő jogászgenerációinak szánt nagyon mély gondolatait a következő hasonlattal lehet szemléltetni. Az 1963-ban újjáépítés alatt álló budapesti Erzsébet híd kapcsán, az általában követendő magatartás tekintetében a következőképpen vélekedett: „*Ez a híd, fiatal barátom, a hidak revíziójából született meg. Az újra- meg újra-felmérésekből, számbavételekből és okos ítéletekből. Jó lesz, mert erős, mélyre vert hídfői vannak... lehet azt mondani: álláspontjai. Ezt megmondtam Aladárnak is, ha kellett; nagyon jól tudta Gaál Gábor is, Kós Károly is. Határozott álláspontra, nem pedig majmolásra van szükség.*”⁷

Az állami vállalatok mint gazdasági szereplők ugyanazokkal a kihívásokkal és versenyhelyezettel küszködnek, mint a magáncégek. Viszont esetükben az állami tulajdonosi háttér miatt a közvagyon felhasználásának észszerűsége és hatékonysága a tét. Az állami vállalatok kormányzásának kontrollja hozzájárul ahhoz, hogy az előbb említett közösségi elvárásokat sikerüljön haladéktalanul teljesíteni.

Romániában az állami vállalatok felelős társaságirányításáról szóló 2011. évi 109. sürgősségi kormányrendelet megteremtette az alapvető keretét és feltételeit az állami vállalatok szakszerű és profitorientált kormányzásának, viszont az életbe ültetése (kivitelezése), bizonyos hiányosságok, illetve következetesség mellőzése miatt még akadozik.⁸

Mivel ezek a vállalatok többnyire közérdekű feladatokat látnak el, az állam szempontjából stratégiai gazdasági területeken tevékenykednek, illetve jelentős gazdasági befolyással rendelkeznek, hasznos lehet elemezni szervezés- és vezetésméletek összehasonlító elemzése alapján.

2. Elméleti megalapozás

A piacgazdaság versenyfeltételei új kihívások elé helyezték az állami vállalatokat, hiszen a magánszektorba beáramlott külföldi tőke és tudáshalmaz (know-how), a globalizáció egyre erősebben érzékelhető hatása kihangsúlyozta ezt az igényt, illetve felgyorsította az állami vállalatok versenyképessége biztosítására alkalmas jogkeret megalkotásának fontosságát.

6 KUNCZ Ödön: *Bevezetés a jogtudományba*, Jogi Enciklopédia, Tudományos gyűjtemény, Pécs–Budapest, a Danubia Kiadása, 1924.

7 BAGYONI SZABÓ István: *Kuncz Aladár emlékek*, Kortárs irodalmi és kritikai folyóirat, 1973/11, 1668–1669.

8 EMÖD VERESS: *The state's role as owner of enterprises: mandatory rules of corporate governance in Romania*, Pro publico bono – Public Administration, 2017/1, Special edition, 62–78.

A nemzetközi pénzügyi intézetekkel szemben vállalt kötelezettségek, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) felelős társaságirányítási alapelvei mielőbbi alkalmazásának szükségessége, valamint a világ gazdaság 2008-ban elkezdődött recessziója felgyorsította a jogalkotási folyamatot. Ugyanakkor szervezés- és vezetésemleletek szempontjából is értékes következtetésekkel szolgálhat a joganyag elemzése.

Jelen tanulmányban arra keresem a választ, hogy a tulajdonosi jogokat gyakorló állami intézmények hogyan gyakorolhatják kontrolljukat a már előbb említett szervezés- és vezetésemleletek három tudományos iskolája (a modern, a szimbolikus és a posztmodern) szempontjából, és milyen megoldásokat kínálnak a kitűzött célok megvalósítása érdekében.

Érdemi rész: Az OECD-irányelvek átültetése a romániai jogrendbe, valamint a szervezés- és vezetésemleletek komparatív és polemikus módszerek tükrében. Amint a bevezetőben is megállapítást nyer, az Irányelvekben fellelhető és részletesen szabályozott fogalom, a tulajdonos mint minőség, szerep vagy tulajdonság (ownership), mindig az állam kontrollját jelenti és feltételezi.⁹

Az állam kontrollja az OECD-irányelvek tükrében

Az Irányelvek fogalom meghatározásánál az állam kontrollja azt jelenti, hogy vagy az állam a vállalat többségi tulajdonosa, mint a szavazati jogokat biztosító részvények többségének a tulajdonosa, vagy ezzel egyenértékű kontrollt gyakorol felette. Az ezzel egyenértékű kontroll azt jelenti például, hogy a törvényes vagy a társasági szerződés előírásainak megfelelően az állam állandó kontrollja biztosított a vállalat vagy az igazgatótanács felett, a kisebbségi részvénytulajdon esetén.

Romániában az állam ilyen jellegű kontrolljának az egyik leggyakoribb formája az aranyrészvény szabályozása, elsősorban a privatizációs folyamatok kapcsán.¹⁰

Amint a fentiekben már meghatároztuk az OECD-irányelvek tükrében, az állam kontrollját elsősorban az I. és II. fejezetek juttatják kifejezésre. Jelen tanulmány során, a terjedelmi korlátokat figyelembe véve, kiemelten az I. fejezetben, az állami tulajdon ésszerűsége (elvárásai) ajánlásaival kívánok részletesen foglalkozni.

Az OECD I. fejezetének ajánlásai az állam kontrolljára vonatkozóan

Az OECD I. fejezete A. pontjának részajánlása

Az I. fejezetnek négy alpontja van, ennek megfelelően négy részajánlása. Az első részajánlás a következőképpen került meghatározásra: az állami vállalatok elsődleges célja a társadalom számára biztosított érték maximalizálása kellene legyen, az erőforrások hatékony felhasználása révén.¹¹

Ez az ajánlás konkrétan azt feltételezi, hogy az állami vállalat milyen módon tud hozzáadott értéket teremteni a közösség tagjai számára, akik végső soron a tulajdonosai.

⁹ OECD, 2015, 15.

¹⁰ VERESS Emőd: *A részvény mint értékpapír*, Forum Iuris Kiadó, Kolozsvár, 2018, 147.

¹¹ A. The ultimate purpose of state ownership of enterprises should be to maximise value for society, through an efficient allocation of resources.

Az államnak el kell döntenie, hogy milyen módon tudja biztosítani az állampolgárai számára az erőforrások hatékony felhasználását, létrehozva vagy megtartva az állami vállalatot, vagy esetleg más tulajdonosi szerkezetben.

Abban az esetben, ha az állami vállalat közszolgáltatást végez, egy sor hatékonysági kritériumot feltételez. A közösséget akkor szolgálják a legjobban, ha a szolgáltatások hatékonyan és átlátszóan működnek, valamint ha a pénzügyi források semmilyen más alternatív felhasználása nem biztosított volna magasabb színvonalat.

Abban az esetben, ha az állami vállalat a piaci verseny feltételei között gazdasági tevékenységet végez, akkor szolgálja a legjobban a közösséget, ha hosszú távon az értékét maximalizálja és megfelelő szintű bevételt generál.

A modern szervezeti elmélet alapján az állam mint tulajdonos tudományos igényességgel és alapossággal, ok-okozati összefüggések megmagyarázásában keresné a megoldást, legtöbbször matematikai és statisztikai sémák alapján.¹² Ez azt feltételezi, hogy a tulajdonos folyamatosan követi és ellenőrzi az állami vállalat teljesítményét, összehasonlítja más gazdasági szereplők eredményeivel, és tevékenységét statisztikai-gazdasági érvek alapján értékeli.

A szimbolikus szervezeti gondolkodás alapján a szubjektív elemeket is beépíti a gondolkodásba, úgymint a kulturális hagyományok, szimbólumok, a személyes tapasztalat megismerése és megértése céljából.¹³ A szimbolikus nézőpont alapján a tulajdonos a tulajdonában levő vállalatok teljesítményének értékelésénél figyelembe veszi az adott gazdasági terület sajátosságait, az ország kulturális hagyományait, gazdasági gondolkodását, a közösség igényeit és elvárásait, mint a javak tulajdonosa és hasznélvezője, eladó és vásárló kettősségét.

A posztmodern szervezeti nézőpont hangsúlyozza a kritikus szemléletet, nagyobb tudatosságot biztosít a morális és etikai szempontoknak, nem hierarchiában gondolkodik, hanem emocionális empátiában és esztétikai értékelésben és elismerésben.¹⁴ Ebből a szemszögből nézve, az állam megvizsgálja a gazdasági életben elfoglalt helyét, kritikusan szemléli befolyási lehetőségét a magánpiaci szereplőkre, és egyenlő szereplőként és partnerként tekint a gazdasági versenytársakra.

Romániában az OECD-irányelvek átültetése a jogrendbe az állami vállalatok felelős társaságirányításáról szóló 2011. évi 109. sürgősségi kormányrendelet által valósult meg. A jogszabály megjelenése óta hétszer módosították és egészítették ki, legutóbb 2019-ben. A jogszabály előszavában elvi szinten megfogalmazásra kerültek az előbbi ajánlásban megfogalmazott elvárások, noha nem tesznek különbséget a közszolgáltatást és a gazdasági tevékenységet folytató állami vállalat között.

A sürgősségi kormányrendelet előírja a tulajdonos-közintézmény részére, hogy minden évben jelentést kell készítenie az állami vállalatairól, és ezt közzé kell tennie a honlapján, a folyó év legkésőbb júniusáig. A jelentésnek tartalmaznia kell legalább a következő információkat: a tulajdonos részvényesi politikája, a vállalat működését érintő stratégiai változások, a pénzügyi és nem pénzügyi teljesítménye, a gazdasági és szociális

12 Mary Jo HATCH, Ann L. CUNLIFFE: *Organization Theory, modern, symbolic and postmodern perspectives*, Third Edition, Oxford University Press, 2013, 9.

13 Uo.

14 Uo.

politikák életbe ültetése és ezek költsége vagy előnyei, a könyvvizsgáló minősítésének oka, illetve egyéb információkat.

A tulajdonos részvényesi politikájának legalább a következőket kell tartalmaznia: a célja, a gazdasági-pénzügyi és nem pénzügyi mutatók, az állam tulajdonhányadának alakulása, az osztalék, az ügyvezetők és igazgatók kiválasztása, valamint a megbízásuk végrehajtása.

A következő év augusztusáig a Pénzügyminisztérium összesíti az adatokat és elkészít egy éves jelentést, amelyet bemutat a kormánynak és közzétesz a honlapján. A legutóbbi ilyen jelentés a 2018-as év vonatkozásában került közlésre a Pénzügyminisztérium honlapján.¹⁵

Noha a jelentés nagyon részletes, csak részben foglalja magába a törvényben meghatározott tartalmi elemeket. A jelentés elsősorban egy összegzést tartalmaz a romániai állami vállalatok gazdasági-pénzügyi teljesítményére vonatkozóan, két nagy csoportban vizsgálva a társaságokat, a következők szerint: központi és helyi tulajdonban levő vállalatok.

A jogszabály vonatkozó cikke nem egyértelmű arra vonatkozóan, hogy *ex ante* tervek (célok, stratégiák), vagy *ex post* politika (beszámoló) meghatározását írja elő az állami vállalatok tulajdonosai számára. A Pénzügyminisztérium összesítése egyértelműen *ex post* elemzést tartalmaz az előző év tekintetében, és külön érdemes kiemelni, hogy a jelentés végén megjelennek ajánlások is, többek között arra vonatkozóan, hogy a tulajdonosok folytassák az állami tulajdon arányának csökkentési folyamatát, privatizáció, átszervezés és a vagyon értékesítése által.

Mivel a Pénzügyminisztérium adatai a tulajdonos-közintézmény jelentéseire támaszkodnak, ebből az is következik, hogy ezen a szinten is egy előzőleg lezárt évre vonatkozó beszámoló kerül elkészítésre, noha a jogszabály alapján ez nem annyira egyértelmű. Mindenképpen egy fogódzó lehet a meghatározott júniusi határidő, hiszen Romániában általában május 31. az előző évre vonatkozó pénzügyi beszámolók benyújtásának határideje. Azonban ha elfogadjuk ezt a feltételezést, akkor ez a jelentési kötelezettség nem a tulajdonosi stratégiát hivatott megszabni, hanem sokkal inkább egy utólagos beszámolási és átláthatósági elvárás teljesítését jelenti, és mint ilyen csak részben teljesül az OECD 1. fejezete A. pontjának részajánlásában elvárásként meghatározott tulajdonosi cél egyértelműsítése.

Amint az előbbieken bemutattam, az sem egyértelmű, hogy a Pénzügyminisztérium összesített jelentésének milyen tartalmi követelményeket kell magába foglalnia. Addig, amíg a tulajdonos esetében egyértelműen fel vannak sorolva a tartalmi követelmények, mint pl. a tulajdonos részvényesi politikája, a Pénzügyminisztérium esetében ez elmulasztásra került. A *de lege ferenda* módosítási javaslat az lenne, hogy a két jelentés tartalmi szempontból harmóniába kerüljön, és az országos, egységes beszámoló is tartalmazza a tulajdonosokra vonatkozó elemeket.

Továbbá ahhoz, hogy az első részirányelvben meghatározott elvárás teljesüljön, nemcsak beszámolóra lenne szükség, hanem a stratégiák, célok és politikák meghatározására is. Noha a jogszabályban ez az elvárás megfogalmazódott, a gyakorlatban ez

15 https://mfinante.gov.ro/documents/35673/220982/rapactivintreppub2018_120920198.pdf

teljes mértékben hiányzik az állam mint tulajdonos részvényesi politikáját tartalmazó stratégiai dokumentumból. *De lege ferenda*, hogy hasonlóan az éves beszámolóhoz, ezzel párhuzamosan, de időben ezt megelőzően létezzen egy hosszú távú stratégiai dokumentum is ilyen irányban.

Az OECD I. fejezetének B. pontja részajánlása

A második részajánlás arra vonatkozik, hogy az államnak, a kormányon keresztül, szükséges kialakítania egy tulajdonosi politikát. Ez a politika többek között meg kell határozza az állami tulajdon általános szükségszerűségét, az állam szerepét a vállalatok kormányzásában, azt, hogy az állam milyen módon valósítja meg tulajdonosi politikáját, és a megvalósításban részt vevő állami intézmények szerepét és felelősségét.¹⁶

Ennek az ajánlásnak a keretében az állam mint tulajdonos szerepkörének egyértelmű meghatározása a piaci szereplők számára biztosítja a tervezhetőséget, előreláthatóságot, illetve céljai megértését. A tulajdonosi politika tömör, egyértelmű és stratégiai célok meghatározását tartalmazó dokumentum kell legyen. Ugyanakkor ennek a politikának tartalmaznia kell az állam tulajdonosi jogainak gyakorlásának módját, fontosabb szerepeit és felelősségeit. Továbbá szükséges összefoglalnia az állami vállalatokra vonatkozó általános politikákat, jogszabályokat és szabályozásokat, valamint irányvonalakat. Ugyancsak fontos lenne, ha ez a dokumentum tartalmazna a privatizációra vonatkozó terveket és politikákat.

A modern szervezeti elmélet legtöbbször arra törekedik, hogy megtalálja a helyes utat a szervezeti problémák felmérésére és megoldására, és ilyen módon versenyelőnyre tegyen szert és maximalizálja a jövedelmezőséget. Ez a megközelítés azt jelenti, hogy a szervezet a külső és belső egyensúly megteremtésére, illetve a belső képességek erősítésére törekedik, és alkalmazkodik a változásokhoz. Mindezt a szűkös erőforrások észszerű felhasználásával a hatékonyság elérése érdekében.¹⁷ Ennek alapján kerül meghatározásra az állami vállalat politikája, és ennek megfelelően dől el az állami tulajdon szükségszerűsége.

A szimbolikus szervezeti gondolkodás a szociológia, a szociálpszichológia és a kulturális antropológia tudományterületek egy új elmélete, amely a társadalmi háló szubjektív és a társadalmi felépítés kapcsolatán alapul. A társadalmi felépítés elmélete a szervezet társadalmi felépítésére támaszkodik, a szervezeten belüli társadalmi élet összetevőit alapján. Az elrendelés elmélete, melynek alapján a szervezet csak a tagok fejében létezik, a vezetők pedig rendelkeznek a szervezet általános képével. A kihirdetés, az értelemadás és a társadalmi felépítés nem megmagyarázható objektív, racionális tényekkel. Ennek megfelelően az állam a társadalmi berendezkedés és felfogás, igények és elvárások, valamint a kulturális hagyományok alapján dönti el stratégiáját és hosszú távú célkitűzéseit.¹⁸

16 B. The government should develop an ownership policy. The policy should inter alia define the overall rationales for state ownership, the state's role in the governance of SOEs, how the state will implement its ownership policy, and the respective roles and responsibilities of those government offices involved in its implementation.

17 HATCH, CUNLIFFE: *i. m.*, 29.

18 *Uo.*, 33.

A posztmodern szervezeti tézis a szabadságra, a változásokra és az áramlásokra helyezi a hangsúlyt, a humán tudományok és művészetek ihlette kritikai értékelés fontosságát hangsúlyozzák.¹⁹ Ebből a szempontból az államnak mint tulajdonosnak következetesen arra kell figyelnie, hogy tulajdonosi minőségéből fakadóan mindig arra törekedjen, hogy szabad kezet biztosítson a közösség számára, s beleszóljon, befolyásolja és meghatározza az állami vállalatok gazdasági politikáját.

Az állami vállalatok felelős társaságirányításról szóló jogszabály preambulában elvi szinten meghatározásra kerülnek a tulajdonos által követett célok. Ezeket a célokat röviden és tömören úgy lehet összefoglalni, hogy a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel kötött megállapodás, a Nemzetközi Valutaalappal szemben vállalt kötelezettség, az OECD-irányelvek életbe ültetése és a 2008-ban kezdődő pénzügyi válság kényszere váltotta ki.

A tulajdonos részére előírt kötelezettségek közé tartozik többek között egy elvárás-levél²⁰ megszerkesztése, amelyben a részvényesek, legalább négyéves időtartamra, meghatározzák a vállalat ügyvezetésével szembeni teljesítményi elvárásokat, valamint a tulajdonosi politikát azokban a vállalatokban, amelyek közszolgáltatást végeznek. Ez az elvárás-levél képezi az alapidokumentumát az ügyvezetők kiválasztási eljárásának megkezdéséhez.

Az előbbi jogszabályi előírás első kritikáját rögtön a stratégiai dokumentum megnevezése váltja ki, hiszen akár megtévesztő is lehet, de mindenképpen fogalmilag nem pontosan fedi le az OECD részajánlásában megfogalmazott tartalmat. Az elvárás-levél inkább enged következtetni a munkaköri leírásban megfogalmazott követelményekre, mint egy vállalati stratégiai dokumentumra. Véleményem szerint a tulajdonos inkább fejlesztési tervbe foglalhatja a leginkább össze a terveit és elvárásait.

A második észrevétel az elvárás-levélben megfogalmazott célkitűzések időhorizontja, amelynek legalább négyéves időtartamra kell szólnia. Amint az előbb említettem, az elvárás-levél valójában a tulajdonos stratégiája kellene legyen, amely egy hosszú távú tervet feltételez. Ennek a fejlesztési tervnek lehetnek középtávú célkitűzései, amelyek például megegyeznek a jogszabályban, az ügyvezetők mandátumára vonatkozó négy évre korlátozott időszakával.

Másrészt a hosszú távú stratégia legalább hét évre, az EU-s tervezési időtartammal összhangban, vagy több mint tíz évre kellene szólnon, vagy akár jóval hosszabb időperiódusra, amennyiben nemzetközi célkitűzések megvalósítását is tartalmazza, pl. a Klíma- és Természetvédelmi Akcióterven belül 2030-ig, valamint 2050-ig.²¹

A jogszabály végrehajtási rendeletében lehetővé válik a hosszabb távra való célkitűzés meghatározása, de csak abban az esetben, ha az első négy év vonatkozásában meg lehet határozni egy részidőtartamra vonatkozó átmeneti elvárást. Azonban a négy évnél hosszabb távú célkitűzések esetében csak akkor lehet meghatározni egy pontos ütemtervet vagy részhatáridőket, ha és amennyiben ezt egy törvény szabályozza.

A harmadik szempont, amelyet meg lehet kérdőjelezni, a dokumentum célja, illetve a jogszabályban kinyilatkozott tartalom és a valós szándék kettőssége. Egyrészt a

19 Uo., 47.

20 Románul: scrisoare de așteptare, angolul: letter of expectations.

21 <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change/>.

dokumentum célja, az ügyvezetők kiválasztása, illetve a teljesítményi elvárások meghatározása, másrészt tartalmi szempontból tartalmaznia kell a tulajdonos politikáját a vállalat tekintetében. Ennek összhangban kell lennie az általános jogi környezettel, a jó gyakorlatokkal, a szabályozási és piaci közép- és hosszú távú kilátásaival és az üzleti modellel.²²

Az OECD ajánlásainak összegzése

Az OECD az irányelveket, illetve ajánlásokat hét témaköbe csoportosítja:

- Az állam tulajdonosi szerepét igazoló ajánlások;
- Az állam tulajdonosi szerepére vonatkozó ajánlások;
- Az állami tulajdonú vállalatok piaci magatartására vonatkozó ajánlások
- A privát társtulajdonosok, befektetők egyenlő bánásmódjára vonatkozó ajánlások;
- Érdekelte felekkel való kapcsolatokra és a felelős vállalati magatartásra vonatkozó ajánlások;
- Nyilvánosságra és átláthatóságra vonatkozó ajánlások;
- Állami tulajdonú vállalatok igazgatóságának és felügyelőbizottságának felelősségi köreire vonatkozó ajánlások.

Az OECD-irányelvek tükrében a romániai jogszabályba átültetett elvárás, mint a kormányzás kontrolljának egyik fontos elvárása, az állami vállalatok kormányzása teljes körű függetlenségének kérdését feszegeti. Ez a nagyon szép és elvszerű megközelítés, amely a sürgősségi kormányrendelet 4. cikkelyének 1. bekezdésében található, mind elméletben, mind gyakorlatban sok kérdést vet fel.

A jogszabályi környezet egy sor olyan ügyben biztosít (sőt kötelező módon előír) beleszólási lehetőséget a tulajdonosnak, amely enyhén szólva megkérdőjelezi az előbbi függetlenségi elvet, mint például:

1. az állami vállalat éves költségvetésének jóváhagyása, beleértve az éves beruházási listát, a 2013. évi 26. kormányrendeletnek megfelelően,
2. az állami vállalat szervezeti struktúrájának jóváhagyása, a 2013. évi 26. kormányrendeletnek, illetve a Szervezési és Működési Szabályzatnak (Alapszabályzat) megfelelően,
3. az állami vállalat árpolitikájának jóváhagyása, a 2011. évi 61. sürgősségi kormányrendeletnek megfelelően,
4. az állami vállalat ügykezelésében található közvagyon tárgyát képező javak bérbeadása árpolitikájának jóváhagyása, a bevétel 50–100% közötti részének átvétele a tulajdonos részéről, a Közigazgatási Kódexnek megfelelően.

A sort még lehetne folytatni azokkal az esetekkel, amikor a jogszabályi környezet egy sor biztosítékot vagy kontrollszekőzt épített be a rendszerbe, annak érdekében, hogy a tulajdonos állam vagy önkormányzat folyamatosan irányíthassa és felügyelje az állami vállalatok mindennapos működését.

Egy másik, az OECD által meghatározott kontrollirányelv a tulajdonos jogköreinek gyakorlásához szükséges kapacitás és kompetencia szükségessége. Kérdés, hogy a helyi és megyei önkormányzatok szintjén létrejött a sürgősségi kormányrendelet által

²² A 2011. évi 109. sürgősségi kormányrendelet 2016-i végrehajtási rendelete.

előírt szakapparátus, amely elsősorban vagy esetleg ideális esetben kizárólag a felelős társaságirányítás ellenőrzésével foglalkozzon. Ha létrehozásra kerül egy ilyen osztály, szükséges biztosítani a szükséges számbeli és szakmai háttérrel rendelkező munkatársak jelenlétét.

Egy másik kontrolleszköz az állam tájékozott és aktív tulajdonosi minőségéből fakadó hatásköreinek a gyakorlása. Ennek kapcsán is maradt néhány tisztázandó körülmény a 2011. évi 109. sürgősségi kormányrendeletben. Jelenleg nagy általánossággal írja elő a közérdekű információk és ezen belül az állami vállalatokra vonatkozó nyilvános adatok közzétételére vonatkozó kötelezettséget.

Mivel a legtöbb állami vállalat versenyhelyzetben van a piacon, ezért nagyon érzékeny kérdéssé válhat az, hogy milyen jellegű információkat köteles közölni a közvéleménnyel. Vannak olyan gazdasági területek, ahol a szerződés titoktartási záradékot tartalmaz, és ezért komoly pénzügyi büntetéseket helyeznek kilátásba ezek megszegése esetén.

Például a 109. sürgősségi kormányrendelet szerint kötelező az igazgatótanácsi határozatokat az elfogadástól számított 48 órán belül közzétenni. Mivel minden fontos üzleti döntés az igazgatótanács hatáskörébe tartozik, ezért nagyon nehéz ennek a kötelezettségnek eleget tenni úgy, hogy ne sérüljenek esetleges üzleti titkok.

Továbbá azt is érdemes elemezni, hogy a 109. sürgősségi kormányrendelet milyen módon biztosítja az alapot a tulajdonosi jogkör érvényesítéséhez. A jogszabály tükrében ez két irányból is lehetséges:

- a) Az önállóan gazdálkodó vállalat esetében az Igazgatótanács egyik tagját a Pénzügyminisztérium delegálja (ez láthatja el a központi-egységesített ellenőrzést),
- b) A tulajdonos minisztériumi vagy önkormányzat keretében létrehozott szakigazgatóság, amelynek feladatköre az alárendelt állami vállalatok felelős társaságirányítás-ellenőrzése.

Jövőkép: A fenti elemzés alapján az egyik következtetés ahhoz, hogy hatékony legyen a tulajdonosi kontroll: érdemes lenne megalkotni egy részletes alkalmazási szabályozást (végrehajtási rendeletet). Elsősorban nagyon fontos lenne pontosan meghatározni az állam tulajdonosi jogkörét ellátó megbízott személy felelősségeit és hatásköreit, konkrétan meghatározni a célokat és feladatokat, illetve a számonkérést is biztosítani a folyamatban. A felelős társaságirányítással foglalkozó szakigazgatóság esetében, noha nagyon pontosan és részletesen körül van írva minden feladat és hatáskör azért, hogy működőképes lehessen, biztosítani kellene a szakemberállományt, és akár célorientáltan felkészíteni az illető gazdasági területnek megfelelő szakembereket.

Minden esetben „az új korszak szervezetei, ha sikeresek akarnak maradni, egyre inkább az önálló munkára is képes szakemberekre szükséges támaszkodjanak. A hagyományos intézményeknek ehhez változnia kell, ami jelentős kihívásokat jelent.”²³ És ez teljes mértékben igaz az állami vállalatok tekintetében is, ahol fontos lenne hangsúlyt fektetni nemcsak a normatív szabályozásra, hanem az életbeültetés módjára is.

23 HÜLVELY Lajos, KORONVÁRY Péter: *Some thoughts on 21st century challenges of management education and practice*, Hadtudományi Szemle, 2012/ 3–4, 194.

Következtetés

A szervezés- és vezetésemlékek megismerése az állami vállalatok keretében is számos előnnyel kecsegtet, hiszen általános célok megfogalmazását és elérését teszik lehetővé. Célját tekintve „1. egyéni szinten a vezető munkájának segítése, 2. csoportszinten a szinergikus működések hatékonyság- és kreativitásnövelő, a vezetővé válást elősegítő folyamatainak megismer(tet)ése és támogatása, illetve a vezetői csoportkultúra terjesztése, 3. szervezeti szinten a versenyelőny növelése, a vezéregyéniségek kifejtése, 4. társadalmi szinten pedig a demokrácia fennmaradási esélyeinek növelése minél több, minél jobban képzett vezető előállításával”.²⁴

Irodalomjegyzék

1. AUER Ádám: *Corporate governance. A felelős társaságirányítás jelenkori dimenziói*, Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft., Budapest, 2017.
2. BÁGYONI SZABÓ István: *Kuncz Aladár emlékek*, Kortárs irodalmi és kritikai folyóirat, 1973/11.
3. BELÉNYESI Emese, KORONVÁRY Péter, SZABÓ Szilvia: *Közszolgálati szervezés- és vezetésemélet*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
4. BIBÓ István: *Államhatalmak elválasztása egykor és most = Válogatás Bibó István tanulmányaiból*, szerk. Hegedős Mária, Magvető, Budapest, 1994.
5. Mary Jo HATCH, Ann L. CUNLIFFE: *Organization Theory, modern, symbolic and postmodern perspectives*, Third Edition, Oxford University Press, 2013.
6. HÜLVELY Lajos, KORONVÁRY Péter: *Some thoughts on 21st century challenges of management education and practice*, Hadtudományi Szemle, 2012/3–4. szám, 190–195.
7. KORONVÁRY Péter: *Gondolatok a vezetéstudomány feladatáról*, 2008/2, 161–168.
8. KUNCZ Ödön: *Bevezetés a jogtudományba, Jogi Encyklopédia, Tudományos gyűjtemény*, Danubia, Pécs–Budapest, 1924.
9. John LOCKE: *Értekezés a polgári kormányzatról*, Gondolat, Budapest, 1986.
10. Robert von MOHL: *Jogállam = Joguralom és jogállam*, szerk. Takács Péter, ELTE ÁJK, Budapest, 1995.
11. MONTESQUIEU Charles: *A törvények szelleméről*, Osiris, Budapest, 2000.
12. MULLINS Laurie J.: *Management and organisational behaviour*, eighth edition, Financial Times, Prentice Hall, 2007.
13. RÉVAI Nagy Lexikona, XII. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1915.
14. SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1995.
15. STUMPF István: *Erős állam – alkotmányos korlátok*, Századvég, Budapest, 2014.
16. TAKÁCS Péter (szerk.): *Joguralom és jogállam*, ELTE ÁJK, Budapest, 1995.
17. VARGA Zs. András: *Eszményből bálvány*, Századvég, Budapest, 2015.
18. Emőd VERESS: *The state's role as owner of enterprises: mandatory rules of corporate governance in Romania*, Pro publico bono – Public Administration, 2017/1, Special edition, 62–78.

²⁴ KORONVÁRY Péter: *Gondolatok a vezetéstudományfeladatáról*, Hadmérnök, 2008/2, 168.

19. OECD (2015), OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises, 2015 Edition, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264244160-en>
20. Az állami vállalatok felelős társaságirányításáról szóló 2011. évi 109. sürgősségi kormányrendelet alkalmazásának értékelése, Végleges jelentés (Evaluarea implementării Ordonanței de Urgență nr. 109/2011, Raport final, Dr. Aurelian Dochia, coordonator si autor principal, Dan Paulopol Necula, expert juridic, Georgiana Nichita, asistent juridic)

SINKÓ ZOLTÁN PÉTER

A digitalizáció hatása az atipikus munkavégzésre. A távmunka és a home office szabályozásának irányvonalai

The Impact of Digitalization on Atypical Work – Guidelines for the Regulation of Teleworking and Home Office Type of Work

Abstract: Dealing with the crisis caused by the 21st-century pandemic and the changes brought about by digitalization have demanded flexible solutions that have moved both employers and employees out of the traditional labour law environment. The aim of this short study is to identify the characteristics of teleworking, working from home, and home office type of work in order to reflect on the differences between them and to examine their relation to the changes caused by the new information and communication technologies, studied at the national as well as European level.

Keywords: atypical work, telework, home office, work from home, digitalization, Romania

Összefoglaló: A 21. századi pandémia okozta válság kezelése, illetve a digitalizációval járó változások olyan rugalmas megoldásokat követeltek, melyek mind a munkáltatókat, mind pedig a munkavállalókat kimozdították az addig hagyományosnak vélt munkajogi közegből. Jelen tanulmány célja meghatározni a távmunka, az otthonról végzett munka és a home office típusú speciális munkavégzési formák jellegzetességeit, a köztük fennálló különbségeket, valamint ezek viszonyulását az uniós szinten vizsgált digitalizáció okozta változásokhoz.

Kulcsszavak: atipikus munka, távmunka, home office, otthoni munkavégzés, digitalizáció, Románia

1. Jogászportré – megemlékezés

A távmunka, a digitalizáció és a hozzájuk köthető kutatási terület, néhány nyugati állammal ellentétben, hazánkban teljesen újszerűnek mondható. Emiatt a munkajog ezen ágát csak közvetlenül kapcsolhatjuk olyan magyar jogász nevéhez, aki már jogtörténeti megközelítésből is változásokat és különböző reformokat szeretett volna elérni. Itt említhetjük Ágoston Péter nevét, aki jogi és politikai pályafutása alatt a 20. század munkavállalóinak érdekeit próbálta tevékenységének középpontjába helyezni.

Ágoston Péter 1874-ben Zsombolyán született jogtudós, egyetemi tanár, miniszter, radikális, majd szociáldemokrata politikus. Jogi tanulmányait a budapesti karon folytatta. Grosschmid Béni tanítványaként, a magyar magánjogtudomány 20. századi történetében a szociális jogfejlődés és irányzat képviselőjeként jelenik meg.¹ Jogtudósi pályafutását Nagyváradon kezdte, majd az ausztriai és magyarországi magánjogi, illetve bányajogi tanári státusz megszerzését követően a kolozsvári egyetem keretein belül magántanári képesítést kapott. Aktív politikusi tevékenységével vált az akkori jogi élet egyik meghatározó személyiségévé. 1919-től kezdődően belügyi államtitkárként a budapesti egyetemen volt tanár. Már ezt megelőzően belépett a Szociáldemokrata Pártba, ahol részt vett a választójoggal kapcsolatos politikai vitákban.²

Jelen írás szempontjából, ugyanakkor Ágoston tudományos műveit tekintve is *A munka rabsága* című tanulmánya kiemelkedő fontossággal bír. A monográfiának nevezhető munkajogi értekezés elméleti, gyakorlati, szociológiai és gazdaságpolitikai szemszögből is górcső alá veszi a XX. század eleji individuális munkaviszony egyes elemeit. A mű egyik kiindulópontja a munkajogviszony terén megjelenő függőség és alárendeltség, melyen a szerző szerint több tekintetben is enyhíteni kellene. Úgy látja, hogy a munkát szabad emberek szolgáltatják, jogi helyzetük azonban a munka alatt olyan, mint a régmúlt idők rabmunkásáé.³ Az említett műben Ágoston Péter a római jogtól kezdődően, a középkori jogon keresztül saját korszakának szabályait is elemzi, majd művét a munkajog jövőjéről szóló fejezettel zárja.⁴

Az akkori munka rabságát a mai viszonyokkal párhuzamba helyezve megállapíthatjuk, hogy a munkavállalók szabad akarata, a munkáltatótól való függőség, az ideális munkaidő és munkakörülmények közötti egyensúly kialakítása most is valós és megoldásra váró probléma. Általánosságban véve a munkajog jövője kapcsán a kihívás és a cél továbbra is ugyanaz: a munkavállalói státusz meghatározása a szabadságon, rugalmasságon és biztonságon alapuló munkaviszony rendszerén belül.

2. Bevezetés

A mindenkori munkaerőpiac egyik fő jellemzője, hogy a gyorsan változó társadalmi és szociális igényekhez viszonyulva folyamatos változásban van. A 21. századi pandémia okozta válság kezelése és a digitalizációval járó változások olyan rugalmas megoldásokat követeltek, amelyek mind a munkáltatókat, mind pedig a munkavállalókat kimozdították az addig hagyományosnak vélt munkajogi közegből. Jelen kihívásokig a munkaviszony alapját a standard, tipikusnak mondható munkaszerződés

1 BERKE Gyula: *Ágoston Péter: Az első magyar munkajogász = Erdélyi Jogászok – Jogásziportrék I.*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2020, 12.

2 *Uo.*, 12.

3 ÁGOSTON Péter: *Amunka rabsága*, Deutsch Zsigmond és Társa, Budapest, 1909, 3.

4 VALLASEK Magdolna Márta: *Alkalmazott, munkás, dolgozó. Gondolatok a munkavállaló jogi fogalmának változásairól a XX. század elejétől napjainkig, különös tekintettel a román munkajogra = Ad Saletum Civium Inventas Esseleges*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 4.

jelentette,⁵ mely az esetek legnagyobb részében, főszabály szerint határozatlan időre szólt, és a munkavégzés a munkáltató telephelyéről történt.

A vírushelyzet következményeként olyan jogintézmények kerültek előtérbe, amelyek már korábban is léteztek, viszont jelentőségük most vált megkérdőjelezhetetlenné. Idesorolható a távmunka, valamint a home office típusú munkavégzés. Ez a két sajátos munkavégzési forma vált a munkajogi szereplők mindennapjainak részévé, és ezzel egyidejűleg a kapcsolódó szabályozás részletes és pontos kialakítása a jogalkotó legfőbb feladatává.

A jogalkotó legnagyobb kihívása ezen a ponton megtalálni az egyensúlyt a gazdasági racionalitás és a munkajog társadalmi jellege között.⁶ Leegyszerűsítve a cél tehát a rugalmasabb munkaviszonyok kialakítása, ugyanakkor pedig a munkavállalók nagyobb fokú védelmének a biztosítása. Ez nem csak a sürgősségi helyzetek és vészhelyzeti állapotok kezelésének okából indokolt: nemzeti és európai uniós szinten is minden jel arra mutat, hogy az információs-technológiai eszközök fejlődésével a digitalizáció mint jelenség egyre több területen veszi majd át az irányítást.

E többértékű változások következtében az uniós szinten már jól ismert flexicurity elv alkalmazása is középpontba kerül: a nem standard munkavégzési formák által hozott jelentősebb mértékű bevételek, a nagyobb munkavállalói szabadság, a dolgozók lelki egészsége, valamint a munka és a magánélet közötti egyensúly kialakítása a hosszú távú fenntarthatóság szempontjából elengedhetetlen. Ezen biztonság és rugalmasság közötti egyensúly kialakításának a hiánya a munkaerőpiac szegmentálódásához, vagyis az *insideri* (belső) és *outsideri* (külső) elnevezésű munkavállalói kategóriák megjelenéséhez vezethet,⁷ melyen belül csak azon személyek részesülnek megfelelő garanciákban és védelemben, akik a megszokott, klasszikus munkaszerződések alapján dolgoznak.

Jelen tanulmány célja meghatározni a távmunka, az otthonról végzett munka és a home office típusú speciális munkavégzési formák jellegzetességeit a román jogrendszerben, a köztük fennálló eltéréseket, valamint ezek viszonyulását az uniós szinten vizsgált digitalizáció okozta változásokhoz. Ennek során bemutatásra kerülnek a távmunka-tevékenység kialakulásának nemzetközi és uniós gyökerei, a Romániában hatályos kapcsolódó munkajogi szabályok, az uniós szintű digitális környezet általános jellemzői, illetve a távmunkához köthető politikai és társadalmi viszonyok legfőbb elemei.

3. Távmunkafejlődés – történeti áttekintés

A technológia fejlődésének egyik szembetűnő vetülete a munkajog területén érzékelhető a legjobban. Figyelembe véve az elmúlt évtized változásait, úgy gondolom, hogy hosszú távon, a munkaerőpiaci viszonyok szempontjából ez mindenképpen előnyös változásokhoz vezethet: az érintett területeken a munkahelyek nem tűnnek el,

5 NICOLAE Alcaz: *Noțiunea și principiile flexicurității*, Revista Națională de Drept, 2015/7, 58.

6 FERENCZ Jácint: *Atipikus foglalkoztatási formák*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2015, 11.

7 Mihaela-Emilia MARICA: *Contracte de muncă atipice*, Editura Universul Juridic, București, 2019, 12.

csupán a munkavégzési formák egyes elemei fognak nagymértékben átalakulni. Az átrendeződés magas szintű felkészültséget és alkalmazkodóképességet igényel majd a munkajog minden érintett alanyának és szegmensének a részéről.

A digitalizációval kapcsolatos fejlődési folyamatok következményei már most is jól érzékelhetők, ha jobban belegondolunk, hogy a világ egyik legnagyobb szálláskereső vállalatának, az Airbnb-nek nincsenek saját tulajdonában lévő ingatlanai, a személyszállítás területén működő Uber cég nem csak saját gépjárművekkel biztosít szolgáltatásokat, a Skype pedig saját infrastruktúra nélkül vált piacvezető távközlési szolgáltatássá.⁸

Globális viszonylatban, a távmunka jelenségével foglalkozó szakemberek közül Jack Nilles a Dél-Karolinai Egyetemről már 1970-ben megjósolta a munkahelyek jövőbeli dematerializációjának várható következményeit és az információs társadalom fokozatos kialakulását.

A távmunka evolúciójának kiindulópontjaként érdemes alapul venni a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet többgenerációs elméletét.⁹ Ez alapján három fejlődési folyamatot különböztethetünk meg.

Az első ilyen generációként az 1970-es évekbeli *home office* típusú munkavégzést említhetjük, mely főként a munkavégzéshez használt, akkor még nem hordozható eszközök használatát említve tér el a *home office* mai formáitól. Ekkor még közvetlen szabályozása – a többi atipikusnak vélt munkavégzési formához hasonlóan – ennek sem volt. Az egyedüli célt a hosszú távon történő utazások és az ezzel járó nehézségek kiküszöbölése jelentette.

Kis idő elteltével, az 1990-es évekre, a telekonferenciák, az elektronikus posta és a World Wide Web internetes szolgáltatásainak az elterjedésével kialakulni látszott a második generációs távmunkavégzés. Ezt a *mobile office*-nak nevezett szakaszt az utolsó fejlődési folyamattól még mindig a helyhez kötött eszközök használata jelentette.

Végül a fejlettebb technológiák és a modernebb eszközök fokozatos megjelenésével, illetve az információk gyorsabb áramlásával a munkajog világában is megjelent a *virtual office* generáció, melynek véleményem szerint az egyik továbbfejlesztett változatát éljük ma is. Ehhez képest a jelen állapot legszembevetőbb eltérését és az információs társadalom mai formájának – a negyedik generációnak – a kialakulását a távmunkát érintő pontos törvényes rendelkezések és szabályok bevezetése jelenti, melyek vizsgálatára a következőkben kerül sor.

4. A távmunkavégzés uniós szintű szabályozásának irányvonalai

Közösségi szinten az első lépés a távmunka-szabályozás kialakulásának útján az 1990-es évekhez köthető, amikor az Európai Bizottság számos olyan ajánlást és politikai programot fogadott el, melyek a munkaerőpiac és az információs társadalom szociális dimenziójának a fejlesztésére vonatkoztak.

8 MÉLYPATAKI GÁBOR, RICZU ZSÓFIA JUHÁSNÉ: *Labour law employment policy implications of digitizing work and introducing robotics*, Hantos Peridoica, 2020/1, 58.

9 JON C. MESSENGER: *Telework in the 21st century. An Evolutionary Perspective*, The ILO Future Work series, 2019, 3.

A nagyobb mértékű fejlődés 1994-ben, a Martin Bangemann, egykori német gazdasági miniszter és bizottsági tag által elnökölt felső szintű szakértői csoport által kiadott jelentéssel indult meg. Kezdetben főként az infrastruktúra és a szabályozási elvek területén jelentek meg különböző stratégiai, iránymutató követelmények. Ezek közé sorolhatjuk többek között az analóg hálózatok – mára már kezdetlegesen számító – ISDN-hálózatokra történő lecserélését, a széles sávú technológiák elterjedését, a kizárólagos és a különleges jogok felszámolásának követelményét vagy a díjszabályozás rendezésének a kérdéskörét.

A jelentés számunkra meghatározó jellegét támasztja alá, hogy a távmunka mint fogalom, ebben jelent meg először Európában. A tíz kiemelt alkalmazási terület közül ez volt az első. A hozzá kapcsolódó célok és teendők a *Több munkahely és új munkahely egy mobil társadalomért* című fejezetben olvashatók. Itt került felsorolásra az otthonokban és a műholdas hivatalokban végzett távmunka előmozdításának követelménye, melyre az ingázással kapcsolatos nehézségek kiküszöbölése miatt volt szükség. A jelentés alapján a távmunkával járó legfőbb előny, hogy a nagyobb termelékenységből, a megnövekedett rugalmasságból és a költségtakarékosságból a nagy-, a közepes és a kisvállalkozások, valamint az államigazgatás is egyaránt profitálhatnak.¹⁰ Ezt az irányvonalat 1998-ban a Foglalkoztatási, a Szociális Ügyek és a Társadalmi Befogadás Főigazgatósága, illetve az Információs Társadalom Főigazgatósága részéről megalkotott olyan alaptervezet követte, mely a Bizottságban dolgozó személyek munkavégzési szokásaira vonatkozott. Ez eredeti formájában háromféle távmunka végzésére alkalmas módozatot írt le: az otthonról és az irodából felváltva végezhető munkát, a hivatalos kiküldetések során végzett munkát és bizonyos alkalmi munkákat, melyeket egy másik bizottsági épületben végeztek.¹¹

Az Európai Tanács 2000. évi lisszaboni ülésén kifejezett célként fogalmazódott meg a munkahelyek minőségének a javítása, a tudásalapú gazdaság lényegi elemeinek a figyelembevételével.¹² Ennek következtében 2002. július 16-án az európai szociális partnerek aláírták Brüsszelben *A távmunkáról szóló keretmegállapodást*, amely a tagállamokra vonatkozóan tartalmazott referenciarendelkezéseket.

5. A távmunkáról szóló európai keretmegállapodás

A megállapodás célja a „munkaszervezés lehetséges módozatainak a korszerűsítése volt, beleértve a rugalmas munkafeltételeket, valamint a rugalmasság és a biztonság közötti szükség-s egyensúly megteremtését”.¹³

10 FORGÁCS Tamás: *A távmunka elmélete és gyakorlati alkalmazásának lehetőségei*, doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 2009, 38.

11 www.eur-lex.europa.eu (letöltés ideje: 2021. 11. 24.).

12 Ioan CIOCHINĂ-BARBU: *Aspecte legislative privind reglementarea muncii în biroul virtual*, Acta Universitatis George Bacovia Juridica, Volumul 8, 2019/2, 1.

13 Ovidiu ȚINCA: *Preocupări pentru amplificarea dialogului social în Uniunea Europeană. Acordul Cadru asupra telemuncii*, Revista Română de Dreptul Comercial, 2003/5, 64.

Ennek értelmében a távmunka a munka szervezésének és/vagy végrehajtásának olyan formája, ahol az információs technológia használatával a munkát – melyet a munkaadó helyiségeiben is el lehet végezni – rendszeresen ezen a helyiségen kívül végzik. A következő címből is kiderül, hogy ezzel összhangban, az európai szintű szemléletmódban a távmunka-tevékenység végzésének egyik döntő feltételeként jelenik meg a számítástechnikai eszközök használata. A hatályos román szabályozás is ezt az értelmezést követi.

A megállapodásban több szempontot hangsúlyoztak, nevezetesen: – a távmunka önkéntes jellegét; a távmunkában dolgozók és a vállalatnál dolgozó hasonló munkavállalók közötti egyenlő bánásmódot, kifejezetten hivatkozva a munkateherre, a képzéshez való hozzáférésre és a kollektív jogokra; a visszafordíthatóságot; azt, hogy a távmunkára való átállás nem változtat a munkavállalók munkavállalói státuszán; a távmunkában dolgozók magánéletének tiszteletben tartását; az adatvédelmet; a munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági normák betartását.¹⁴

Az egészségvédelmi és biztonsági előírások helyes alkalmazásának ellenőrzése érdekében a munkáltató vagy az illetékes hatóságok a nemzeti jogszabályok és a kollektív megállapodások keretein belül beléphetnek a munkavégzés helyére. Ha a távmunkás az otthonában dolgozik, a belépést előzetesen be kell jelenteni, és a munkavállalónak ahhoz hozzá kell járulnia.

A tagállamok belső szabályaiban fennálló értelmezésbeli eltérések jogalapja, hogy a nemzetközinek számító keretmegállapodásnak nincsen másodlagos uniós jogforrási jellege, de az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés értelmében ezt a tagállamoknak figyelembe kellene venniük a belső jogrendszerükbe való átültetés során. Erre általánosan alkalmazandó szabályozási eszköz vagy az iránymutatások be nem tartásakor esedékes szankció nincs kikötve. A dokumentum jogi természetére vonatkozóan azt is fontos kiemelni, hogy ezt a magyar szakirodalom fordítja keretmegállapodásnak, ennek kötőerejét vizsgálva viszont az egyszerű megállapodások jellegével bír.

Ebből adódóan az autonóm megállapodás átültetése és végrehajtása az egyes tagállamokban különbözőképpen, heterogén módon történt meg: Franciaországban, Olaszországban, Dániában, Görögországban és Spanyolországban a – Romániában már nem használatos – nemzeti vagy szektoriális kollektív munkaszerződéssel került átültetésre. Hozzánk hasonlóan Magyarország, Belgium és Luxemburg a törvényes megoldást, míg Ausztria, Finnország és Nagy-Britannia a két- vagy háromoldalú megegyezéses átültetést választotta a jogintézmény szabályozási módozatának.¹⁵ Fontos megemlíteni, hogy a szabályozásra való ösztönzést mind EU-s, mind pedig tagállami szinteken gyakorlati szükségletek tették napirendi ponttá. Európa államaiban 2002 előtt is előfordult a távmunka keretén belül végzett tevékenységek használata. Erre példa az 1995-ben Németországban aláírt első olyan kollektív munkaszerződés, mely a Deutsche Telekom AG nevű cégnél tette munkavégzési lehetőséggé a távmunka-tevékenységet. Ezt követték

14 Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: Vélemény – a távmunka kihívásai: munkaidő-szervezés, a munka és a magánélet közötti egyensúly és a lecsatlakozáshoz való jog, SOC/660, 2020, 4.

15 Raluca DIMITRIU: *Dreptul Muncii. Anxietăți ale prezentului*, Editura Rentrop and Straton, București, 2017, 143.

a T-Mobile, az Allianz, a Bosch és később a Ford is.¹⁶ Végezetül azt is fontos kiemelni, hogy a megállapodás kötőerejéből adódóan a lehetséges, tagállamonkénti fogalom és értelmezésbeli eltérések köre igencsak széles. Ahogy a Romániában hatályos törvényes rendelkezések áttekintéséből majd kiderül, a jogalkotó a számítástechnikai eszközök használatát kötelező feltételnek tekinti ahhoz, hogy távmunkavégzésről beszélhessünk, és hogy a vonatkozó jogszabály elemeit alkalmazni lehessen. Ezzel tesz különbséget a rendelettel szabályozott home office típusú munkavégzés és a Munkatörvénykönyvben megjelenő, otthonról végzett munka között, mely eltérések részletesebb vizsgálatára a következőkben kerül majd sor.

Ezzel szemben érdekességnek számít, hogy Magyarországon nemrégiben kihirdették az akkor még 2022. január 1-ig tartó vészhelyzettel összefüggő átmeneti szabályokról szóló 2021. évi XCIX. törvény hatálybalépéséről rendelkező törvényt (a továbbiakban: Módosító törvény). Ennek alapján a magyar kormány, a járványügyi készültségekre tekintettel elrendelheti a távmunkavégzéshez köthető, különösnek számító szabályok alkalmazását. Ez így nemcsak a klasszikus munkavédelmi rendelkezésektől való eltérésre ad lehetőséget, hanem a távmunka fogalmát is értelmezhetik az ott hatályos törvényi rendelkezésektől eltérő módon.¹⁷ Így tehát a magyar jogalkotói álláspont szerint elképzelhető olyan megállapodás, mely távmunkavégzésnek tekinti az olyan munkavégzést is, amelyre nem rendszeresen kerül sor a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen, illetve amit nem kizárólag számítástechnikai eszközökkel végeznek, vagy melynek eredménye nem csak elektronikus eszközökkel továbbítható.

Ebből is az derül ki, hogy a tagállamok jogalkotói majdnem teljes függetlenséggel rendelkeznek a vészhelyzet kapcsán népszerűvé váló munkajogviszonyok terén. Éppen ezért tartom fontosnak a továbbiakban tisztázni, hogy a nemzeti álláspont szerint jelenleg a távmunka intézménye hol helyezkedik el az atipikusnak vélt munkajogviszonyok körében, illetve a hozzá hasonló, otthonról végezhető munkajogviszonyok és szabályok rendszerében.

6. Munkavégzés a digitális környezetben

Az úgynevezett digitális gazdaságnak a szakirodalomban jelenleg még nincsen egy általánosan elfogadott fogalmi meghatározása. Az Eurofund egy 2018-as tanulmányából az derül ki, hogy a társadalmi rendszerekre vagy szervezetekre alkalmazva a digitalizáció tag értelemben utal a digitális-műszaki technológiák (robotika, gépi tanulás, virtuális valóság stb.) széles körű elterjedésével előidézett átalakulásokra. Bizonyos információkra alkalmazva a digitalizálás azt a folyamatot jelenti, melynek során ezeket az adatokat számítógéppel feldolgozható digitális formává alakítják, magába foglalva minden virtuális valóság által végrehajtható műveletet.

16 <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2010/telework-in-the-european-union> (letöltés ideje: 2020. 02. 06.).

17 A Munkatörvénykönyvről szóló 2012. évi I. törvény, 196. §.

A korábbi tapasztalatok és a jelenleg rendelkezésre álló bizonyítékok is egyértelműen arra utalnak, hogy a fentiekben bemutatott folyamatok következtében egyes munkahelyek eltűnnek, mások létrejönnek, és a meglévők közül néhány teljesen átalakul majd. A digitalizáció által hozott változások a munkavállalók hozzáállása terén nagyobb fokú önállósághoz és ezáltal egyfajta vállalkozói jellegű magatartás kialakulásához vezethetnek, a munkaprogram megszervezésének, illetve az ehhez használt módszerek személyre szabott kialakításának tekintetében.

A gépiesedés következményeként kialakuló új generációs munkaviszonyok területén felvetődik a kérdés, hogy ki a munkáltató, illetve ki a munkavállaló. Az utóbbiakat illetően kétféle digitális munkást különböztethetünk meg: az első a már megszokott, hagyományosnak mondható munkaszerződés alapján végez tevékenységet, míg a teljesen újnak tekinthető digitális dolgozó egy másik, alkalmazás- vagy megbízásalapú jogviszonyon belül vállal munkát.

A távmunkavégzés kapcsán az első kategória a meghatározó, míg a munkaszerződés hiányában dolgozó a gig-economy rendszer részét képezi, s ezáltal nem tartozik a jelen kutatásban vizsgált távmunkások körébe.

A felsorolt tényezők nagyfokú elterjedése idővel az Uniót is cselekvésre késztette. Ennek eredményeképp, a digitális környezet kialakulásának a szempontjából, az Európai Unió szintjén ismert Digitális Egységes Piac (Digital Single Market) fogalma igencsak hangsúlyossá vált.

Ezen célok megvalósítása nyomán a Bizottság 2015. május 6-án fogadta el a digitális egységes piacra vonatkozó stratégiáját, mely három pillérből állt:

- a fogyasztók és a vállalatok hozzáféréseinek a megkönnyítése a digitális termékekhez és szolgáltatásokhoz;
- egyenlő feltételek kialakítása a digitális hálózatok és innovatív szolgáltatások fellendüléséhez;
- a digitális gazdasági fellendülés lehetőségeinek a maximalizálása.

Széles körűen tekintve, ez a piaci rész az Unió belső piacának minden olyan szegmensét felöleli, mely a digitalizáció által érintett lehet, s így szinte minden területre kiterjed, ezáltal magába foglalva a munkajogi vonatkozású folyamatokat is.

A különböző technológiák által kiváltott fejlődés mértékét a tagállamok szintjére kiterjedően a DESI-index (Digital Economy and Society Index) révén határozzák meg. A tagállamok fejlettségi besorolása során a következő tényezőket veszik figyelembe:

- humán tőke – *human capital*;
- hálózati összekapcsoltság – *connectivity*;
- internetes szolgáltatások használata – *use of internet services*;
- a digitális technológiák integrálása – *integration of digital technology*;
- digitális közszolgáltatások – *digital public services*.

Ennek az ötdimenziós vizsgálatnak a 2020-as adatai alapján az EU tagállamai átlagosan meghaladták az 50%-os fejlettségi szintet, Románia 39%-os arányt mutatva fel a ranglétrán.

A jövőbe tekintve uniós szintű fejlődés a Digitális Európa elnevezésű programtól várható, mely a gazdasági és egyben kereskedelmi folyamatok mellett hatással lesz a munkajogi viszonyok alakulására is. A program a 2021–2027-es időszakra szólóan

biztosít különböző támogatásokat többek között a mesterséges intelligenciával, a digitális készségekkel és a különböző modern technológiai eszközök használatával kapcsolatos készségek fejlesztése terén. Ez a fajta felkészültség a gazdaság és az EU belső piacának minden szegmensében olyan munkaerő kifejlesztésére lesz alkalmas, melynek a távmunkavégzés már nem fog akkora kihívást jelenteni, mint az információs társadalom azon tagjainak, akiket a vírushelyzet okozta online térbe történő átváltás váratlanul ért.

Áttekintve a digitalizációs fejlődéshez vezető eszközök tág alkalmazási körét, melyek többek között a munkaerőpiac versenyképességének növelése szempontjából fontos szerepet töltenek be, megállapíthatjuk, hogy a flexicurity elv célkitűzései és az itt felsorolt célok szorosan összefüggenek, mondhatni szimbiózisszerű kapcsolat áll fenn közöttük. A rugalmasságon és biztonságon alapuló rendszer úgy jelenik meg, mint egy cél, a digitalizáció mint egy eszköz, és ezen elemek helyes összeegyeztetése a távmunka gyors elterjedéséhez vezethet.

7. Tipikus vagy atipikus?

A munka és a magánélet közötti harmonikus egyensúly akkor érhető el, ha a munkavállalóknak a fizetett munkán belüli és az ezen túlmutató teljes élethez való jogát normaként fogadják el és tartják tiszteletben¹⁸ – mely norma betartása kölcsönösen előnyös lehet mind az egyén és az üzleti élet, mind a társadalom egészének a javára. Ennek az egyensúlynak a követelménye és vizsgálata a hagyományos, teljes munkaidős, rendszeres, magas védelmi szintet biztosító, határozatlan időre szóló munkaviszonytól eltérő munkavégzési formák esetében bír a legnagyobb relevanciával.

A román jogalkotó az elmúlt 10 évben nagymértékű fejlődést mutatott az atipikus munkavégzési formák pontosabb szabályozásának kialakítása terén. Ennek kapcsán 2011-ben és 2017-ben is sor került a jelenleg is hatályos Munkatörvénykönyv (továbbiakban: Mt.) módosítására, mely a nem standard munkavégzés kapcsán magába foglalta a határozott időre szóló, a részmunkaidős, a munkaerő-kölcsönzéssel történő vagy az otthonról végezhető munka szabályozási területének a rugalmasság irányába történő módosításait.

A fentebb felsorolt „klasszikus atipikus” munkavégzési formákkal szemben a munkahelyek dematerializálódását leginkább érintő speciális intézmény a távmunka, mely összetettségét az is alátámasztja, hogy ez nem az Mt. normaszövegén belül került szabályozásra, hanem a 2018. évi 81. törvényelvet vált a román munkajogi rendszer részévé.

Azért tartom szükségesnek a távmunka intézményének különválasztását a többi periférikusnak¹⁹ számító munkavégzési formától, mert munkáltatói szempontból is

18 <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/work-life-balance> (letöltés ideje: 2021. 03. 03.).

19 GYULAVÁRI Tamás, KÁRTYÁS Gábor: *The Hungarian flexicurity pathway? New Labour Code after Twenty Years in the Market Economy*, Pázmány Press, Budapest, 2015, 89; BANKÓ Zoltán, *Az atipikus munkajogviszonyok*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010, 47–57.

ennek az esetében tapasztalhatók a legnagyobb változások: a munkáltató ellenőrzési, irányítási és szankcionálási hatáskörei teljesen más megközelítést nyernek. Ezek gyakorlati módoszataira és ezzel egyidejűleg az ideköthető adatvédelmi és magánéleti kérdésekre a távmunkát szabályozó törvénynek külön ki kellett térnie.

A 2018 áprilisában bevezetett törvény akkor még nem hozott jelentősebb változást a távmunka keretein belül dolgozók számának növekedésében jelentősége mondhatni elenyésző volt: az Eurostat adatai alapján ebben az időszakban a foglalkoztatottaknak csupán 0,4%-a dolgozott ebben a formában. Ez a szám 2019-re a duplájára, azaz 0,8%-ra nőtt.²⁰ Az otthonról vagy a munkáltató telephelyétől eltérő helyen munkát végzők száma uniós viszonylatban, a vírushelyzet okozta változások következtében 5,4%-ról 30–40%-ra változott.²¹

A hazánkban érzékelhető kisebb számok egyik kiváltó oka lehet, hogy a hatályos törvény rendelkezései, az európai uniós, távmunkáról szóló megállapodáshoz képest néhány esetben nem elég pontosak, nem véve át az uniós szabályozás egyes fontos elemeit.

8. Távmunkaszabályok Romániában – pro és kontra

A 2021 tavaszáig hatályos román törvényi meghatározás értelmében a távmunka *„olyan munkaszervezési forma, amelyben a munkavállaló, önkéntesen és rendszeres jelleggel, a beosztásának, foglalkozásának vagy szakmájának jellegzetes feladatait havonta legkevesebb egy napig, a munkáltató telephelyétől távol végzi, számítástechnikai és kommunikációs eszközök használatával”*.²²

A munkaviszony alapja ez esetben is lehet hagyományos munkaszerződés vagy egy meglévő szerződés kiegészítése, a távmunkavégzésre utaló kikötéssel és néhány olyan plusz elemmel, melyet ez a munkavégzési forma megkövetel. Idesorolható a munkáltató ellenőrzési jogkörének a behatárolása, a munkavédelem terén felmerülő felelősségi kérdések kikötése vagy a munkatársaktól való elszigeteltség kiküszöbölését célzó eszközök meghatározása. Mindenképpen pozitívumnak számít, hogy alapjában véve a távmunkával kapcsolatos változások bevezetése csak a munkáltató és a munkavállaló közös megegyezésével történhet, és az utóbbi részéről érkező ellentmondást nem lehet az alkalmazottak elbocsátási indokaként felhasználni.

Mint láthatjuk, a rendszeresség és a munkavégzés helyének a pontos meghatározása a keretmegállapodásban is megtalálható. Ezzel ellentétben a román jogalkotó kissé ellentmondásosan beillesztette a heti egynapos feltételt. Erre a szakirodalomból és a gyakorlatból ért kritikák következtében rájött, így a jelenlegi meghatározásból ez a rész teljesen eltűnt.

20 VALLASEK Magdolna: *Digitális munkahely – a jövő munkahelye?*, Symbolon, Vol. XX, /2020/1, 4.

21 Mart FANA, Enrique FERNANDEZ-MACIAS, Ignacio GONZALEZ, Santos MILASI, Joanna NAPIERAL: *Telework during Covid-19 crisis: new reality, old questions*, Social Europe, 2020.

22 A távmunka-tevékenység szabályozásáról szóló 2018. évi 81. törvény, 2. cikk, a) pont.

Az eltérések helyesbítése mellett egy másik előnyös, fejlődésre utaló változás az otthoni vagy más helyen történő munkavégzéssel járó költségek munkaadó általi kifizetése és támogatása. Ezen költségek fedezésének kötelezettsége a pandémia okozta válság kezdetén még a munkavállalókra hárult. Legelőször a 2020. évi 295. számú törvény hozott változást ezen a téren, mely a fizetések és egyéb jövedelmek kapcsán, az uniós keretmegállapodás normáinak megfelelően kitért arra, hogy az áram, a fűtés, a víz, illetve az internethasználatához és a munkaeszközök biztosításához kapcsolódó összegek kifizetése egy havi plafon keretén belül a munkáltatókat terhelje. Ez ma már a távmunkáról szóló törvénybe is bekerült.²³

Összegzőképpen a szabályozás és a jogalkotói hozzáállás jelenlegi állapotáról elmondhatjuk, hogy az európai uniós standardokhoz viszonyítva egy pozitív, fejlődésre irányuló magatartás figyelhető meg. A rugalmasság szemszögéből a legfőbb hátrányként a munkaprogram előre történő meghatározásának a kötelezettségét említeném. Ennek kiküszöbölése valóban hozzájárulna a munkavállalók szabadabb mozgásterének a kialakításához, viszont úgy gondolom, hogy ez a jövőben a digitalizáció és a vállalkozások nyitottságának függvényében szintén változni fog.

9. Home office - klasszikus vagy modern?

A SARS CoV-2 vírus gyors elterjedésének egyik legjobban érzékelhető következménye a home office fogalmának mindennapossá vált használata. Ahhoz, hogy ezt elhelyezhessük a számítástechnikai eszközök használatán alapuló munkaviszonyok rendszerében, nemcsak a távmunkával, de az otthonról végzett munka fogalmával is összefüggésbe kell hoznunk.

Elöljáróban fontos kiemelni, hogy ezeknek nincs egységes, közösségi szintű jogi kerete, nem szabályozza őket uniós dokumentum. Ennek következtében a köztük fennálló legfőbb különbségek vizsgálatának eszközeként a román jogrendszer kapcsolódó rendelkezéseinek az áttekintését választottam.

Az otthonról végzett munka intézményét a távmunkával szemben, nevesített atipikus munkavégzési formaként, a román Mt. szabályozza. Nem újszerű tevékenység, mely lényegi elemeinek figyelembevételével tér el a távmunka sajátos szabályaitól.

A távmunkával szemben az otthonról végzett munka egy sokkal hagyományosabb munkavégzési formát takar: a munkavállaló egy klasszikusnak tekinthető munkaszerződés alapján otthonról végzi a tevékenységét, melynek eredménye minden esetben valamilyen kézzelfogható késztermék kell legyen. Ennek megfelelően az ehhez használt eszközöknek semmi esetre sem kell információs-technológiai eszközöknek lenniük, és ezeket a munkáltatónak kell biztosítania. Emellett, a távmunkához hasonlóan, megjelenik még néhány munkaszerződésben meghatározandó többletkötelezettség is, úgymint a munkavédelemmel, ellenőrzéssel vagy munkaprogrammal kapcsolatos kérdések. A magyar szabályozásban ez a munkavégzési forma azonos megközelítéssel, bedolgozó jogviszony elnevezéssel van jelen.

23 A távmunka-tevékenységről szóló 2018. évi 295. törvény, 5. cikk, j. pont.

A jogalkotó által közvetlenül szabályozott, otthonról végzett munkával és a távmunkával szemben a home office egy nem nevesített, de a pandémia okozta hatások miatt gyakran használt munkavégzési forma.

A hozzá kapcsolható törvényi rendelkezéseket először a koronavírus-járvány elterjedésének megakadályozása érdekében hozott 2020. évi 195. elnöki rendelet, majd a szükségállapotot vészhelyzeti állapotra felváltó 2020. évi 395. kormányhatározat tartalmazta. Ezeket a COVID-19-világjárvány hatásainak megelőzéséről és kezeléséről szóló 2020. évi 55. törvény váltotta fel.

Ennek megfelelően a jelenlegi román jogalkotói álláspont szerint a munkavállaló, időszakos jelleggel, egész egyszerűen az otthonából hajtja végre a munkával kapcsolatos tevékenységeit. A feladatok elvégzése ugyanúgy történhet hagyományos, mint információs-technológiai eszközök használatával.

Fontos kiemelni, hogy a munkáltató és a munkavállaló egyetértése alapján kell eldönteni, hogy a munkavégzés ebben a formában a távmunka vagy az előbb bemutatott, otthonról végzett munka szabályai szerint történjen, így közvetett, rész-egész kapcsolatot alakítva ki e három sajátos munkavégzési forma között. Emellett az időszakosság jelenti a legfőbb sajátosságát, mely ilyen módon, első számú megoldásként tette lehetővé a szükséghelyzetek hatékony, de ugyanakkor átmeneti megoldását.

A normaszövegeket összevetve továbbá azt láthatjuk, hogy a home office-ra való ideiglenes átállást, kezdetben az Mt. 48. cikke alapján, főszabálytól eltérően, a munkáltató egyoldalúan is elrendelhetette vis maiorra hivatkozva, fegyelmi szankcióként vagy a munkavállalók általános védelmének az érdekét szem előtt tartva. A későbbi törvényes rendelkezésekből viszont az derül ki, hogy a munkavégzés helyének ideiglenes megváltoztatása most már ez esetben is csak közös megegyezéssel történhet.

10. Zárógondolatok

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a jelenleg végbemenő társadalmi, gazdasági és szociális folyamatok és változások eddig még nem tapasztalt kihívás elé állítják a munkaerőpiacot. Számos olyan megoldásra váró kérdés és újszerű probléma jelenik meg, melyre a jogalkotónak és a munkajogi szereplőknek egyaránt választ kell találniuk.

Véleményem szerint a jelenlegi román munkajogi rendszer még nem áll teljesen készen a digitalizációval és az otthoni munkavégzéssel járó összes kihívás kezelésére, viszont nagy léptekkel halad a fejlődés útján. A gyakorlati szükségletek okozta törvényi módosításokat tekintve az elmúlt időszakban mindenképpen egy pozitív, innováló jogalkotói magatartás figyelhető meg mind nemzeti, mind európai uniós szinten.

Ahhoz, hogy a távmunka valóban hozzájárulhasson a Bangemann-jelentésben és a digitális egységes piaci stratégiákban megjelenő célok érvényre juttatásához, az Unió és a tagállamok szintjén is szükség lenne a távmunkaszabályok egységesítésére. Ennek eléréséhez a tagállamokban heterogén végrehajtási módozatokat tűző Távmunkáról szóló európai keretmegállapodás eddig nem bizonyult elégségesnek. A kapcsolódó szabályok irányelvi vagy rendeleti szintű bevezetése már a kezdetektől hozzásegíthette volna az

Uniót ennek a belső piaci résznek a megszilárdításához. Az egyik meghatározó probléma az otthonról végezhető munka egyes fajtáinak a megkülönböztetése lehet. Mint láthattuk, ez Romániában a munkavégzéshez használt eszközök jellegének vizsgálatán keresztül érthető el, viszont a magyar jogalkotó néhány esetben már akkor is távmunkáról beszél, ha a munkavégzés nem számítástechnikai eszközök használatával történik.

A digitalizációval összefüggésbe hozható tudás fejlesztése az egyik legfontosabb követelmény a távmunkát végző személyek számának növelése érdekében. Ez folyamatos és rendszeresen tanulással érhető el, melynek biztosítása akár munkáltatói kötelezettség formájában is megjelenhet. Munkahelyi vagy vállalati szinten ezáltal lehetne a leggyorsabban elérni a munkavállalók technológiai tudásának kifejlesztését és naprakész jellegét.

A távmunka intézményének a népszerűsítése és a vele járó, kevésbé előnyös következmények fokozása kapcsán egy másik fontos tényező a munkavállalók mentális egészségének a biztosítása. Az erre vonatkozó biztosítékok fenntartása, véleményem szerint, ismét vállalati szintű, munkáltatói kötelezettséggé lenne a legjobban megvalósítható. Ez történhet a román távmunkatörvény által is előírt minimális, de kötelező munkahelyi jelenléttel a munkáltató telephelyén vagy olyan munkaidőtől független programokkal, melyek szintén a munkavállalók szocializálódását segítenék elő.

Végezetül, figyelembe véve az elmúlt évtized változásait úgy gondolom, hogy hosszú távon a munkaerőpiaci viszonyok szempontjából a technológia fejlődése mindenképpen előnyös változásokhoz vezet majd: az érintett területeken a munkahelyek nem tűnnek el, csupán a munkavégzési formák egyes elemei fognak nagymértékben átalakulni.

Irodalomjegyzék

1. Nicolae ALCAZ: *Noțiunea și principiile flexicurității*, Revista Națională de Drept, 2015/7.
2. ÁGOSTON Péter: *A munka rabsága*, Deutsch Zsigmond és Társa, Budapest, 1909.
3. BANKÓ Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010.
4. Raluca DIMITRIU: *Dreptul muncii și unele provocări generate de digitalizare*, 2020.
5. Raluca DIMITRIU: *Dreptul Muncii. Anxietăți ale prezentului*, Rentrop and Straton, Bukarest, 2017.
6. FERENCZ Jácint: *Atipikus foglalkoztatási formák*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2015.
7. FORGÁCS Tamás: *A távmunka elmélete és gyakorlati alkalmazásának lehetőségei*, doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 2009.
8. GYULAVÁRI Tamás, KÁRTYÁS Gábor: *The Hungarian flexicurity pathway? New Labour Code after Twenty Years in the Market Economy*, Pázmány Press Kiadó, Budapest, 2015.
9. Fana MARTA, Enrique FERNANDEZ-MACIAS, Ignacio GONZALEZ, Santos MILASI, Joanna NAPIERAL: *Telework during Covid-19 crisis: new reality, old questions*, Social Europe, 2020.
10. Jon MESSENGER C.: *Telework in the 21st century. An Evolutionary Perspective*, The ILO Future Work series, 2019.
11. MÉLYPATÁKI Gábor, RICZU JUHÁSZNÉ Zsófia: *Labour law employment policy implications of digitizing work and introducing robotics*, Hantos Peridoica, 2020/1.

12. Mihaela-Emilia MARICA: *Contracte de muncă atipice*, Ed. Universul Juridic, Bukarest, 2019.
13. STRIHÓ Krisztina: *A munkajog a digitalizáció világában*, Erdélyi Jogélet, 2020/4.
14. VALLASEK Magdolna Márta: *Alkalmazott, munkás, dolgozó. Gondolatok a munkavállaló jogi fogalmának változásairól a XX. század elejétől napjainkig, különös tekintettel a román munkajogra = Ad Saletum Civium Inventas Esseleges*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019.
15. VALLASEK Magdolna: *Digitális munkahely – a jövő munkahelye?*, Symbolon, Vol. XX, 2020/1.
16. EUROFOUND: *Automation, digitisation and platforms: Implications for work and employment*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018.

SZENDREI TAMÁS

A 2019/1151. EU-irányelv átültetése a román nemzeti jogrendbe

The Transposition of Directive (EU) 2019/1151 into Romanian National Law

Abstract: Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use of digital tools and processes in company law, which was adopted by the European Parliament on 20 June 2019 and entered into force on 31 July 2019 (hereinafter as: Directive), is the first of two directives in the company law package. Promoting the use of digital tools and processes is the main purpose of the Directive, which involves three main things, i.e. enabling: online filing and accessing of company information, the online formation of certain types of companies, and the online registration of branches.

In Romania, the transposition deadline of the Directive has been extended to 1 August 2022, with the authorization of the European Commission. The recent legislative evolution in the field of company law within the Romanian national law gives cause for hope. However, a normative act aiming at the implementation of the Directive into Romanian legislation is still far from completion, so the transposition procedure remains to be an ongoing process. The legislative evolution of the Romanian company law is quite dynamic despite the significant delay in the transposition of the Directive.

Keywords: EU company law, business register, digitalization, online registration, interconnection, Directive (EU) 2019/1151, transposition, Romania

Összefoglaló: 2019. június 20-án elfogadásra került és 2019. július 31-én hatályba lépett az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151. irányelve az (EU) 2017/1132. irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használatának módosításáról („*Irányelv*”), amely az európai társasági jogi csomag két irányelvéből az első.

Az Irányelv fő célja a digitális eszközök és folyamatok használatának előmozdítása. Tehát az Irányelv a digitális eszközöket és folyamatokat támogatja a társasági jogban, és három fő célt foglal magába: lehetővé tenni a társasági információk online benyújtását és elérését, egyes társasági formák online alapítását, illetve a fióktelepek online bejegyzését.

Romániában az Irányelv átültetési határidejét az Európai Bizottság engedélyével 2022. augusztus 1-re tolták ki. A román nemzeti társasági jog területén a közelmúltban végbement jogalkotási fejlődés reményre ad okot, azonban az Irányelv román jogba történő átültetését célzó törvényhozási folyamat még távol áll a teljes végrehajtástól, így az átültetési eljárás jelenleg folyamatban van. A román társasági jog jogalkotási fejlődése meglehetősen dinamikus, annak ellenére, hogy az Irányelv átültetése előreláthatóan jelentős késedelmet szenved.

Kulcsszavak: uniós társasági jog; cégnyilvántartás, digitalizáció, online regisztráció, cégjegyzék-összekapcsolás, (EU) 2019/1151. irányelv, átültetés, Románia

Alapvetés

A kereskedelmi jog kapcsán jegyzi meg Kuncz Ödön, hogy kialakulása „védekezés a meg nem értéssel szemben”, ugyanis a középkorban érvényesülő késő római és egyházi magánjog kereskedelemellenes volt (kamattilalom, uzsoratan, felén túli sérelem, jogcím kifejezett megjelölésének követelménye, vételár-maximalizálás, le nem olvasott pénz kifogása stb.). Ezzel szemben a középkori iparosok és kereskedők „kiküzdötték” városaik autonómiáját és céhekbe tömörültek

Kuncz Ödön a céhek szerepe kapcsán hangsúlyozza, hogy a városi statútumok és a céhek bíróságai (*consules mercatorum*) teremtették meg a kereskedelmi jog szellemét és legfőbb intézményeit (kereskedelmi társaság, bizomány, váltó-, hitel- és fizetési ügyletek, biztosítás stb.), melyek aztán szárnyat adtak a gazdasági élet szabad kibontakozásának. Emellett a céhek építették ki az iparrendészetet és torolták meg a tisztességtelen versenyt.¹

A bürokrácia leépítése a digitalizáció által is egyfajta ilyen védekezés a meg nem értéssel szemben.

I. A 2019/1151. EU-IRÁNYELV

I.1. Háttére és születése

Az Európai Parlament az e-kormányzati cselekvési tervről szóló 2017-es állásfoglalásában felszólította a Bizottságot, hogy vegye fontolóra a vállalati életciklus során felmerülő alakiságokra szolgáló digitális megoldásokat előmozdító további intézkedéseket, és hangsúlyozta az üzleti nyilvántartások összekapcsolására irányuló munka fontosságát.

Az Unióban jelentős különbségek vannak tagállamonként a tekintetben, hogy az online eszközök milyen mértékben állnak a vállalatok rendelkezésére a társasági jog területén a hatóságokkal való kapcsolattartás során. A tagállamok változó mértékben nyújtanak e-kormányzati szolgáltatásokat: egyesek nagyon korszerűek, és könnyedén használható, teljesen online megoldásokat kínálnak, míg mások egyáltalán nem kínálnak online megoldásokat a társasági jog területén, például a vállalkozások jogi személyként történő bejegyzését illetően. Jelenleg tehát az elektronikus kormányzati szolgáltatások tagállamonként eltérőek.²

Amikor a vállalati dokumentumok és információk online benyújtásáról és elérhetőségéről beszélünk, akkor 27 tagállam más-más megközelítéséről beszélünk. Jelentős különbségek vannak közöttük a céginformációk elérhetőségét illetően, amelyeket

1 KUNCZ Ödön, *A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1938.

2 Stefan GRUNDAMN, *European Company Law. Organization, Finance and Capital Markets*, Cambridge et al.: Intersentia, 2012, 606.

elektronikus nyilvántartáson keresztül tesznek hozzáférhetővé. Eltérés van az elektronikus nyilvántartásban található dokumentumok számában, tartalmában is, valamint az ezekhez a dokumentumokhoz való hozzáférésért felszámított díjakban is.³

A társasági jog digitalizálása megváltoztatja a társasági joggal kapcsolatos eljárásokat, hogy a papíralapú folyamatokról, ahol a hatóságok előtti fizikai jelenlétre van szükség, áttérjenek a közvetlen online folyamatokra.⁴

A társasági dokumentumok és információk online benyújtása és elérése fontos lépés a társasági jog digitalizálása felé. A társaságok alapításának, a fióktelepek bejegyzésének, valamint a dokumentumok és információk benyújtásának teljes mértékben online történő lehetővé tétele megengedi a társaságok számára, hogy a tagállamok illetékes hatóságaival való kapcsolattartás során digitális eszközöket használjanak.⁵

A 2017. évi munkaprogramjában a Bizottság kinyilvánította, hogy további könnyítéseket kíván bevezetni a társasági jog területén a digitalizációval kapcsolatban, ezért 2018-ban javaslatot készített a 2017/1132. EU-irányelvnek a módosításáról.

A kezdeményezés teljes mértékben összhangban van az uniós társasági jog meglévő digitális elemeivel, és azokra támaszkodik, különösen az üzleti nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszerre (BRIS), amely a 2012/17/EU-irányelvben és a Bizottság (EU) 2015/884. végrehajtási rendeletében meghatározott jogi kötelezettségeknek alapul.

I.2. Végső formája. Tartalma

Ennek eredményeként született meg a 2019/1151. EU-irányelv a 2017/1132. EU-irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról (a továbbiakban „Digitális Irányelv”). A tagállamoknak 2021. augusztus 1. napjáig kellett a legtöbb szabályt átültetni. A Digitális Irányelv néhány rendelkezését 2023-ban kell átültetni, így ezek még nem szerepelnek a romániai törvénytervezetekben, a kidolgozásuk megalapozása jelenleg is zajlik.

A Digitális Irányelv célja a társasági jog korszerűsítése és digitalizálása. A Digitális Irányelv tehát elősegíti a digitális eszközöket és folyamatokat, ugyanakkor a tagállamok cégjegyzékei közötti összekapcsolásról is rendelkezik, az összekapcsolt nyilvántartások meglévő rendszerére (BRIS) építve.⁶

A Digitális Irányelv bizonyos minimumkövetelményeket ír elő a tagállamok közötti bizonyos fokú egységesség elérése érdekében. A Digitális Irányelv előírja, hogy a társaságok által közzétett dokumentumokat és információkat online is be lehessen nyújtani a cégjegyzékhez, és hogy ezek közül mely dokumentumokat és információkat kell ingyenesen hozzáférhetővé tenni.

3 Alain FRANCOIS, Mauro GISCAND, *A further step in the digitalisation of company law*, 13 Sept 2019, Eubelius;

4 Zárójelentés – A digitális eszközök használatának hatásvizsgálata a határokon átnyúló vállalati tevékenységekkel összefüggésben.

5 Az informális társasági jog Szakértői Csoport (ICLEG) jelentése a digitalizációról a társasági jogban, 2016, http://ec.europa.eu/justice/civil/files/company-law/icleg-report-on-digitalisation-24-march-2016_en.pdf

6 Željka BREGES, Tina JAKUPAK, *Digitalization Of Business Register – One Year After*, Intereulaweast, Vol. VI (1) 2019, 155.

A Digitális Irányelv, amely a cégeljáráásban alkalmazandó digitális eszközöket és folyamatokat határozza meg, lehetővé teszi a vállalkozók számára, hogy teljes mértékben online hozzanak létre új gazdasági társaságokat (tőkeegyesítő társaságokat) vagy fióktelepeket valamennyi tagállamban és határokon átnyúló jelleggel az egész EU-ban, és kötelezi a tagállamokat, hogy online és ingyenes tájékoztatást nyújtsanak a legfontosabb társasági jogi követelményekről.

A tájékoztatási követelmények között szerepel, hogy a tagállamoknak biztosítaniuk kell a tömör és felhasználóbarát és a Digitális Irányelvben meghatározott információk ingyenes hozzáférhetővé tételét az egységes digitális kapun keresztül elérhető regisztrációs portálokon vagy weboldalakon, legalább egy olyan nyelven, amelyet a lehető legtöbb, határon átnyúló tevékenységet folytató felhasználó széles körben ért, hogy segítsék a társaságok alapítását és a fióktelepek bejegyzését. Ugyanez vonatkozik a cégnyilvántartásban szereplő cégadatok módosítására, a dokumentumok benyújtására a cég teljes életciklusa során, valamint a fióktelepek létrehozására és nyilvántartásba vételére vonatkozó eljárásokra is.

Az információknak tartalmazniuk kell pl. a társaságok alapítására, valamint fióktelep létesítésére vonatkozó szabályokat, az online regisztrációs eljárásokra vonatkozó főbb szabályokat, létesítő okiratok mintáit, az alkalmazandó díjakkal kapcsolatos követelményeket, az ügyvezetés, belső felügyeleti tisztségre vonatkozó főbb szabályokat, ideértve az eltiltásra vonatkozó szabályokat, az ügyvezetés, valamint felügyeleti szerv hatásköreinek és felelősségi köreinek áttekintését, beleértve a társaság képviselőjére való jogosultságot.

A társaságot egy vagy több személy alapíthatja és jegyezheti be, akár természetes személyek, akár jogi személyek, például társaságok vagy társulások. A tagállamok kötelesek biztosítani, hogy az online benyújtott dokumentumok eredete és sértetlensége elektronikus úton ellenőrizhető legyen.

A Digitális Irányelv csak arra kötelezi a tagállamokat, hogy az elektronikus azonosító eszközeik elismerése révén tegyék lehetővé a társaságok online alapítását, a fióktelepek bejegyzését, valamint a dokumentumok és információk online benyújtását az uniós állampolgárságú kérelmezők számára. A tagállamok továbbra is szabadon dönthetnek arról, hogy az online eljárások tekintetében a nemzeti jog szerint mely személy vagy személyek tekinthetők kérelmezőknek, feltéve, hogy ez nem korlátozza ezen irányelv hatályát és célját.

A vállalkozások számára az online eljárások megkönnyítése érdekében a tagállami társasági nyilvántartásoknak biztosítaniuk kell, hogy az ezen irányelvben előírt online eljárásokra alkalmazandó díjszabályok átláthatóak legyenek, és megkülönböztetéstől mentes módon kerüljenek alkalmazásra.

Ugyanakkor a tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy a Digitális Irányelvben meghatározottak szerint az online alapítást a korlátolt felelősségű társaságok bizonyos típusaira korlátozzák, melyet a nemzeti jogban a többi társaságtípus alapítása komplexitása indokolhat.

A tagállamoknak mindenesetre részletes szabályokat kell megállapítaniuk az online alapításra vonatkozóan. Lehetővé kell tenni, hogy az online alapítás az okiratok vagy információk elektronikus formában történő benyújtásával történjen, a tagállamok anyagi

és eljárási követelményeinek sérelme nélkül, beleértve az alapító okiratok elkészítésére vonatkozó jogi eljárásokra, valamint a benyújtott okiratok vagy információk hitelességére, pontosságára, megbízhatóságára és megfelelő jogi formájára vonatkozó követelményeket is. Ezek az anyagi és eljárási követelmények azonban nem tehetik lehetetlenné az online eljárásokat, különösen a társaságok online alapítását és a fióktelepek online bejegyzését. Amennyiben a tagállamok követelményeinek megfelelő dokumentumok elektronikus másolatának beszerzése technikailag nem lehetséges, kivételes esetben a dokumentumok papíralapú formában is megkövetelhetők.

A gyorsaság kérdése prioritást élvez a Digitális Irányelv alapján. Az online cégalapításnak bármely hatóság vagy bármely olyan személy vagy szerv előtt, akit a nemzeti jog szerint az online eljárások bármely aspektusával való foglalkozásra felhatalmaznak, gyorsnak kell lennie. A gyors online cégalapítás vagy fióktelep online bejegyzése érdekében a tagállamok nem tehetik a cégalapítást vagy bejegyzést attól függővé, hogy a cégalapítást vagy bejegyzést megelőzően bármilyen engedélyt vagy felhatalmazást meg kelljen szerezni, kivéve, ha a nemzeti jog így rendelkezik bizonyos tevékenységek megfelelő felügyeletének biztosítása érdekében.

A Digitális Irányelv előírja a tagállamok számára annak biztosítását, hogy legalább a mellékletben szereplő, nem kimerítő felsorolásban szereplő társaságtípusok alapítása teljes mértékben online történhessen, anélkül, hogy az alapítóknak személyesen meg kellene jelenniük bármely hatóság, személy vagy testület előtt.

Ezt az elképzelést az az aggodalom indokolja, hogy a fizikai jelenlét követelménye gyakran visszatartja az induló vállalkozások alapítóit attól, hogy egy másik tagállamban alapítsanak céget. Nem ez az első alkalom, hogy a letelepedésnek és a szolgáltatásnyújtás szabadságának nagy jelentőséget tulajdonító EU megpróbálja bevezetni az online cégalapítást.

A Digitális Irányelv nemzeti jogba való átültetését követően lehetővé kell tenni, hogy egy társaságot költséghatékonyan, online eljárásokon keresztül, legfeljebb öt munkanapon belül meg lehessen alapítani.

A tagállamok számára nehézséget jelenthet egy jogi személy létezésének és képviselői jogkörének ellenőrzése – különösen, ha a jogi személyt az EU-n kívül alapították. Ebben az esetben az európai jogalkotónak kell megoldást találnia erre a kihívásra, mivel ez a hitelesítési eljárás elektronikus formában nem létezik.

A Digitális Irányelv lehetővé teszi a tagállamok számára az online nyilvántartásba vételt olyan társaságok esetében, ahol a társaság alaptőkéjét készpénzben és egyéb hozzájárulások formájában fizetik be. Még nem tudni, hogy hány tagállamnak lesz megoldása a törzstőkéhez való egyéb hozzájárulással (nem készpénzzel) történő alapítás online eljárására, mert ez az eljárás sokkal bonyolultabb.

Emellett jogi keret kerül meghatározásra a tagállamok számára, hogy más tagállamoktól információkat kérhessenek a kizárt ügyvezetőkről. Annak érdekében, hogy a társaságokkal kapcsolatba kerülő valamennyi személy védelmet élvezzen, a tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy egy személy társasági ügyvezetői kinevezésének elutasításával megakadályozhassák a csalárd vagy egyéb visszaélészerű magatartást, figyelembe véve nemcsak az adott személy saját területükön tanúsított korábbi magatartását, hanem – amennyiben a nemzeti jog így rendelkezik – a többi tagállam által szolgáltatott információkat is.

A tagállamok számára ezért lehetővé kell tenni, hogy információt kérjenek a többi tagállamtól erre vonatkozóan. A válasz állhat a hatályos eltiltásra vonatkozó információkból vagy más olyan információkból, amelyek relevánsak a kérelem címzett tagállamában történő eltiltás szempontjából.

Az ilyen információkéréseket a cégjegyzékek összekapcsolásának rendszerével kell lehetővé tenni. E tekintetben a tagállamok szabadon dönthetnek arról, hogyan gyűjtik be legjobban ezeket az információkat, például úgy, hogy a vonatkozó információkat bármely olyan nyilvántartásból vagy más olyan helyről gyűjtik össze, ahol azokat a nemzeti joguk szerint tárolják, vagy úgy, hogy a cégjegyzékükben külön erre a célra létrehozott nyilvántartásokat vagy külön erre a célra létrehozott részeket hoznak létre.

Amennyiben további információra van szükség, például a kizárás időtartamára és okaira vonatkozóan, a tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy azt a nemzeti jognak megfelelően az információcsere valamennyi rendelkezésre álló rendszerén keresztül nyújtsák.

A Digitális Irányelv azonban nem kötelezheti őket arra, hogy minden esetben ilyen információkat kérjenek. Ezen túlmenően a másik tagállamban történt eltiltásra vonatkozó információk figyelembevételének lehetővé tétele nem kötelezheti a tagállamokat arra, hogy elismerjék a más tagállamokban hatályban lévő eltiltásokat.⁷

Mit takar a „kizárás” kifejezés a kizárt ügyvezetőkre vonatkozó információcserében? A Digitális Irányelv rendelkezései előírják, hogy a tagállamok információt cseréljenek arról, hogy egy adott személy kizárásra került-e, vagy szerepel-e az ügyvezetői tagok kizárása szempontjából releváns információkat tartalmazó nyilvántartásaikban.

Minden további információcsere a nemzeti jog hatálya alá tartozik. Emellett a Digitális Irányelv nem harmonizálja a kizárás fogalmát sem.

A rendelkezés előírja, hogy az illetékes hatóságoknak tudniuk kell, hogy az adott személy szerepel-e az ügyvezetői tagok kizárása szempontjából releváns nyilvántartások valamelyikében a többi tagállamban, amelyek a cégjegyzékek összekapcsolásának rendszerét használják.

A nyilvántartások, a hatóságok vagy a nemzeti jog alapján az online eljárások bármely aspektusával foglalkozó személyek vagy szervek nem tárolhatják az ilyen személyes adatokat tovább, mint amennyi az adott személy ügyvezetői kinevezésre való alkalmasságának értékeléséhez szükséges.

A Digitális Irányelv előírja továbbá az „egyszeri” elvet – a vállalatoknak egy adott dokumentumot csak egyszer kell benyújtaniuk egy hatósághoz. Az egyszeri benyújtás elvének alkalmazása azt jelenti, hogy a vállalatoknak nem kell ugyanazt az információt többször benyújtaniuk a hatóságoknak.

Például a vállalatoknak nem kell ugyanazt az információt benyújtaniuk a tagállami cégjegyzékhez és a Hivatalos Közlönyhöz. Ehelyett a cégjegyzékhez már közvetlenül benyújtott információkat az intézmény kell a hivatalos közlönynek kiszolgáltatassa.

⁷ DRAFT: COMMISSION IMPLEMENTING REGULATION (EU) .../... laying down rules for the application of Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council as regards technical specifications and procedures for the system of interconnection of registers and repealing Commission Implementing Regulation (EU) 2015/884 and Annex, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f60392a2-d70c-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en>.

Hasonlóképpen, ha egy társaságot alapítanak egy tagállamban, és egy másik tagállamban fióktelepet kíván bejegyeztetni, lehetővé kell tenni, hogy a társaság felhasználhassa a korábban az alapítási tagállam cégjegyzékéhez benyújtott dokumentumokat vagy információkat.

Továbbá, ha egy társaságot egy tagállamban alapítottak, de egy másik tagállamban fiókteleppel rendelkezik, lehetővé kell tenni, hogy a társasági adatok bizonyos módosításait csak a társaság bejegyzési helye szerinti cégjegyzékhez nyújtsa be, anélkül, hogy ugyanezeket az információkat a fióktelep bejegyzési helye szerinti cégjegyzékhez is be kellene nyújtania.

Ehelyett az olyan információkat, mint például a cégnév vagy a cég székhelyének megváltozása, elektronikus úton kell kicserélni a cég alapítása szerinti cégjegyzék és a fióktelep alapítása szerinti cégjegyzék között, a cégjegyzéki nyilvántartások összekapcsolásának rendszerét használva.⁸

A Digitális Irányelv az európai cégjegyzékek összekapcsolásának kiterjesztését is előírja. Nyilvánosságra hozatal a cégjegyzékekben: minden tagállamban a központi, kereskedelmi vagy cégjegyzék nyilvántartásában, az ott bejegyzett valamennyi társaságra vonatkozóan külön ügyiratcsomót kell nyitni.

A tagállamok biztosítják, hogy a társaságok olyan európai egyedi azonosítóval rendelkezzenek, amely lehetővé teszi a társaságok egyértelmű azonosítását⁹ a cégjegyzékek közötti kommunikációban a 22. cikk¹⁰ alapján létrehozott nyilvántartások összekapcsolási rendszere révén.

Ez az egyedi azonosító legalább olyan elemeket tartalmaz, amelyek lehetővé teszik a nyilvántartás helye szerinti tagállam azonosítását, a származási ország cégjegyzékének azonosítását, ahol az illető társaság nyilvántartásban szerepel, valamint a szóban forgó társaság cégjegyzékszámának azonosítását, és adott esetben az azonosítási hibák elkerülését szolgáló elemek azonosítását is.

II. A DIGITÁLIS IRÁNYELV MAGYAR ÉS KÜLÖNÖSEN A ROMÁN NEMZETI JOGBA TÖRTÉNŐ ÁTÜLTETÉSE

Magyarországon a Digitális Irányelv átültetésével kerül bevezetésre olyan cégjogi szabályrendszer, amely keretet ad az úgynevezett online cégalapításnak.

A cégalapításnak ugyanis van egy előkészítő szakasza, amely az eljáró jogi képviselő, ügyvéd vagy közjegyző előtt zajlik, illetve egy második szakasza, amely a cégbíróság előtt zajlik. Ezen utóbbi szakasz már 2008 óta elektronikus.

⁸ Tina JAKUPAK, Željka BREGES, *Digitalization: Balance And Protection – State-Of-The-Art*, Intereulaweast, Vol. VII (2) 2020, 209–210.

⁹ EUID.

¹⁰ A Bizottság (EU) 2015/884. végrehajtási rendelete (2015. június 8.) a 2009/101/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv által létrehozott, a cégjegyzékek összekapcsolására szolgáló rendszerhez szükséges műszaki előírások és eljárások megállapításáról (HL L 144., 2015. 06. 10., 1. o.) és melléklete.

Az első szakaszban felmerülő feladatokra az ügyvédi, közjegyzői tevékenységre vonatkozó jogszabályok állapítanak meg rendelkezéseket. Az elektronikus úton alapított cég esetén nemcsak az okiratokat kell elektronikusan aláírni, hanem minden más cselekményt is elektronikusan kell végezni. Az eljáró jogi képviselőnek ügyfélazonosítási, a pénzmosás elleni küzdelemmel összefüggő ellenőrzési feladatai is vannak. Ezeknek az azonosítási módoknak, informatikai megoldásoknak a kulcsa jelentős részben a Belügyminisztérium kezében van. A pénzmosás területéhez kapcsolódóan a távazonosításról van érvényben ügyvédi kamarai elnöki határozat.

Romániában az átültetési határidőt az Európai Bizottság engedélyével 2022. augusztus 1-re tolták ki, és jelenleg már elérhető egy törvénytervezet a cégjegyzékről szóló 1990. évi 26., illetve a társaságokról szóló 1990. évi 31. törvény módosításáról. Ez a törvénytervezet, mely az uniós irányelv rendelkezéseinek a román jogba való átültetését célozta, névleg már a román kormány 2020-as jogalkotási napirendjén is szerepelt.

A törvényjavaslatot várhatóan legkésőbb 2023 júniusáig törvénybe iktatják, ami tehát jelentős késedelmet jelent az irányelv erre vonatkozó rendelkezéseihez képest.

Akárcsak Magyarországon, a Covid-19-járványhelyzet által előidézett helyzet orvoslására, a román jogalkotó már több jogszabályt elfogadott 2020 óta, amelyek különböző módokon elősegítették a cégbírószági eljárás digitalizálását, illetve a társaságok alapításának és különböző struktúramódosításainak online bejegyzését.

A román nemzeti jogban, a társasági jog területén a közelmúltban végbement jogalkotási fejlődés tehát reményre ad okot, azonban a Digitális Irányelv román jogba történő átültetését célzó törvényhozási folyamat még messze van a teljes végrehajtástól, így az átültetési eljárás folyamatban van.

II. 1. A 2020. évi 102. törvény

Romániában a nemzeti jogalkotó elfogadta a 2020. július 2-án kelt 102. számú törvényt, amely módosítja és kiegészíti a cégnyilvántartásról szóló 1990. évi 26. törvényt és az 1990. évi 31. társasági törvényt.¹¹

A 2020. évi 102. törvény hatályon kívül helyezi a korlátozott felelősségű társaságok esetében az egyedüli tulajdonosra vonatkozó korlátozásokat, valamint a több társaság székhelyének ugyanazon ingatlan helyiségében való létesítésére vonatkozó tilalmat.

Részletesebben, a 2020. évi 102. törvény a következő újításokat vezeti be a román társasági jogba:

- Az 1990. évi 31. társasági törvény 14. cikkét hatályon kívül helyezte. A hatályon kívül helyezett cikk előírta, hogy egy természetes vagy jogi személy csak egy korlátozott felelősségű társaságban (SRL azaz kft.) lehet egyedüli tulajdonos, és hogy egy kft.-nek nem lehet egyedüli tulajdonosa egy másik kft., amelyet egyetlen természetes vagy jogi személy birtokol.

- Az 1990. évi 31. társasági törvény 17. cikkének (4) bekezdését hatályon kívül helyezte, így most már több társaság is bejegyezheti székhelyét ugyanazon telephelyen, egy helyiségben, egy ingatlanon belül.

11 A Hivatalos Közlöny 2020. július 2-ai 583. számában jelent meg, és 2020. július 5-én lépett hatályba.

– Az 1990. évi 31. társasági törvény 17. cikkének (1) és (3) bekezdését is módosította. Konkrétan a következő dokumentumokra/eljárásokra már nem lesz szükség: (i) közjegyző által hitelesített saját felelősségvállalási nyilatkozat, amely igazolja, hogy a kft. egyedüli tulajdonosi minőségének betöltéséhez szükséges feltételek teljesülnek, (ii) az adóhatóság által kiállított igazolás beszerzése arról, hogy a székhelyként használt helyiségek között nincs átfedés vagy a közjegyző által hitelesített saját felelősségvállalási nyilatkozat, amely megemlíti, hogy nincs székhelyátfedés.

– Az 1990. évi 31. társasági törvény 17. cikke egy új (6) bekezdéssel egészül ki. Ez előírja, hogy a közös lakóépületekben található lakrészek rendeltetési helyének megváltoztatásához (amennyiben a kft. székhelyét ide kívánják bejegyezni) nem szükséges a tulajdonosi társulások létrehozásáról, szervezetéről és működéséről, valamint a társasházak igazgatásáról szóló, 2018. évi 196. számú törvényben előírt jóváhagyás, a szomszédok és lakóközösségi egyesület elnökének beleegyezése, ha az ügyvezető saját felelősségére úgy nyilatkozik, hogy a székhelyen nem végeznek tevékenységet.

E módosítások után Romániában egy természetes vagy jogi személy több kft. egyedüli tulajdonosa is lehet; egy kft. egyedüli tulajdonosa lehet egy másik kft. is, amelyet egy egyedüli tulajdonos birtokol. Ugyanakkor különböző társaságok székhelyét ugyanazon a címen lehet bejegyezni, és nem szükséges sem az átfedésmentességről szóló adóigazolás, sem az átfedésmentességről szóló saját felelősségvállalási nyilatkozat. Másrészt nem kell engedélyt kérni a közös lakóépületek rendeltetési helyének megváltoztatásához sem, ha az ügyvezető saját felelősségvállalási nyilatkozatot tesz arról, hogy a székhelyen nem végeznek tevékenységet.

II. 2. A 2020. évi 223. törvény

Később egy másik jogszabály is elfogadásra került, nevezetesen a 2020. évi 223., a társasági részek átruházásának és a törzstőke befizetésének egyszerűsítéséről és bürokráciamentesítéséről, az 1990. évi 31. törvény módosítása révén.¹²

E jogszabály is a korlátolt felelősségű társaságokat célozza elsősorban, azok társasági részei átruházási folyamatának jelentős racionalizálását tartalmazza. Az ilyen ügyleteket gyakran késleltették általában az adóhatóságok vagy a hitelezők által, gyakran komolytalan összegek miatt benyújtott kifogások.

A legtöbb esetben az esedékes összegeket vagy a) a társaság már befizette, különösen az adóhatósággal szembeni tartozások esetében, ahol a befizetést még nem regisztrálták a rendszerben, vagy b) a társaság közvetlenül a kifogás benyújtását követően fizette ki. Mindazonáltal mindkét esetben a társasági rész átruházása felfüggesztésre került (és az egész tranzakció hónapokig késett), amíg az illetékes bíróságok jogerős határozattal elutasították a kifogást (vagy elismerték annak visszavonását).

Az alábbiakban foglalhatóak össze a 2020. évi 223. törvény által a társasági törvényben hozott legfontosabb változások:

A korlátolt felelősségű társaságok társasági részeinek harmadik félre történő átruházására vonatkozóan:

¹² A Hivatalos Közlöny 2020. november 2-ai 1019. számában jelent meg, és 2020. november 5-én lépett hatályba.

– A 30 napos tiltakozási időszak megszűnt – ennek eredményeképpen az ilyen átruházásokat többé nem kell felfüggeszteni és kétszakaszos cégbírószági eljárásban végrehajtani.

– A 202. cikk (2¹), (2²), (2³) és (2⁴) bekezdései hatályukat veszítették. Ezek a bekezdések szabályozták a társasági részek harmadik félre történő átruházásának kétlépcsős eljárását, valamint a hitelezők azon lehetőségét, hogy kifogást és kártérítési igényt nyújtsanak be az üzletrészeket eladni szándékozó taggal szemben.

– Az átruházást az alaptőke háromnegyedénél kisebb többséggel is jóvá lehet hagyni, vagy egyáltalán nem is kell jóváhagyni, ha a társaság alapító okirata így rendelkezik.

– A társasági részek adásvételi szerződését többé nem kell benyújtani a cégnyilvántartáshoz az üzletrész-átruházás bejegyzéséhez.

A 203. cikk (3) bekezdése hatályon kívül lett helyezve. Ez a bekezdés szabályozta az új tagok azonosító adataival az üzletrész-átruházási okirat és a frissített változat benyújtását a cégjegyzékhez, illetve a cégjegyzékbe történő regisztrációját.

A jövőben a társasági rész engedményezéseket csak a) az átruházást jóváhagyó közgyűlési határozat/az egyedüli tulajdonos döntése és b) a társaság aktualizált alapító okirata (és a cégbírószág által megkövetelt egyéb, az átruházással kapcsolatos dokumentumok) alapján jegyzik be a cégjegyzékbe.

– A 202. cikk (2) bekezdése módosításra került, ezáltal bevezetve a jogszabályi rendelkezésektől való eltérés lehetőségét (amely a társasági harmadik félre történő átruházásának jóváhagyásához az alaptőke legalább háromnegyedének többségét írja elő) azáltal, hogy az alapító okiratban a társasági részek átruházásáról való döntéshez szükséges eltérő részvényesi közgyűlési többség szerepel.

– A korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó minimális törzstőkére (200 RON) és az egy tagra jutó minimális értékre (10 RON) vonatkozó követelményeket megszüntették, a társasági törvény 11. cikk (1) bekezdésének módosítása által.

– A 36. cikk (2) bekezdésének b) pontja módosult, és ezáltal megszűnt a törzstőke befizetését igazoló bizonylatnak a kft.-alapítási kérelemhez való csatolásának kötelezettsége.

– A társaságnak már nem kell bejegyeztetnie székhelyét az adóhatóságnál. A cégjegyzék a társaság bejegyzése után benyújtja a társaság székhelye feletti használati jogot igazoló dokumentumot az illetékes adóhatósághoz.

A 17. cikk (3) bekezdése módosult, és ezáltal hatályon kívül helyezte azt a kötelezettséget, hogy az adóhatósághoz a cégjegyzékhez történő benyújtás előtt be kell jegyeztetni a székhelyül szolgáló helyiségek használati jogát igazoló okiratot (amelyet a cégalapításkor és a székhely megváltoztatásakor nyújtanak be a cégjegyzékhez). A cégjegyzék hivatalból benyújtja ezt az okiratot az adóhatóságnak.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a 2020. évi 223. törvény véget vet egy tízéves kísérletnek (amely törvény módosítást 2010-ben nagy viták közepette hajtottak végre), amely nem hozott valódi hasznot a hitelezőknek (különösen az adóhatóságoknak), és leginkább a román piacot akadályozta, különösen a szokásos nemzetközi üzleti gyakorlathoz képest.

– Bár a hitelezők továbbra is megtámadhatják a társasági részek harmadik félre történő átruházását, a társasági törvény 61. és 62. cikke, illetve a Polgári törvénykönyv

szerinti általános jogaik alapján, az ilyen megtámadás már nem függeszti fel automatikusan az átruházást a jogerős bírósági határozat meghozataláig.

– A 61. cikk (1) bekezdése módosult, ezáltal megszűnt a hitelezők vagy más károsultak azon joga, hogy a megtámadott közgyűlési határozat semmisségét kérjék.

– A 62. cikk (2) bekezdése módosult, megszüntetve ezzel a hitelezők vagy más károsultak azon jogát, hogy a megtámadott közgyűlési határozat joghatásainak felfüggesztését kérjék.

A Romániában végbemenő társasági jogi változtatások folytatják a vállalkozásbarát intézkedések tendenciáját, amelyek célja, hogy Romániába vonzzák a befektetéseket, és csökkentsék a helyi és külföldi befektetők terheit.

Amint a fent leírtakból kitűnik, a román társasági jog jogalkotási fejlődése meglehetősen dinamikus, annak ellenére, hogy a Digitális Irányelv átültetése jelentős késedelmet szenvedett.

A törvényhozás célja az uniós jog követelményeinek végrehajtása, miközben a lehető legnagyobb mértékben fenntartja a román kereskedelmi és társasági jog bevett alapjait és elveit. Ebben a folyamatban a jogalkotónak különös figyelmet kell fordítania a cégjegyzékek működőképességének és megbízhatóságának megőrzésére, valamint a jogi és üzleti tranzakciók szempontjából betöltött jelentőségük figyelembevételére. Továbbá a romániai közjegyzőknek és nyilvántartó bíróságoknak továbbra is meghatározó szerepet kell játszaniuk.

Következtetésként elmondható, hogy a Digitális Irányelv román jogba való implementációja még távol van azonban a teljes megvalósulástól, így az átültetési eljárás várhatóan még jó ideig folyamatban lesz.

III. ÖSSZEFOGLALÓ

Az uniós társasági jog fejlődésének elemzése azt mutatja, hogy a fejlődés viharos volt. A hatvanas évek végén nagy lendülettel indult, a hazai jogszabályok harmonizálására törekedve. A letelepedés szabadsága elegendő alapot biztosított a jogalkotásra a társasági jog területén, amint azt már a Berkhouwer-jelentés is megállapította 1966-ban.¹³ A kilencvenes években válságba került, mivel a tagállamok ellenálltak a sajátjuktól eltérő vállalati paradigmákon alapuló irányelvek átültetésének. Az új évezredben az EU társasági joga újjáéledt, elsősorban a Centros Európai Bírósági ítélet, a *Societas Europaea* statútuma elfogadásának és a vállalati botrányokra való reagálás szükségességének köszönhetően.¹⁴

A megközelítés, a tartalom és a jellemzők azonban eltérőek voltak. A harmonizációs törekvéseket nagyrészt feladták. A hangsúlyt a társaságok igényeire helyezték, a tartalom pedig a vállalatirányításra és a határokon átnyúló mobilitásra korlátozódott. A meglévő irányelveket egyszerűsítették és korszerűsítették, és újakat fogadtak

13 Stefan GRUNDMANN, *The Structure of European Company Law: From Crisis to Boom*, European Business Organization Law Review, 2004/5, 601–633.

14 Jan WOUTERS, *European Company Law: Quo Vadis?*, Common Market Law Review, 2000/37, 257, 307.

el, elsősorban a nagyvállalatok problémáinak kezelésére. Másrészt az Európai Bíróság forradalmasította a vállalati gyakorlatot többek között a Centros, az Uberseering és az Inspire Art ítéletekkel.

A 2012-es cselekvési tervben a Bizottság a folytonosság mellett döntött. A fő szempontok a vállalatirányítás, a határokon átnyúló mobilitás és a jogalkotási technika voltak.

Az EU által meghirdetett digitális forradalom a kereskedelmi jogi területeket különböző módon, mértékben és több szempontból is érinti. A digitális fejlődés útjában álló akadályokat az EU monitoringgal, célzott vizsgálatokkal, szakértői kutatásokkal tárja fel, és főként jogalkotási eszközökkel igyekszik felszámolni.

A társasági jog területén a digitalizáció a legnagyobb változást a társaságok alapítása, fióktelep bejegyzése körében hozta, az új szabályozás valamennyi tagállamot rákényszeríti az online eljárás biztosítására, nemcsak tagállamon belül, hanem a nemzeti határon átnyúlva is.

Összefoglalva, nagyra értékelendő, hogy a Digitális Irányelv meg kívánja teremteni a vállalkozás vagy fióktelep teljes körű online létrehozásának lehetőségét, az egyszeri adatszolgáltatási elv végrehajtását, az online űrlapok használatát, a dokumentumokhoz az üzleti nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszerben (BRIS) való szabad hozzáférés kiszélesítését.

Az átültetett Digitális Irányelvben komoly lehetőségek rejlenek, olyan államok, mint Magyarország és Románia számára rendkívül fontos gazdasági piaci előnyt jelent a korlátozott felelősségű társaságok könnyebb és olcsóbb online bejegyzése, illetve a csalások elleni védelem közötti kiegyensúlyozott megközelítés.

A Digitális Irányelv külön hangsúlyt fektet az egyes eljárások online lefolytatásának lehetőségére. Ennek előzményeként fogadta el az EU a Digitális Irányelvet, mely a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használatát szabályozza.

A Digitális Irányelv a tőkeegyesítő társaságok online alapítására, fióktelepek online bejegyzésére és minden további online eljárásra vonatkozóan állapít meg különös szabályokat, amelyek a digitális kapuról szóló rendeletben [(EU) 2018/1724. rendelet] nem szerepeltek.¹⁵

A Digitális Irányelv előírja, hogy a digitális kapunak nemcsak ügyintéző felületként, hanem információs forrásként, tájékoztatási portálként is kell működnie a tőkeegyesítő társaságok alapításának és fióktelepeinek bejegyzése tekintetében. Lehetővé kell tenni, hogy a teljes ügyintézés online működhessen. A tagállamok feladata, hogy nemzeti jogrendszerükben lehetővé és egyenértékűvé tegyék az online ügyintézést, adatfeltöltést, benyújtást a hagyományos, papíralapú ügyintézással és dokumentumregisztrációval.

A hazai romániai törekvések, a már említett külső körülmények és tendenciák mellett a változtatások mielőbbi megkezdését követelik a hazánkat érintő nemzetközi, uniós kötelezettségek is, amelyek közül a legégetőbb határidejű a Digitális Irányelv, amely konkrét elvárást fogalmaz meg a tagállamok felé az online cégalapítást, illetve az egyes céginformációk tagállamok közötti továbbítását illetően.

15 Sebastian OMLOR, *Digitalization and EU Company Law – Innovation and Tradition in Tandem*, European Company Law (ECL) Journal, Forthcoming, 9 Oct 2018, 16.

Ezen folyamatok egyértelműen kijelölik annak útját, hogy a cégeljárás területén – csak úgy, mint más közigazgatási eljárások esetében – nem lehet „elhajolni” a kihívások elől, és hogy az időtállóság és korszerűség érdekében az építkezést új alapokra kell helyezni.¹⁶

A Digitális Irányelv belső társasági jogrendbe való implementációja megvalósításának legnagyobb kihívása az infrastruktúrák kiépítése és/vagy kiigazítása lenne, hogy lehetővé váljon a digitális eszközök és folyamatok használata a társasági jogban.

Az igazságszolgáltatási ágazatban dolgozó szakemberek, mint ahogy mi, ügyvédek is, nehéz kihívásokkal szembesülnek, amikor át kell gondolniuk, hogy a különböző e-igazságszolgáltatási technológiák áradata hogyan befolyásolja a hozzáférhetőséget, a legitimitást és a jogszerűséget.

A pozitív eredményekhez az információs és kommunikációs technológia által vezérelt igazságügyi és egyéb reformok megfelelő tervezése és irányítása szükséges. A technológiának a jog funkciójában kell állnia, a jognak kell hasznot húznia belőle. Az egyensúly az a védelem az, amit ez a Digitális Irányelv képvisel, és amit a belső tagállami jogalkotó szem előtt kell tartson, amikor a nemzeti jogszabályokban végrehajtja őket.

Az európai gazdaság és az európai vállalkozások jövője megköveteli az uniós társasági jog újraindítását a koronavírus által megtépzott gazdasági kontextusban.

Az Európai Uniónak és a tagállamoknak kéz a kézben kell haladniuk az újjáépítésben. Elengedhetetlen, hogy az utóbbiak felülvizsgálják saját vállalati hagyományait és modelljeiket, és eldöntsék, hogy azokat fenn kell-e tartani az uniós társasági jog hatékonyságának feláldozása árán. Másrészt továbbra is a vállalkozások igényeire kell összpontosítani; minden vállalkozástípusra. Fontos figyelmet fordítani a kkv.-kra, mert szükségleteiket eddig elhanyagolták. Továbbá a vállalkozásokra nehezedő bürokratikus és jogalkotási terhek további csökkentése és a határokon átnyúló mobilitás megkönnyítése is elengedhetetlen.¹⁷

Az olyan digitális eszközök, mint az e-jogi technológiák, mint például a BRIS,¹⁸ az e-cégalapítás Romániában egy másik kicsi, de jelentős részét képezik a digitalizáció átfogó és elkerülhetetlenül hosszú távú folyamatának, amely közelebb hozza a polgárokat az igazságszolgáltatáshoz, megkönnyíti a jogrendszerben való tájékozódást és a jogaik gyakorlását.

Ez különösen fontos olyan időkben, amikor a román gazdaságot világjárványok és egymásra tevődő gazdasági válságok (egyre növekvő infláció, energiaárak, ipari ellátási láncok akadozása) rázzák meg, amelyek megkövetelik a polgároktól, hogy felelősségteljesen viselkedjenek és tartózkodjanak a felesleges társadalmi kapcsolatoktól, mert ezzel értékes időt és erőforrásokat takarítanak meg, és nem vonják el a figyelmet az üzleti folyamatokról.

Az elmúlt két év során Románia, akárcsak az egész világ, szembesült néhány olyan jelentős korláttal, amelyek elősegítették a digitalizáció minél gyorsabb bevezetését: a Covid-válság, a nemzeti és regionális szinten megnövekedett verseny, valamint a

16 European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, *Study on digitalisation of company law*, Publications Office, 2018, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/051790>;

17 Carlos GORRIZ, *EU Company Law: Past, Present and...Future?*, Global Jurist, 2018 March; 20170029, Berlin–Boston, De Gruyter, 14.

18 Business Registers Interconnection System.

közigazgatás által nyújtott szolgáltatások tekintetében a nemzetközi környezetben való összeegyeztethetlenség kockázata.

Az egészségügyi válság által előírt korlátozások arra kényszerítették mind a vállalatokat, mind a közigazgatást, hogy gyorsan alkalmazzanak távkommunikációs megoldásokat, kiberbiztonsági intézkedéseket, fejlesszenek ki online fizetési rendszereket, miközben hosszú távú stratégiát dolgoztak ki a digitalizációhoz szükséges infrastruktúra fejlesztésére.

A romániai közintézmények közül az egyik leglátványosabb változás a cégjegyzékek esetében volt tapasztalható, ott a digitalizálás és az online regisztráció szemmel látható és sikeres volt.

A jövőre vonatkozó irány Romániában az kellene legyen, hogy a cégjegyzéki és más nyilvántartásokban eszközölendő eljárás (egyéb jogi személyek, egyesületek, alapítványok és társasági formák alapítása, ezen jogi entitások különböző változásának bejegyzése, hirdemények kézbesítése) iránti kérelmek elektronikus formában is benyújthatók legyenek. A digitális átalakulás célkitűzése kell legyen, hogy teljes mértékben lehetővé tegye a társasági jog elektronikus ügyintézését és a cégbírósághoz és egyéb illetékes hatóságokhoz való biztonságos hozzáférést az interneten keresztül.

Következtetésként kiemelhető, hogy a Digitális Irányelv mielőbbi végrehajtása és a nemzeti társasági jogrendszerekbe való implementálása rendkívül kívánatos, mivel az online eljárásokkal sikerül az elővigyázatos igazságszolgáltatás korábbi előnyeinek és a modern kommunikáció lehetőségeinek szintézise.

Üdvözlendőek a román nemzeti jogalkotó által a társasági jog területén tett apró lépések, amelyek kaput jelentenek a Digitális Irányelv követelményeinek a nemzeti jogba való átültetéséhez.

Szakirodalom

Könyvek és szakcikk/kiadványok

1. Alain FRANCOIS, MAURO GISCAND: *A further step in the digitalisation of company law*, 13 Sept 2019, Eubelius
2. Carlos GORRIZ: *EU Company Law: Past, Present and...Future?*, *Global Jurist*. March 2018; 20170029, Berlin–Boston, De Gruyter, 14.
3. EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR JUSTICE AND CONSUMERS: *Study on digitalization of company law*, Publications Office, 2018.
4. Jan WOUTERS: *European Company Law: Quo Vadis?*, *Common Market Law Review* 2000/37, 257–307.
5. Sebastian OMLOR: *Digitalization and EU Company Law – Innovation and Tradition in Tandem*, *European Company Law (ECL) Journal*, Forthcoming, 9 Oct 2018, 16.
6. Stefan GRUNDMANN: *European Company Law. Organization, Finance and Capital Markets*. Cambridge et al.: Intersentia, 2012, 606.

7. Stefan GRUNDMANN: *The Structure of European Company Law: From Crisis to Boom*. European Business Organization Law Review 2004/5, 601–633.
8. Tina JAKUPAK, Željka BREGEŠ: *Digitalization: Balance And Protection – State-Of-The-Art*, Intereulaweast, Vol. VII (2) 2020, 209–210;
9. Željka BREGEŠ, Tina JAKUPAK, *Digitalization Of Business Register – One Year After*, Intereulaweast, Vol. VI (1) 2019, 155.

Online források

1. Alain FRANCOIS, Mauro GISCAND, A further step in the digitalisation of company law, 13 Sept 2019, Eubelius, http://ec.europa.eu/justice/civil/files/company-law/icleg-report-on-digitalisation-24-march-2016_en.pdf
2. <http://pubdocs.worldbank.org/en/165711456838073531/WDR16-BP-Estonian-eGov-ecosystem-Vassil.pdf> visited on 2nd November, 2020
3. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/051790>;
4. https://ec.europa.eu/commission/sites/betapolitical/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf.
5. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/node/81744>
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2018%3A142%3AFIN>
7. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f60392a2-d70c-11ea-adf7-01aa-75ed71a1/language-en>.
8. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=334120
9. <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vl03et9ib5zq#p1>
10. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-internal-market-with-a-strengthened-industrial-base-services-including-transport/file-digital-technologies-in-company-law>
11. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-internal-market-with-a-strengthened-industrial-base-services-including-transport/file-digital-technologies-in-company-law>
12. <https://www.stratulat-albulescu.ro/en/digitalisation-of-company-law-quicker-procedures-for-eu-companies/>

VALDMAN ISTVÁN

A társtulajdonosok jogosultságai és kötelezettségei a visszaszolgáltatott birtok közös hasznosítása terén

Rights and Obligations of Co-Owners in the Joint Use of the Restituted Property

Abstract: My dissertation deals with the topic of co-ownership rights and obligations following the restitution of forests in Romania. The aim of the dissertation is to compare the Hungarian civil law before 1918 and the current Romanian civil law regulations in force in Transylvania before 1945, by attempting to find a solution to specific legal issues. I made the comparison on the basis of the work of Dr Bálint Kolosváry, a professor of law, who was a professor at the University of Law in Cluj-Napoca and then at the University of Pécs until 1921. For my research and to achieve my goal, I used the comparative method, literature review, and the method of studying legal cases. The focus of my case study is on a specific legal case, which I will summarize in my dissertation in the section dedicated to the details relevant to the subject of the analysis. In the course of my research, I came to the conclusion that according to the current legislation, a minority co-owner is in a more favourable position compared to Hungarian private law rules that were once in force.

Keywords: Dr. Bálint Kolosváry, forests in Romania, Hungarian private law, Romanian Civil Code parallel, abolition of joint ownership

Összefoglaló: Tanulmányom az erdős területek romániai visszaszolgáltatását követő társtulajdonosi jogok és kötelezettségek témáját járja körül. A dolgozat célja az 1945 előtt Erdélyben is hatályos 1918 előtti magyar polgári jog és az aktuális román polgárjogi szabályozás párhuzamba állítása, bizonyos konkrét jogi kérdések megoldásának keresésére tett kísérlet. A párhuzamot dr. Kolosváry Bálint jogászprofesszor munkássága alapján készítettem, aki 1921-ig a kolosvári, majd a pécsi jogi egyetem tanárja volt, és a magyar polgárjog terén egyebek közt *A magyar magánjog* című tankönyvet is szerkesztette, mely számos kiadást ért meg. Kutatásomhoz és célom eléréséhez az összehasonlító módszert, a szakirodalmi kutatást és a jogesetek tanulmányozásának módszerét alkalmaztam. Az esettanulmányom fókuszában egy konkrét jogeset áll, melyet a dolgozatomban kivonatoltam, az elemzés tárgyára releváns részleteiben mutatok be. A kutatásom során arra a következtetésre/eredményre jutottam, hogy a jelenleg érvényes jogszabályok szerint egy kisebbségi társtulajdonos kedvezőbb helyzetben van az egykor érvényes magyar magánjogi szabályokhoz képest.

Kulcsszavak: dr. Kolosváry Bálint, romániai erdős területek, magyar magánjog, román Ptk. párhuzama, a közös tulajdon megszüntetése

Az 1948. évi romániai általános államosítások nem kímélték az erdős területeket sem. Bármilyen tulajdonformára való tekintet nélkül ugyanaz a sors várt: állami tulajdonba és kezelésbe kerültek.

Így a magánszemélyek éppúgy nem rendelkezhetek egykori tulajdonukkal, mint a jogi személyek, azaz a kereskedelmi társaságok, illetve közbirtokosságok.

A romániai visszaszolgáltatási rendelkezések alkalmazása az erdős területekkel kapcsolatban – ha nagyon távolról tekintjük – akár sikertörténetnek is mondható, hiszen az ország erdeinek körülbelül fele újból magánkézbe került. Más kérdés, hogy mennyire tekinthető törvényesnek számos visszaszolgáltatás vagy a visszaszolgáltatás késleltetése, elutasítása, mely elemzés azonban túlhaladja jelen tanulmány kereteit, és egy különálló dolgozat tárgyát kell képezze.

Jelen tanulmány egyes aktuálisan előforduló helyzetekben felmerülő kérdésekre keres lehetséges válaszokat, a már sikeres visszaszolgáltatási eljárások nyomán.

Sok esetben a visszaszolgáltatás kedvezményezettjei az egykori tulajdonosok voltak, de leginkább ezek örökösei, akik az osztatlan közös tulajdonként visszaszolgáltatott területek társtulajdonosai lettek.

Más esetekben – a már visszaszolgáltatás tárgyát képező területek kapcsán – a visszaszolgáltatáshoz való jogosultság megállapítása után, de még a birtokba helyezés előtt lábon álló famennyiség adásvétel útján történt elidegenítéséből kifolyólag közös tulajdon jött létre a területen növe faanyag tekintetében.

Mivel az utóbbi esetek nem klasszikus, szokványos jogi aktusok, melyek számos jogi kérdést vetnek fel, explicit törvényes rendelkezések hiányában jogi megoldásokat kell keresni és találni egy *modus vivendi* kialakítása céljából.

Ezen elemzések során érdemes visszatérni a szocialista államberendezkedést megelőző időszakban érvényes jogi szabályozásra és bírósági döntésekre, mivel az államszocializmus idejében egyáltalán nem születtek sem idevágó törvényi rendelkezések, sem pedig joggyakorlat.

Az elemzés releváns kiindulópontja lehet a magyar magánjog, mely Dél-Erdély román uralom alatt álló területein 1943. szeptember 15-ig,¹ Észak-Erdélyben pedig

1 1943. június 21-i 389. (D.1.730) törvény a romániai polgári és kereskedelmi törvénykezés Kárpátokon túla való kiterjesztéséről, mely hatályba lépett 1943. szeptember 15-én, miután a román Hivatalos Közlöny 1943. június 22-ei 142. számában közzététetett. A törvény „Antonescu Románia marsallja és az államvezetője” elhatározásából és rendeletéből született, és már az 1. cikk elrendelte „az Ókirályság polgári és kereskedelmi törvényeinek kiterjedését a Kárpátokon túli területekre” (azaz a II. bécsi döntés nyomán a Román Királyság részeként megmaradt dél-erdélyi területekre). Ez alkalommal találkozhattak erdélyiek először többek közt a hatályos, Napóleon-kódex-ihletésű 1864. december 4-i román Polgári törvénykönyvvel, az 1900. március 14-i román Polgári perrendtartással, az 1887. május 10-i Kereskedelmi törvénykönyvvel is, ugyanakkor hatályban maradtak a gyámügyi és gondnoki ügyek szabályozásáról szóló 1877. évi XX. és 1885. évi VI. törvény rendelkezései, azok utólagos módosításaival, valamint más törvényeknek az ezekkel azonnali és szükséges rendelkezései; a túlélő házastárs öröklési jogára vonatkozó rendelkezések; a telekkönyvekre vonatkozó törvények, rendeletek vagy rendelkezések, valamint a központi telekkönyvekre vonatkozó törvények, rendeletek

1945. április 4-ig² nagyrészt érvényben maradt. Dr. Kolosváry Bálint egyetemi tanár munkássága során elvitathatatlan érdemeket szerzett a magyar magánjog területén. 1906-tól 1921-ig a kolozsvári egyetem rendkívüli és nyilvános rendes tanáraként az egyetem elköltöztetéséig Kolozsváron tevékenykedett.

A magyar magánjog című tankönyve számos kiadást ért meg³, külön fejezetet szentelve a közös tulajdon kérdésének. A fejezet bevezető részében a következőket írja: „(...) a dologi jogok és a dologi jogviszony természetéből kifolyólag ugyanazon egy dolog felett több személynek kizárólagos tulajdona nem állhat fenn. Nincs kizárva azonban az, hogy a dologra vonatkozó tulajdonjogban ideális részek szerint (pro partibus indivisis) több személy is részesedhessék (Optk. 361. §). Ez a közös tulajdon esete, melynél a több tulajdonosnak együttvéve annyi joga van, mintha a tulajdonos csak egy személy volna. Maga a tulajdonjog tehát a tulajdonostársak között meg van osztva, de nem a tulajdon tárgyát képező dolog. Mindenik tulajdonostársat a tulajdonjogból meghatározott hányad illeti meg (1/3, 1/2, 1/5 stb.), ha pedig a hányadok meghatározva nem volnának, a tulajdonjogban való részesedés egyenlő arányúnak vételezendő.”⁴

Az elkövetkezőkben – konkrét jogesetet vázolva – bizonyos kérdésekben párhuzamosan elemzem a tényállást a Kolosváry-féle műben említett magyar magánjogi rendelkezések és joggyakorlat függvényében, valamint a hatályos új Román Polgári törvénykönyv alapján, megoldást keresve a konkrét ügyben.

A felvett tényállás alapján, X felperes részére a bíróság olyan döntést hozott, mely alapján – egy előzetes megegyezés betartatása érdekében – kötelezte Y és Z tulajdonosokat, hogy a visszaszolgáltatott 170 ha erdős területen lévő famennyiség 25%-ának tulajdonjogát a felperes részére átadni köteles.⁵

Az első kérdés, amely felmerült és még a jelenben is fejtörést okoz, az a határozat bírósági végrehajtón keresztüli végrehajtása. Ugyanis a Polgári eljárási törvénykönyv

vagy rendelkezések a vasutak és csatornák vonatkozásában, a közjegyzőkre vonatkozó 1874. évi XXXV. és 1886. évi VII. törvény rendelkezései, azok későbbi módosításaival, valamint az öröklési eljárásból az 50–89. cikkek és 98–106. cikkek. Lásd: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=33576 (letöltés ideje: 2022. 01. 30.).

2 1945. április 4-i 260. sz. törvény az Észak-Erdélyben hatályos jogszabályokról, valamint az ezen a területen a magyar működés során szerzett jogokról, megjelent az 1945. április 4-i 78. sz. Hivatalos Közlönyben: az 1. cikkben I. Mihály, Isten kegyelméből és a nemzet akaratából, Románia királya, elrendelte, hogy Románia törvénykezése, bármilyen jellegű is legyen, az Erdélyben érvényben maradó kivételekkel, kiterjed az 1940. augusztus 30-i bécsi diktátum által kirótt magyar megszállás alól felszabadult Erdély egész területére. A 2. cikkben ugyanő elrendeli, hogy az 1. cikkben foglaltaktól eltérve az 1940. augusztus 30. és 1944. október 25. között Észak-Erdélyben elkövetett cselekményeket és megszerzett jogokat a megszálló hatalom hatályos törvényeinek megfelelően tiszteletben kell tartani, ha azok nem ellentétesek a román közrenddel. Lásd: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/35> (letöltés ideje: 2022. 01. 30.).

3 A jelen munkában felhasznált kiadás: KOLOSVÁRY Bálint: *A Magyar Magánjog tankönyve*, második kiadás, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907.

4 KOLOSVÁRY: *A Magyar... i. m.*, 70. rész: A közös tulajdon, 333.

5 A Kolozsvári Törvényszék 20770/211/2015* sz. ügyében hozott 2020. 07. 20/325. sz. polgári tétele (http://portal.just.ro/117/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=21100000000380937&id_inst=117, letöltés ideje: 2022. 01. 30.), mely végleges maradt a Kolozsvári Ítéltábla 2021. 06. 16/158/A. sz. polgári döntése által, a fellebbezés elutasításával (http://portal.just.ro/33/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=21100000000380937&id_inst=33, letöltés ideje: 2022. 01. 30.).

nem rendelkezik a jogok átadásának végrehajtásáról, csak a dolgok átadásának végrehajtásáról, de az erdős területek kapcsán még a dolgok átadása sincs szabályozva, ellenében a betakarítatlan mezőgazdasági terményekkel a termőföldek esetén. Semmi gond nem lenne ingóságok vagy ingatlanok végrehajtásával, kielégítő, részletes szabályozás segíti a bírósági végrehajtókat.

Egy átiratban, melyet Y és Z ügyvédje juttatott el a V. Erdészeti Hivatalnak, arra történt hivatkozás az idézett bírósági határozatokkal kapcsolatban, hogy a volt alperesek vállalják ezen határozatokban foglaltak teljesítését, kifejtve véleményüket.

Ennek alapján az említett területen X felperes a fent említett parcellákon lévő fa résztulajdonosának tekinthető, mivel Y és Z tulajdonosok által az 1742/2021.x.x. sz. alatt a jogi személyiséggel nem rendelkező V. Erdészeti Hivatal alegységhez eljuttatott átiratban kötelezettséget vállaltak arra, hogy értesítik X-et az illetékes szervek által az üzemterv szerint engedélyezett kitermelhető fa mennyiség kivágási engedélyezéséről, a kitermelési engedélyekben megszabott kitermelt mennyiségéről és az egyes engedélyezett tételekre vonatkozó egységár megállapításáról, kötelezettséget vállalva a kitermelt faanyag értéke 25%-ának az X által megjelölt bankszámlára megküldésére, ezzel közvetetten elismerve a 170 ha-os területen elhelyezkedő teljes faanyag 25%-ára vonatkozó tulajdonjog átadását X részére, a bírósági határozat értelmében.

I.

Ha a dr. Kolosváry Bálint magyar magánjogi tankönyvének megállapításait vesszük figyelembe, mely szerint a közös tulajdon keletkezésének oka legtöbbször szerződés vagy örökösödés (Optk. 825. §.), megállapíthatjuk, hogy az elemzett jogeset tekintetében szerződéses eredetű a közös tulajdon, melynek végrehajtását a bíróság az alperesek ellenében elrendelte, mely rendelkezést az alperesek elfogadottnak tekintenek. Így egymás között X, Y és Z tulajdonostársak viszonyát tekintve:⁶

a) A közös tulajdon tárgyát csak osztatlanul bírhatják tulajdonul. Amint a dolog tulajdonjogát megosztják, megszűnik a közösség.

b) Az egyes tulajdonostársak ideális részének számszerű hányadokban kell meghatározva lennie.

c) Mindenik társtulajdonos követelheti a többitől jogának épségben tartását és a gyakorlás akadályainak elhárítását.

d) A közös tulajdon tárgyára vonatkozólag a társtulajdonosok egy személynek tekintendők (Optk. 361. §), s így a közös dologról csak együttesen rendelkezhetnek. Harmadik személyekkel szemben azonban az egészre irányuló támadások visszaverésére bármelyik tulajdonostárs jogosult.

e) Ha valamelyik tulajdonostárs önállóan és a többiek tudta nélkül foganatosított a dologra vonatkozóan valamely rendelkezést (elidegenítést, változtatást, tulajdonkorlátozást stb.), és az a többiek kárára szolgál: kártérítéssel s esetleg az *in integrum restitutióval*

6 KOLOSVÁRY: *A Magyar..., i. m.*, 335–336.

is tartozik, amennyiben azt követelik. Ha intézkedését utólagos jóváhagyás reményében és jóhiszeműleg tette, sőt tulajdonostársainak hasznára: mint megbízás nélküli ügyvivő tekintendő, s költségeinek megtérítésére is számot tarthat (Optk. 1035. és köv. §-ok). Elesik a társ tulajdonosok részéről az előbbi állapotba való visszahelyezés iránti követelési jog, ha a foganatósított rendelkezésről volt tudomásuk, bárha abba beleegyezésüket nem is adták. A tudomás azonban a kitérítés iránti jogukat nem érinti.

f) A közös dologon szükséges és hasznos javítások egyoldalúan és önállóan egyik társ tulajdonos részéről sem eszközölhetők. Amennyiben a társ tulajdonosok egyike mégis önállóan jár el, cselekvénye úgy ítéendő meg, mint az e) pont alatt említett egyoldalú rendelkezések. Nevezetesebb és nagy horderejű változtatások, beruházások vagy javítások esetén, ha a tulajdonostársak egyhangúlag határozni nem tudnak: a kisebbségben maradtak a többiektől a netaláni kárra nézve biztosítást követelhetnek, vagy joguk van a tulajdonközösségből kilépni (Optk. 834. §). Ha ezt nem akarják, vagy a kilépés idő előtti volna: a döntést a tulajdonostársak egy érdektelen harmadik személyre bízhatják, s ha ez iránt sem jöhetne létre egyhangú megállapodás: a kérdést perrel kell eldönteni. Ugyanígy, ha a döntés a célba vett vagy ajánlott intézkedések tárgyában a társ tulajdonosok szavazategyenlősége miatt nem sikerül (Optk. 835. §).

g) Joga van minden társ tulajdonosnak a közös tulajdonból őt megillető hányadrészhez mért használatra és gyümölcsszedésre, de csak úgy, hogy a többi társ tulajdonos használati jogát ne sértse. A használat módját egyébként a társ tulajdonosok közösen állapítják meg. Szavazategyenlőség esetén a használat módja szintén perben döntendő el.

h) A tulajdonostársak a közös dolog adminisztrációját megegyezés alapján harmadik személyre vagy az egyik tulajdonostársra is bízhatják. A kezelő idegen személy és kezelő tulajdonostárs jogállása között nincs különbség. Mindkettő úgy tekintendő, mint a rendes meghatalmazott (Optk. 836., 837. §§), s így jogkörére, felelősségére nézve utalunk a meghatalmazásról annak helyén mondandókra.

Mindazon esetekben, ahol a tulajdonostársaknak egyetértésben kell eljárniuk (határozatok, a közös dolog használati módja, az a feletti rendelkezés stb. tekintetében), a megállapodások szótöbbséggel hozandók.¹ Az egyes tulajdonostársakat a szavazati jog nem fejszám, hanem a közöstulajdoni illetőség szerint illeti meg. Ekképpen az a társ tulajdonos, akinek közülük a közös tulajdonból fél résznél többje van: társait egymagában is majorizálhatja (Optk. 833. §).

A fentiek fényében, az említett konkrét jogesetre vonatkozóan megállapíthatjuk a következőket:

– Az említett erdőben lévő famennyiség közös tulajdona egyértelmű, a tulajdonostársak ideális részei számszerű hányadokban vannak meghatározva (75%–25%).

– Mivel az erdészeti hivatal – amint azt az elkövetkezendőkben látni fogjuk – csak Y és Z tulajdonosokkal hajlandó erdészeti szolgáltatási szerződést kötni, X társ tulajdonos követelheti Y és Z társ tulajdonosoktól jogának épségben tartását és a gyakorlás akadályainak elhárítását. Ez gyakorlatilag egy tulajdonjog-gyakorlási egyezményt feltételezne a konkrét esetben, amely biztosítaná X társ tulajdonos fakitermelési jogának meglétét és épségben tartását, annak gyakorlását, annál is inkább, mivel a közös tulajdon tárgyra vonatkozólag a társ tulajdonosok mint egy személy tekintendők, és a közös dologról csak együttesen rendelkezhetnek.

– Ha Y és Z tulajdonostárs önállóan és X tudta nélkül foganatosítaná a dologra vonatkozóan valamely rendelkezést (elidegenítést, változtatást, tulajdonkorlátozást stb.), és az X megkárosítására szolgál: kártérítéssel s esetleg az *in integrum restitutióval* is tartoznak, amennyiben X ezt követeli. Ha intézkedésüket utólagos jóváhagyás reményében és jóhiszeműleg tették, sőt X tulajdonostársának hasznára: mint megbízás nélküli ügyvivő tekintendő, s költségeinek megtérítésére is számot tarthatnak (Optk. 1035. és köv. §-ok), viszont elesne X társtulajdonos részéről az előbbi állapotba való visszahelyezés iránti követelési jog, ha a foganatosított rendelkezésről volt tudomása, bárha abba beleegyezését nem is adta; a tudomás X kártérítés iránti jogát nem érinti.

– Minden társtulajdonosnak joga van a közös tulajdonból őt illető hányadrészhez mért használatra és gyümölcsszedésre, de csak úgy, hogy a többi társtulajdonos használati jogát ne sértse; a használat módját a társtulajdonosok közösen kell megállapítsák – ami gyakorlatilag egy tulajdonjog-gyakorlási egyezményt feltételez, ahogy ez előzőleg említésre került; mivel szavazategyenlőség nem lehetséges, több mint kérdéses a használat módja iránti per lehetősége.

– A tulajdonostársak a közös dolog igazgatását harmadik személyként az erdészeti hivatalra vagy az egyik tulajdonostársra is bízhatják: jelen esetben szakirányú képesítése miatt X tulajdonostárs is lehetne a kezelő,⁷ aki mint a rendes meghatalmazott járhat el.

– Viszont X tulajdonostárs semmilyen olyan esetben, amikor a tulajdonostársaknak egyetértésben kellene eljárniuk – a közös dolog használati módja, az a feletti rendelkezés stb. tekintetében –, a szótöbbségi szavazás miatt (a csak 25%-os tulajdonrészét tekintve) nem nyerne érdemi beleszólási lehetőséget.

II.

Ha a hatályos román Ptk.-nak⁸ a tulajdonközösségre vonatkozó rendelkezései szerint elemezzük a kialakult helyzetet, a Ptk. 631. cikke kimondja, hogy a Polgári törvénykönyv IV. fejezetének közös tulajdonra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni minden olyan esetben, amikor a magántulajdonhoz való jognak jogszabály vagy más törvényben meghatározott szerzési mód alapján kettő vagy több tulajdonosa van.

Tekintettel arra, hogy a szóban forgó erdő a V. Erdészeti Hivatal – mint az M. Megyei Erdészeti Hivatal alegységének – igazgatása alá tartozik, X tulajdonostárs pedig a terület teljes faanyagának 25%-os részére vonatkozó végleges bírósági határozattal rendelkezik, látva a társtulajdonosok álláspontját, a Polgári törvénykönyv 632. és következő cikkeiben foglaltak tekinthetők alkalmazandónak, mivel ezek a közös tulajdon formáiról és a tulajdonhányadokról (megszokott közös tulajdon esetén) rendelkeznek.

⁷ Egy ilyen irányú megbízás egyébként nem csak lehetősége Y és Z társtulajdonosoknak, hanem a jogelődjük és X megállapodásának alapján (amely a 25%-os tulajdonjog átruházását is rögzítette) egyenesen kötelessége, viszont erről nem rendelkezett a bíróság a fent említett határozatokban, mert nem volt erre felkérve.

⁸ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/175630> (letöltés ideje: 2022. 01. 31.).

a) A Ptk. 634. cikke(1) bekezdése értelmében mindegyik társ tulajdonos kizárólagos kedvezményezettje egy-egy tulajdonhányadnak, és szabadon rendelkezhet ezzel ellentétes kikötés hiányában.

b) A tulajdonostársak közötti haszon- és feladatmegosztásra vonatkozóan a Ptk. 635. cikkében találunk rendelkezéseket: a tulajdonostársak a tulajdonrészük arányában osztoznak a haszonban és viselik a közös tulajdon terheit.

c) A használati jog együttes gyakorlására vonatkozóan a Ptk. 636. cikk (1) és (2) bekezdése értelmében minden tulajdonostársnak joga van a közös dolog használatára, amennyiben az nem változtatja meg a rendeltetést, és nem érinti a többi tulajdonostárs jogait; kártalanításra kötelezhető az, aki a többi tulajdonos akarata ellenére a dolog használatát kizárólagosan gyakorolja.

A konkrét ügyben feltevődő kérdés pedig az, hogy a parcellákon lévő, lábon álló famennyiség esetében a terület kizárólagos, és a famennyiség többségi tulajdonosa gyakorolhatja-e kizárólagosan a fent leírt módon közössé vált tulajdon használatát anélkül, hogy esetleges kártérítési kötelezettsége lenne, mivel

d) A Ptk. 637. cikke alapján a dolog által biztosított gyümölcs minden tulajdonostársat megillet, a rájuk eső joghányad arányában. Azaz kezdeményezhet-e Y és Z kitermelést a teljes faanyagállományt illetően, ha X elismert társ tulajdonosa a területen lévő faanyagnak?

Az Y és Z tulajdonosok erdészeti szolgáltatást biztosító szerződést kötöttek a V. Erdészeti Hivatallal, ugyanakkor az M. Megyei Erdészeti Hivatal megtagadja X társ tulajdonos esetében, hogy részese legyen a szerződésnek.

e) A Ptk. 638. cikke alapján viszont Y és Z tulajdonosok jogosultak az erdészeti szerződés alapján viselt azon költségek megtérítésére, ami X társ tulajdonos 25%-os tulajdonrészét illeti, mivel ezek a dolog gyümölcsseinek előállításai vagy betakarítási költségeinek részei, ha ezeket ők kizárólagosan viselték.

Az erdő tulajdon megszerzhető természetes gyümölcssei nem az ott található teljes famennyiséget jelentik, mivel az erdészeti szabályozások szerint csak az érvényben lévő erdészeti üzemterv alapján leltározott és bélyegzett famennyiség termelhető ki.⁹

f) A Ptk. 638. cikk (2) bekezdésének a konkrét esetre vonatkozó lehetséges értelmezése alapján a tulajdonostárs által a dolog biztosította és a maga részére megszerzett természetes vagy ipari gyümölcsök (jelen esetben a faanyag) a megosztandó vagyon részét képezik mindaddig, amíg el nem idegenítették és a faanyag külön azonosítható. Elidegenítés esetén a tulajdonostárs jogosult kártérítésre, a kártérítési keresethez való jog elévüléséhez kötött.

Azaz a konkrét esetben szerződés hiányában X társ tulajdonos nem kezdeményezhet bélyegzést, mivel nem áll erdészeti hivatallal szerződéses viszonyban, nem szerezheti

9 A román Erdészeti törvénykönyv (2008. évi 46. törvény) 17. cikk értelmében: „(1) Az erdőrend betartása minden erdő tulajdonos vagy -birtokos számára kötelező. (2) Az erdőalap tulajdonosait az erdőgazdálkodási rend alkalmazása során a következő kötelezettségek terhelik: (...) g) famennyiséget csak értékesítési okirattal, a kitermelési parcella engedélyeztetése után, valamint az erre jogosult személyzet által a kiállított specifikus okmányok kiállítását követően termelhet ki.”

meg a maga részére még a tulajdonhányadának megfelelő famennyiség kitermelési jogát sem, ami a Ptk.-ban lefektetett társ tulajdonosi jogok egyértelmű korlátozása.

Mindezek az érvek az erdészeti hivatal részéről azon alapulnak, hogy csak az erdős terület tulajdonosával vagy birtokosával köthet erdészeti szolgáltatási szerződést (ami magába foglalja az őrzést, bélyegzést stb.), a lábon álló faanyag tulajdonosa pedig csak egyfajta hasznélvezője lehet a faanyag fölötti tulajdonát tekintve, függési viszonyban a terület tulajdonosától.

g) A Ptk. 639. cikke viszont a közös tulajdon tárgyát képező dolog használatára vonatkozóan előírja, hogy ennek módozatát a tulajdonostársak megegyezése, egyet nem értés esetén pedig a bíróság határozattal állapítja meg.

h) A Ptk. 640. cikke úgy rendelkezik, hogy az egyes társ tulajdonosok csak állagmegóvási cselekményeket tehetnek a dolgot illetően a többi tulajdonostárs hozzájárulása nélkül.

Ezen esetben a közös tulajdon tárgyát képező erdőt illetően X tulajdonos esetében a közös használat kapcsán két lehetőség tevődik fel:

1. megállapodás Y és Z területtulajdonos és faanyag többségi (75%-os) társ tulajdonos, valamint X faanyag kisebbségi (25%-os) társ tulajdonos között a közös erdő használatára vonatkozóan,

2. ellenkező esetben bírósághoz fordulás.

III.

Összehasonlításként – szemben az egykori magyar magánjogi rendelkezésekkel – az aktuálisan hatályos román rendelkezések egyértelműen nem engedélyezik a többségi tulajdonostárs számára a használatot illetően azt, hogy élve a többségi szavazatával, mellőzhesse a kisebbségi tulajdonostárs álláspontját.

IV.

A közös tulajdon megszüntetése a vagyonszösszösgből történő kilépés által és egyéni tulajdon képzése megoldás lehet arra az esetre, ha a tulajdonostársak nem tudnak megegyezni a közös erdő használatáról.

Ezt a lehetőséget az egykori magyar magánjog és a hatályos román szabályozás is lehetővé teszi.

IV. A.

A dr. Kolosváry Bálint szerkesztette magyar magánjogi tankönyv alapján:¹⁰

¹⁰ KOLOSVÁRY: *A Magyar..., i. m.*, 336–337.

a) A megosztást minden esetben az egyes társ tulajdonosok hányadrész-megállapításának kell megelőznie.

b) Ki van zárva a közös tulajdon felosztásának s így megszüntetésének követelhetése, ha a társ tulajdonosok a közösséget szerződésileg időtartamhoz vagy felmondáshoz kötötték: mindaddig, amíg az idő le nem telt, vagy a felmondás formaszzerűleg meg nem történt.¹¹ Az ilyen szerződéses kikötések a társ tulajdonosok általános jogutódaira, s ha a közös tulajdon ingatlan és a korlátozás a telekkönyvben is kitüntetést nyert, a különös jogutódokra nézve is hatályosak. De nincs joghatályuk sem az általános, sem a különös jogutódokra nézve akkor, ha a tulajdoni közösséget harmadik személy rendelkezése létesítette, mert ilyen esetben csak egyszerű meghagyásról van szó.

c) A közös tulajdon megszüntetésének módját a tulajdonostársak közös megegyezéssel állapítják meg – a szótöbbséggel való határozás e helyen ki van zárva (Optk. 841. §) – s ha megegyezni nem tudnak, a rendes vagy választott bíróság dönt.

d) A megosztás a közös tulajdon tárgyának körülményeihez képest, de elsősorban lehetőleg mégis természetben, majd érték, vagy mind a kettő szerint történik.

e) Természetben való felosztás lehetetlensége esetén a közös tulajdon eladásra kerül, s ha a tulajdonostársak más eladási módban nem állapodtak meg: az eladásnak nyilvános árverésen kell történnie¹² (Optk. 843. §).

f) Eladásnál a volt tulajdonostársak között a befolyt vételár osztatik fel hányadrészeik arányában.

g) Megszűnik a közös tulajdon akkor is, ha a tulajdonostársak egyike a többinek hányadrészét tulajdonul megszerzi.

h) A tulajdonostársak bármelyike a maga részét derelinquálhatja, mikor is az elhagyott hányadrész *ipso jure* a tulajdonközösségben bennmaradtak hányadát növeli meg – ez az ún. közös tulajdoni növedékjog.

A fentiekből következik, hogy Y, Z és X tulajdonostársak közös megegyezéssel (ez alkalommal a szótöbbség ki van zárva) megszüntethetik a közös tulajdont, mégpedig:

- természetben való felosztással – ami kijelölt parcellák kialakításával lehetséges;
- eladással, a vételár felosztásával a hányadrészek arányában;
- a tulajdonostársak közti tulajdonszerzéssel;
- derelinquálással, tulajdoni növedékjog által.

A megegyezés lehetetlensége esetén bírósághoz fordulhatnak.

IV. B.

A hatályos román Polgári törvénykönyv idevágó rendelkezései a következők:

669. cikk. A megosztási kereset elévülhetlensége: A közös tulajdon megosztással történő megszüntetése bármikor kérhető, kivéve, ha a megosztást törvény, jogi aktus vagy bírósági határozat felfüggesztette.

670. cikk. A megosztás módjai: a felosztás történhet közös megegyezéssel vagy bírósági határozattal, a jogszabályoknak megfelelően.

11 *Uo.*, 337. lábjegyzet: Alkalmatlan időben midőn az valamennyi társ tulajdonosnak káros, a közösség megszüntetésének szintén nincs helye (Curia, 1901 márc. 16.-án 1897/903.- Jogállam. III. k. 629. l – Curia, 1905 márc. 3-án 2981/904. Grill f. Dtár. 1905 évi 567).

12 *Uo.*, 337. lábjegyzet: Az 1881: LX t.-cz 204–207 §-ok szerint.

672. cikk. A megosztás felfüggesztésére vonatkozó egyezségek: a megosztás felfüggesztéséről szóló megállapodás 5 évnél hosszabb időtartamra nem köthető. Ingatlan esetében a szerződéseket hiteles formában és a jogszabályban meghatározott nyilvánossági formák betartása mellett kell megkötöni.

673. cikk. A megosztás bírósági határozatának kihirdetésének felfüggesztése: a megosztási kérelemmel megkeresett bíróság a megosztás kihirdetését legfeljebb egy évre felfüggesztheti annak érdekében, hogy a többi tulajdonostárs érdekei súlyosan ne sérülhessenek. Ha a kár veszélye a határidő lejártá előtt megszűnik, a bíróság az érintett kérelmére az intézkedést felülvizsgálja.

676. cikk. A megosztás módjára vonatkozó szabályok: (1) A közös javak megosztása természetben történik, az egyes tulajdonostársak részesedésének arányában. (2) Ha az ingatlan oszthatatlan vagy nem kényelmesen megosztható természetben, a megosztás az alábbi módok egyikén történik: a) egy vagy több tulajdonostárs kérelmére az ingatlan egészének megváltási összeg fejében történő odaítélése; b) a dolog a tulajdonostársak által megállapított módon, vagy egyet nem értés esetén nyilvános árverésen történő, jogszabálynak megfelelő értékesítése által, valamint az árnak a tulajdonostársak közötti részesedés arányában történő kiosztásával.

680. cikk. A megosztás joghatásai: (1) Minden tulajdonostárs csak a megosztási okiratban megállapított időponttól, de nem korábban a megosztási okirat dátumától a dolog vagy a pénzösszeg kizárólagos tulajdonosává válik, a közös megegyezéssel történő megosztás esetén, illetve adott esetben a bírósági határozat jogerőre emelkedésének napjától. (2) Ingatlan esetében a megosztás joghatásai csak akkor keletkeznek, ha a hiteles formában megkötött megosztási okiratot vagy adott esetben a jogerős bírósági határozatot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezték.

681. cikk. Egyes jogi aktusok érvényesíthetősége: Az egyik tulajdonostárs által a közös tulajdonra vonatkozóan, a törvénynek megfelelően megkötött rendelkezések érvényben maradnak, és kötelezik azt, akinek a megosztást követően a dolog tulajdonába került.

684. cikk. A felosztás megszüntetése: (1) A közös megegyezéssel létrejött megosztás a szerződésekkel megegyező okokból szüntethető meg. (2) Az összes tulajdonostárs részvétele nélkül történt megosztás feltétlenül semmis. (3) A felosztás azonban akkor is érvényes, ha nem tartalmazza az összes közös dolgot; a kihagyott dolgokra bármikor további megosztás jöhet létre.

685. cikk. A megosztással megszerzett dolgok elidegenítése: az a tulajdonostárs, aki a semmisség okának ismeretében a közös megegyezéssel megosztott dolgot részben vagy egészben elidegeníti, a megosztás viszonylagos semmisségére nem hivatkozhat.

686. cikk. A közös tulajdonban vagy vagyonközösségben lévő dolgokra vonatkozó szabályok: a jelen fejezet rendelkezései a tulajdonközösségben lévő dolgokra – a közös tulajdon származásától függetlenül – és a vagyonközösségben levő dolgokra egyaránt alkalmazandóak.

A fentiekből következik, hogy Y, Z és X tulajdonostársak közös megegyezéssel megszüntethetik a közös tulajdont, mégpedig:

- természetben való felosztással – ami lehetséges, kijelölt parcellák kialakításával;
- eladással, a vételár felosztásával a hányadrészek arányában;

– a tulajdonostársak közti tulajdonszerzéssel.

A megegyezés lehetetlensége esetén bírósághoz fordulhatnak.

V.

A legérdekesebb változat a közös tulajdon megszüntetésének bírósági eljárása, mivel a bíróságnak döntenie kell a közös tulajdon megszüntetéséről és tárgyának hányadrészek szerinti megosztásáról, valamint kizárólagos tulajdonba való átbocsátásáról.

Az említett konkrét jogesetben azonban a közös tulajdon csak az illető területen található erdőben lévő faennyiség.

A felosztás módozatát illetően a természetben történő megosztás esetében az erdészeti üzemtervben megjelölt parcellák közül lehetséges kijelölni a társ tulajdonosok kizárólagos tulajdonát, viszont a földterület tulajdonjogát a bíróság érintetlenül kell hagyja, mert nem kötelezheti Y és Z tulajdonosokat arra, hogy akaratuk ellenére X számára részben elidegenítsék földtulajdonukat.

Ugyanakkor a bíróságnak köteleznie kell az erdészeti hivatalt arra, hogy kössön szerződést X-szel mint kizárólagos tulajdonossal, mert másként az nem gyakorolhatja a faanyagot illető tulajdonjogát, azaz nem nyerhet kitermelési jogot a faanyagra nézve – azon egyszerű oknál fogva, hogy az erdészet nem fog bélyegezni – ami a kitermelés elengedhetetlen feltétele. Kérdés, hogy hozhat-e a bíróság ilyen vonatkozású határozatot, azaz konkrétan értelmezheti-e az Erdészeti törvénykönyv 17. cikkét úgy, hogy X erdő-tulajdonos vagy -birtokos, ha a földterületnek nem tulajdonosa, csak az ezen található faanyagnak.

Visszont X tulajdonostárs csak akkor élvezheti tulajdonának teljességét, ha a határozat arra is kitér, hogy számára is lehetővé váljon erdészeti üzemtervet készíttetni és a hatóságokkal elfogadtatni azt, egyénileg vagy a terület és a faanyag többségi tulajdonostársával együtt, mert üzemterv nélkül csak nagyon korlátozott mértékben termelhet ki faanyagot az erdőből.

A Polgári eljárási törvénykönyvben nincsenek kitételek erdőben lábon álló faanyag tulajdonát illető végrehajtásra, csak mezőgazdasági területeken levő betakarítatlan terményekre tér ki a végrehajtási szabályozás.

Az erdőben lévő faanyag tulajdonjogának minősítése is vita tárgya lehet, mivel a Ptk. 540. cikkének (1) bekezdése értelmében az erdőben lévő faanyag csak akkor minősül ingó dolog várományának,¹³ ha a felek kívánni szándékozzák a fákat, és ezáltal az erdőből mint ingatlanból kiválva egyéni természetükben meghatározhatóak lesznek mint faanyag – leválva az ingatlanról.

Sem az idézett szerző magyar magánjogi tankönyve, sem a hatályos román polgári jogi szabályozások nem annyira részletesek, hogy az erdőben lévő faanyag

13 Román Ptk. 540. cikke a várománynak minősülő ingó dolgokról, (1) bekezdés: „Bármilyen talaj- és altalaj gazdagság, a még nem betakarított termések, a talajba beépült ültetvények és építmények előzetes ingósággá válnak, amikor a felek akaratából egyéni természetükben tekintenek rájuk a leválasztásuk céljából.”

tulajdonközösségének megosztását szabályozzák, így bármelyik jogrendszerben történne a bírósághoz fordulás, a bíróság jogértelmezése elengedhetetlen a kialakult joghelyzet megoldásában, mind az esetleges közös használat módját illetően, mind a vagyonközösségből történő kilépés esetén.

Befejezés

Végszóként, érdekességgéppen, következzenek olyan Kúria-döntések lényeges és idevágó rendelkezései, melyeket az akkori román Legfelső Semmitő- és Ítélszék elnöke, dr. Georgiu Popu tett közzé 1929-ben a Nagyváradon román nyelven megjelent *A magyar magánjog válogatott részei* című munkájában.¹⁴

A perbejegyzés alapja az eredeti, pontosított kereset lehet, ennek másolata, illetve e keresetre írt rövid összefoglaló (*rubru*, románul) alapján a per bejegyzése nem rendelhető el (1911/2867-es Kúria-döntés).

A közös tulajdoni arány megállapításának folyamatában minden tulajdonostársat idézni kell; és ha valamelyik tulajdonostárs nem él, akkor az örököseit kell idézni, akiknek az örökösi minőségét annak ellenére is bizonyítani kell, ha ez nem vitatott (1875/9026-os Kúria-döntés).

A közös tulajdon használatát a magyar jogban nem szabályozza az osztrák Polgári törvénykönyv 833. §-ában foglalt rendelkezés, hanem az az általános jogszabály, hogy a közös tulajdon tárgyára vonatkozó külön egyezmény hiányában csak az összes tulajdonostárs dönthet jogszerűen, a megegyezés hiánya a közösség felszámolását szolgálhatja (1912/G 152-es Kúria-döntés).

A megosztott közös tulajdont képező ingatlan peren kívüli felosztásához a jogközösségből kifolyólag valamennyi tulajdonostárs hozzájárulása szükséges (1913/4816-os Kúria-döntés).

Abban az esetben, ha a felperes keresete a közös tulajdon természetbeni megszüntetésére és a telekkönyvi tulajdon tárgyának feldarabolására irányul, és az ingatlan vagy telek, amelyről a leválasztás készül, meg van terhelve: nemcsak minden tulajdonost, hanem az érdekelt jelzáloghitelesek is perbe kell hívni (1906/2955-ös Kúria-döntés).

Az ingatlanhoz kapcsolódó vagyonközösség csak akkor szüntethető meg árverés útján, ha az ingatlan természetben egyáltalán nem, vagy csak értékének lényeges csökkenése mellett megosztható (1903/4447-es Kúria-döntés).

Nem történik meg a közös ingatlan természetbeni megosztása, azaz természetbeni megosztással nem szüntethető meg a vagyonközösség, ha a megosztás csak építkezésekkel és kölcsönös szolgalmi jogok meghatározásával történhetne (1913/228-as Kúria-döntés).

Az élethosszig tartó jog mint határozatlan idejű jog kétségtelenül hátrányosan befolyásolja az ingatlan értékesítését. Ha az élethosszig tartó jog megtartásával az ingatlan valós értéken nem értékesíthető: az ingatlan árverésen történő értékesítése az

14 Plopu GHEORGIU: *Părți alese din dreptul privat ungar*, Ateneul könyvnyomda, Nagyvárad, 1929.

élethosszig tartó jog megtartásával és tulajdonosi közösség ily módon történő megszűntetésével nem rendelhető el a kérés benyújtásának időszerűtlensége miatt (1912/2639-es Kúria-döntés).

A vagyonközösségben lévő kiskorú törvényes képviselője csak akkor kérheti a vagyonközösség árverés útján, esetleg természetbeni megosztással történő megszüntetését, ha erre az 1877. évi XX. törvény 20. §-a d) pontja értelmében, illetve ugyanezen törvény 113. §-ának 9. pontja értelmében az illetékes gyámhatóság jóváhagyását megkérte. Ha az eljárás felperese ennek a feltételnek nem tett eleget, további tárgyalási határidő kitűzésével lehetőséget kell biztosítani erre (1905/3957-es Kúria-döntés).

A tulajdonosközösség megszűnése a tulajdonostársak közös érdeke: ennek a közös érdeknek a kielégítésével még azok a felek sem tekinthetők pervesztesnek, akik nem jelentek meg a perben; ezért a vagyonközösség megszüntetésére irányuló eljárásban az eljárási költségeket fel kell függeszteni a felek között (1905/9493-as Kúria-döntés).

Mivel a vagyonközösség megszűnése a tulajdonostársak közös érdeke: minden tulajdonostársnak viselnie kell azokat a költségeket, amelyek szükségszerűen következnek érdekeinek képviselésében, még abban az esetben is, ha az alperesek vagy azok egy része a per tárgyalása során nem jelent meg, és ezért nem is védekezett a kereset ellen (1905/10278-as Kúria-döntés).

Szakirodalom

1. KOLOSVÁRY Bálint: *A Magyar Magánjog tankönyve*, második kiadás, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907.
2. Plopu GHEORGIU: *Părți alese din dreptul privat ungar*, Ateneul könyvnyomda, Nagyvárad, 1929.
3. A 2009. évi 278. törvény – Új Román Polgári törvénykönyv
4. A 2008. évi 46. törvény – Román Erdészeti törvénykönyv

Internetes hivatkozások

1. A Kolozsvári Törvényszék 20770/211/2015* sz. ügyében hozott 2020.07.20/325. sz. polgári Ítélete http://portal.just.ro/117/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=21100000000380937&id_inst=117 – (letöltés ideje: 2022. 01. 30.)
2. A Kolozsvári Ítéltábla 2021. 06. 16/158/A. sz. polgári döntése http://portal.just.ro/33/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=21100000000380937&id_inst=33 – (letöltés ideje: 2022. 01. 30.)
4. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?idt=33576 (letöltés ideje: 2022. 01. 30.).
5. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/35> (letöltés ideje: 2022. 01. 30.)
6. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175630> (letöltés ideje: 2022. 01. 31.)

| HAMZA GÁBOR

A magánjog (polgári jog és kereskedelmi jog) kodifikációja Moldovában (Besszarábiában)

| Codification of Private Law (Civil Law and Commercial Law) in Moldova (in Bessarabia)

1. 1367 óta Besszarábia – azaz a Dnyeszter és a Prut folyó közötti terület – Moldovához tartozott. Az 1700-ban megkötött konstantinápolyi békeszerződés értelmében Besszarábiát – első ízben – Oroszországhoz csatolták. Az 1774-ben megkötött kütschük-kainardzsi békeszerződés alapján Besszarábia az Oszmán Birodalomhoz került.

Besszarábiát 1806 és 1812 között annektálta a cári Orosz Birodalom. Ez az orosz fennhatóság alá került terület a magánjog vonatkozásában azonban megőrizte autonómiáját. Ezt az autonómiát hagyta jóvá az 1812-ben megkötött bukaresti béke. Mivel a *Szvod Zakonov Rosszijszkoj Imperiit* ezen a területen nem helyezték hatályba, a *Hexabiblos* került továbbra is alkalmazásra.

2. Besszarábia területén, amely az első világháborút követően Romániához került, és a Román Királyság része lett, a bizánci-római jog (*ius Graeco-Romanum*) hatályosult, került alkalmazásra a bírói gyakorlatban, a törvénykezésben döntően egészen 1928-ig. Ebben az évben lépett ugyanis hatályba a román Polgári törvénykönyv a maga egészében, mivel a román Polgári törvénykönyvet 1918-ban csak egyes részeit tekintve léptették hatályba Besszarábiában. Az I. világháborút követő impériumváltozás után az 1887. évi román Kereskedelmi törvénykönyv hatályát egész Besszarábiára kiterjesztették.

A *Hexabiblos* mellett hatályos volt Alexandru Mavrokordat fanarióta fejedelemnek (hoszpodár) 1785-ben, a fejedelmi tanáccsal egyetértésben kibocsátott rendelete, a *Sobornicescul Hrisov*. Ugyancsak figyelembe vették a jogalkalmazás során Andronache Donici munkáit. A fent felsorolt jogforrások helyett az orosz, a *Szvod Zakonov Rosszijszkoj Imperiüben* található magánjogi vonatkozású szabályokat csak abban az esetben lehetett alkalmazni, ha előbbiek a konkrét esetre megfelelő rendelkezést nem tartalmaztak.

Az Orosz Birodalom területének nagy részén hatályosuló jogszabályok alkalmazására a magánjog területén ilyen módon kivételesen, mintegy szubszidiárius jelleggel került sor.

3. Kiemelendő, hogy a jogi doktorátust a párizsi egyetemen szerző P. Manega francia nyelven Besszarábia számára 1825-ben Polgári törvénykönyv-tervezetet (*Projet de Code civil pour la Bessarabie*) készített. Ez a tervezet, amelynek mintájául a francia *Code civil* szolgált, azonban nem lépett hatályba. A kódextervezet bevezetését képező

tanulmány (*Discours préliminaire*) szerzői, P. Manega és Brunov báró a római jog kiemelkedő szerepét hangsúlyozták a besszarábiai magánjog alakulásában.¹

1940 júniusát, Besszarábiának a Szovjetunióhoz csatolását követően a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaságban az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság jogrendszere került bevezetésre. Így például 1940 decemberében az ukrán családjogi törvény lépett hatályba Moldovában. A szocialista típusú, formailag az ukrán jogrendszert követő jogot, jogszabályokat 1941 nyarán, Moldovának Romániához való csatolását követően helyezték hatályon kívül.

4. 1945 után, Moldova Szovjetunióhoz történő csatolását követően került sor a szovjet jellegű jogrendszer kiépítésére. Az 1963-ban elfogadott Moldovai Polgári törvénykönyv szerkesztői az 1961-es összföderatív Polgári Törvényhozási Alapokat követték.

Az 1991-ben függetlenné vált Moldovai Köztársaságban megindult a piacgazdaság követelményeivel összhangban álló, a polgári jog legtöbb területét átfogó kodifikáció. Így például 1996-ban sor került egy önálló, a zálogjogot szabályozó törvény szabályozására. Ez a 2001 júliusában elfogadott törvény által módosított jogszabály a pandektista, pandektajogi (*Pandektenrecht*) hagyományokkal összhangban szabályozza a zálogjog intézményét.

5. Moldovában 2002. június 6-án került kihirdetésre az új, 1624 cikkelyből álló Polgári törvénykönyv. Az öt részből álló Moldovai Polgári törvénykönyv sok tekintetben a Független Államok Közössége (FÁK), Szodruzsesztvo Nyezaviszimüch Goszodarsztv (oroszul), Commonwealth of Independent States (angolul) 1994–1995-ben megalkotott, úgynevezett Modell-polgári törvénykönyvét követi.

A moldovai magánjogi kódex szerkezete a következő: Általános rendelkezések (1–283. szakaszok), dologi jog (284–511. szakaszok), kötelmi jog (512–1431. szakaszok), öröklési jog (1432–1575. szakaszok), nemzetközi magánjog (1576–1624. szakaszok).

Az Általános Rendelkezések a monista koncepciót követve a gazdasági társaságokra és szövetkezetekre vonatkozó alapvető szabályokat is tartalmazzák. Igen részletes a jogügyletekre vonatkozó szabály (191–241. szakaszok). A dologi jogi részben a német pandektista hagyomány hatása egyértelműen kimutatható. A zálogjog szabályozására is ebben a részben kerül sor. Az öröklési jogi részben kiemelést érdemel az egyértelműen a római jogi *bona vacantiára* utaló uratlan hagyaték (*Succesiunea vacantă*, 1515. szakasz) szabályozása.

A családi jogot önálló törvénykönyv szabályozza, amely 2001. április 19-én került elfogadásra.

A kereskedelmi jog tekintetében kiemelést érdemel a részvénytársaságokat szabályozó, 1997-ben elfogadott törvény, melynek módosítására és kiegészítésére 2001 júniusában került sor.

6. Említést érdemel a körülmény, hogy Moldáviának a Dnyeszter mindkét partján fekvő, döntően orosz és ukrán ajkú területén 1990-ben kikiáltották a Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaságot, melynek nemzetközi elismerésére azonban nem került sor, bár ez az entitás magát szuverenitással rendelkezőnek tekinti. Erre utal például az a tény,

1 A *Discours préliminaire* szerzői így fogalmaznak: „*La source véritable des lois est le droit romain ... Le droit romain est l'héritage le plus précieux de la Bessarabie.*”

hogy nemzetközi szerződéseket – így például a Dél-Oszét Köztársasággal – is kötött. Ezen az egyébként Kisinyov által autonómként elismert területen a Moldvai Köztársaság törvényei nem hatályosak.

1995 augusztusában a tiraszpoli Legfelsőbb Szovjet, Verhovnij Szovjet (oroszul) törvényt fogadott el a részvénytársaságokról. Még ugyanebben az évben törvény elfogadására került sor a külföldi beruházásokról. Fontos megemlíteni, hogy két évvel később, 1997-ben a döntőbíráskodásról rendelkező törvény (arbitrázs) elfogadására került sor. A polgári jog hagyományos területeit azonban továbbra is döntően az 1991 előtt elfogadott törvények, jogszabályok szabályozzák.

Szakirodalom

L. A. KASSO: *Visant'ijskoje pravo v Bessarabii*, Moskva, 1907; E. Ph. BRUNNOW (Hrsg.): *Projet de Code civil pour la Bessarabie 1824–1825*, St. Pétersbourg, 1914; L. A. CASSO: *Dreptul bizantin in Basarabia* (Oroszból fordította St. Gr. Berechet. Bibliográfiai megjegyzésekkel és kommentárokkal ellátta I. Popescu-Spineni), Iassy, 1940; C. NEGREA: Rumänien. Der heutige Rechtszustand. *ZOR* 1925/1; A. BABEL: *La Bessarabie*, Paris, 1926; RĂDULESCU: L'introduction de la législation roumaine en Bessarabie = *Bulletin de la Société de législation comparée*, Paris, 1930; *Aspects des relations russo-roumaines. Rétrospective et orientations* (Éd. G. Cioranescu), Paris, 1967; E. VÖLKL: *Das rumänische Fürstentum Moldau und die Ostslaven im 15. bis 17. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1975; G. F. JEWSEBURY: *The Russian Annexation of Bessarabia 1774–1828. A Study of Imperial Expansion*, New York, 1976; I. LIVEZEANU: *Moldavia, 1917–1990: Nationalism and Internationalism Then and Now. Armenian Review*, 1990/2–3, 153–193.; V. NEDELICIU: *The Republic of Moldova*, Chisinau, 1992; G. CIORANESCU: *Bessarabia. Disputed Land between East and West*, Bucharest, 1993; C. NEUKIRCH: *Die Republik Moldau. Nations- und Staatsbildung in Osteuropa*, Münster, 1996; H. HOFBAUER, V. S. ROMAN: *Bukowina, Bessarabien, Moldau. Vergessenes Land zwischen Westeuropa, Rußland und der Türkei*, Wien, 1997²; C. KING: *Post-Soviet Moldova. A Borderland in Transition*, Iasi 1997; W. P. van MEURS: *Moldova = On the Road back to Europe: East-Central Europe in Transition* (Red. by T. Rakowska-Harmstone and P. Dutkiewicz), Bloomington, 1999; C. KING: *The Moldovans. Romania, Russia, and the Politics of Culture*. Stanford (Cal.), 2000; HAMZA G.: *A magánjog kodifikálása Moldovában*. Magyar Jog 2004/51, 106–108; N. POPESCU: *The EU in Moldova. Settling Conflicts in the Neighbourhood*, Paris, 2005; HAMZA G.: *Le développement du droit privé européen. Le rôle de la tradition romaniste dans la formation du droit privé moderne*, Budapest, 2005, 84; HAMZA G.: *New Trends of Codification of Civil (Private) Law in Central and Eastern Europe = International Symposium. International Cooperation in the Field of Legal Studies and an Agenda for Comparative Law Studies – Experiences of Legal Assistance to Countries in Transition – May 29, 2004. Tokyo, Japan*, Center for Asian Legal Exchange, Graduate School of Law, Nagoya University, Nagoya 2005, 89–111; HAMZA G.: *Le nuove codificazioni privatistiche nei Paesi dell'Est europeo: Continuità e discontinuità*. Vita notarile, 2006/3, 1209–1237; HAMZA G.: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*, Budapest, 2009, 559–563; HAMZA G.: *Origine e sviluppo degli ordinamenti*

giusprivatistici moderni in base alla tradizione del diritto romano, Santiago de Compostela, 2013, 503–507; FÖLDI A., HAMZA G.: *A római jog története és institúciói*. 25. átdolg. és bőv. kiadás, Budapest, 2021, 123.

HEIL KRISTÓF MIHÁLY

„Ez a helység a táblának van szánva”¹

Az erdélyi igazságszolgáltatás épületei a századfordulón

Fegyveresi Zsolt, Veress Emőd (szerk.): *Történelmi bírósági épületek Erdélyben*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2021. 233 old.

Nem egy hagyományos műfajú könyvet tart a kezében az, aki leemeli a polcról a Fegyveresi Zsolt és Veress Emőd által szerkesztett kötetet. Ez nem klasszikus, magát hatalmas apparátussal körülbástyázott, majd abban a közérthetőség ellen messzire menekülő tanulmánykötet (bár hivatkozást is találunk benne, nem is keveset). De nem is képaláírásokkal teletűzdelt illusztrált album, bár kétségtelen, hogy sok szép, színes fényképet tartalmaz. Ez a kötet remekül ötvözi a két műfaj sajátosságait: szakmailag megalapozott és olvasmányos módon szól a kutatókhoz és a nagyközönséghez egyaránt, és teszi mindezt még szemléletesebbé a gazdag fotóanyagával.

A kötet előfutárainak tekinthetőek a 19. század derekán megjelent, Erdély építészetiével foglalkozó illusztrált könyvek Kövári László tollából.² És azóta is nagy népszerűségnek örvendenek az Erdellyel és Székelyfölddel foglalkozó albumok, színes kötetek. Azonban a kifejezetten bírósági épületeket bemutató munka hiánypótló, ilyet nem találunk.

A cím – *Történelmi bírósági épületek Erdélyben* – szemléletes és csalékony egyaránt. Kifejező, amennyiben mindegyik tanulmány az erdélyi magyar igazságszolgáltatás fizikai valójával foglalkozik, azonban a fedlap elrejtí, hogy ez a könyv több egy, az épületeket bemutató jegyzetnél. A kiadvány nem csupán a bírósági funkciót ellátó ingatlanok történeti, műszaki és művészeti leírása, hanem egyben az erdélyi igazságszolgáltatási elit tablója is (legalábbis annak egy fontos szelete).³ Ugyanakkor bemutatja a vizsgált korszakra és helyre jellemző, az építkezéseket megelőző pályázatási és tervezési folyamatok jogtörténeti vonatkozásait, és adalékokkal járul hozzá az igazságügyi épületek szimbolikatanához.

A kötet az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést követően modernizálódott erdélyi bírósági szervezetrendszer infrastrukturális hátterét mutatja be. Nem vizsgálja a korábbi

1 Ügyvédek Lapja, 1890/25. (június 24.) Idézi Fegyveresi Zsolt, lásd FEGYVERESI Zsolt, VERESS Emőd (szerk.): *Történelmi bírósági épületek Erdélyben*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2021, 116.

2 Lásd KÖVÁRI László: *Erdély régiségei*, Kolozsvár, 1852; KÖVÁRI László: *Erdély Építészeti emlékei*, Stein J. Muz. Egtl. Könyvtár, Kolozsvár, 1866.

3 Lásd BÓDIN BELIZNAI Kinga: *Ítéltáblai elnökök Erdélyben (1868–1919)* = FEGYVERESI, VERESS: *i. m.*, 14–65.

rendi állam igazságszolgáltatási tereit, ahogy az impériumváltást követő román átszervezés hatásait sem. Erről őszintén vall Veress Emőd a kötet krédóját adó bevezető fejezetben, miszerint nemcsak történeti, hanem személyes értékválasztás is befolyásolta a szerzőket a kötetbe kerülő épületek kiválasztásánál: „*Célunk, hogy 'történelmi', azaz 1920 előtt épült igazságszolgáltatási épületek közül a legfontosabbakat, a teljesség igénye nélkül, jelen kötetben megidézzük. A kutatás során szomorúan konstatáltuk, hogy nem találtunk olyan, 1920 után épült bírósági épületet, amely önmagában is építészeti, esztétikai értéket képviselne. A legtöbb újabb épületet vagy a szocialista építészeti stílus sivársága, vagy a középületeket jellemző lélektelen, fásult ötlettelenség határozza meg.*”⁴

A XVII. századtól Erdély közjogi viszonyait, így igazságszolgáltatásának rendjét is a Habsburg Birodalomban elfoglalt függő helyzete határozta meg. A rendi időkben Erdélyben – az ország többi részéhez hasonlóan – az igazságszolgáltatás nem vált el a közigazgatástól és a végrehajtó hatalomtól. Erre egészen az osztrák–magyar kiegyezést követő közjogi átrendeződésekig, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvény kihirdetéséig kellett várni. A kiegyezést követő igazságszolgáltatási szervezeti átalakításoknak köszönhetően az átstrukturált felsőbbbíráskodásban létrejövő új Kúria alatt két fellebbviteli ítélőtábla alakult, az egyik Pesten, a másik Marosvásárhelyen az erdélyi partikuláris jogra kiterjedő hatáskörrel.⁵ Majd köszönhetően a felsőbbbírásgokon is megvalósítandó szóbeliség és közvetlenség alapelvei támasztotta elvárásoknak, egymagában a marosvásárhelyi királyi ítélőtábla már nem tudta elvárható sebességgel tárgyalni a hozzá áramló ügyeket, s így az ügyhátralékok csökkentése és az ítélkezésre fordított idő rövidítése érdekében a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről szóló 1890. évi XXV. törvénycikk tizenegy ítélőtáblát állított fel: Budapest, Debrecen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Temesvár és Szeged székhellyel.⁶

Az alsóbb bíróságok szervezeti rendjét az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvénycikkek teremtették meg. Megszüntette a korábbi elsőfolyamodású bíróságokat, helyettük létrehozták a királyi törvényszékek rendszerét, mint általános elsőfolyamodású bíróságok. 1872-ben 102 törvényszék nyitotta meg kapuit, majd három évvel később 65-re csökkentették a számukat. A kisebb vagyoni értékű polgári ügyekben és kisebb bűneseteknél a 360 – majd 386 – járásbírósg egyike járt el.⁷

Az ítélőtáblákat decentralizáló 1890. évi törvénynek köszönhetően az erdélyi királyi ítélőtáblák száma megnégyszereződött, amivel párhuzamosan a bírósági szervezetrendszer apparátusát is növelni kellett. Bódiné Beliznai Kinga tanulmánya az erdélyi ítélőtáblák elnökeinek életútját, pályaképét mutatja be. Az almanach jellegű tanulmány elsőként a marosvásárhelyi elnököket ismerteti, kezdve *altorjai Apor Károly* életútjával.

4 VERESS Emőd: *Erdély mint igazságszolgáltatási tér 1867–1920 között* = FEGYVERESI, VERESS: i. m., 7.

5 Bővebben lásd: VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben* = *Ad salutem civium inventas esse leges: Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 157–171.

6 *A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről szóló 1890. évi XXV. Törvénycikk* = MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895. 1889–1891. évi törvénycikkek*, Franklin-Társulat, Budapest, 1897, 312.

7 STIPTA István: *Az erdélyi bírósági rendszer közjogi alapjai* = VERESS Emőd (szerk.): *Erdély Jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 295.

Az ősi családból származó udvarhű jogász a rossz nyelvek szerint 1861. évi ítélőtábla-elnöki kinevezését Ferenc Józsefhez fűződő barátságának köszönhetette. Annyi bizonyos, hogy már apja, Apor Lázár is a nagy presztízssű erdélyi kancellári hivatalt töltötte be. Fia, Károly sikeres szakmai karrierjén túl a kultúra és technikai újítások fáradhatatlan terjesztője is volt: nemzetközi díjas rajnai rizlingje mellett a fényképészet-történet őt tartja az első magyar fotográfusnak, és írásaival és irodalomszervező tevékenységével ugyancsak sokat tett az erdélyi reformkori irodalmi élet felpozíciójáért.⁸ Majd olyan szakmai formátumok is megfordultak a marosvásárhelyi bársonyszékben, mint a későbbi kúriai elnök, *Oberschall Adolf*.⁹ Őt követve a szerénységéről nevezetes *szentkatolnai Elekes Pált* választották a decentralizált vásárhelyi ítélőtábla első elnökének (1890), aki ezt követően aktívan bekapcsolódott a helyi közéletbe, és betöltötte a helyi kaszinó elnöki és az Erdélyi Kárpát-Egyesület Maros-Torda vármegyei osztályának tiszteletbeli elnöki tisztségét is. Egyaránt ismerteti még a fejezet az *Oberschall* székébe a budapesti ítélőtáblán, majd a Maros partján is beleülő *csíkdélnei Csathó Ferenc, kelemenfalvi Ternovszky Béla*, valamint az impériumváltást megelőző utolsó vásárhelyi elnök, *maroscsügedi Pap Farkas* pályáját.

A kolozsvári ítélőtábla első elnöke a régi nógrádi családból származó *berczeli Berczelly Jenő* volt, aki országos ismeretségre tett szert, miután egy 1897-es körrendeletében elsőnek engedélyezte a nők alkalmazását mint napidíjas irodai dolgozók, *díjnokok*. A továbbiakban a kötet a korszak további két kolozsvári elnök, *nagyfalusi Fekete Gábor* és *köröstarcsai Weér György* pályáját ismerteti. A szerző a tőle megszokott precizitással mutatja be a vizsgált szűk harminc esztendő hat nagyváradi (*fenyéri Zádor Gyula, gálszécsi Ritoók Zsigmond, Sável Kálmán, zágoni Szentkereszty Zsigmond Tivadar, Gajzágó Béla és váraljai Lábán Lajos*) és három temesvári ítélőtáblai elnök (*paisszegi és becsvölgyi Paiss Andor, Laszy József és Solyom Andor*) életútját is.

A tanulmány erénye – adatgazdagságán túl –, hogy a szerző nem ragadt le a szakmai pályafutások grádicsain, hanem számos anekdotával teszi fogyaszthatóbbá az ismerkedést a századforduló Erdélyének jogászvilágával. A rövid történetek közül talán a legfigyelemreméltóbb, hogy Apor bíró arcszörzete miképpen járulhatott hozzá a Bach-rendszer bukásához.¹⁰ Beliznai Kinga kutatómunkája során a szakirodalom feldolgozása mellett felhasználta a kapcsolódó jogszabályhelyeket, visszaemlékezéseket, adattárakat, tisztviselői, katonai és egyházi sematizmusokat és a korabeli sajtót egyaránt.

A polgárosodó magyar állam modernizációt célzó reformjai és a korabeli államszervezet működésének és működtetésének alapfeltételét jelentő infrastruktúra-fejlesztések a mai napig meghatározzák az állami feladatellátást – állapítja meg Megyeri-Pálffy Zoltán, aki tanulmányában elsőnek az *igazságügyi épület* fogalmát és funkcióját tisztázza, majd ismerteti a modern „független” bírósági épületek sajátosságainak kialakulástörténetét.¹¹ A hatalmi ágak elválasztásával születhetett meg az önálló igazságszolgáltatási

8 BÓDIN BELIZNAI Kinga: *Ítéltáblai elnökök Erdélyben (1868–1919)* = FEGYVERESI Zsolt, VERESS Emőd (szerk.): *Történelmi bírósági épületek Erdélyben*. Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2021, 14–65.

9 Oberschall Adolf életútjáról bővebben lásd BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *Hivatás és függetlenség. A M. Kir. Kúria elnökei 1869–1937*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 113–138.

10 B. BELIZNAI: *Ítéltáblai... i. m.* 18–19.

11 MEGYERI-PÁLFFY Zoltán: *Bíróságok a polgári kori Erdélyben – Épületek, észítések* = FEGYVERESI Zsolt, VERESS Emőd (szerk.): *Történelmi bírósági épületek Erdélyben*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2021, 66–77.

tér, a bírósági épület, és a bíróságok „kivonultak” a megye- és városházákból, a földesúri kúriákból és az egyházi épületekből.

A szerző bölcsen hívja fel az olvasó figyelmét arra az evidensnek tűnő, de annál lényegesebb körülményre, amely a megváltozott jogi környezethez való alkalmazkodást nehezítette, azaz de facto a felállított új szervek számára építendő épületekhez szükséges feltételek korabeli hiányosságaira: az anyagi háttér bizonytalanságára és a szervezet kiforratlanságára. Megyeri-Pálffi Zoltán tanulmánya vázolja a bírósági szervezetrendszer dologi hátterének, azaz a bírósági épületek polgári kori kivitelezésének alapvetéseit, teszi mindezt a munkásságára jellemző, jól követhető módszertannal, végigkísérve az olvasót az igazságügyi paloták funkcionális, a jogszabályi feltételekhez igazodóan kialakított helyiségein.¹²

Megyeri-Pálffi írása a kötet közepén egyszersmind összeköti annak fejezeteit. A könyv első feléhez igazodva áttekinti az építkezések jogszabályi, „elvi” hátterét, és bemutatja az épületek megálmodóit, a korszak legnevesebb igazságügyi épületeit tervező építészeket (kapcsolódva ezzel Beliznai Kinga korábbi tanulmányához), valamint megágyaz a kötet további írásainak: Székely Márton a dualizmus kori magyar középítkezések tervpályázatait feldolgozó írásához, Veress Emőd a kolozsvári ítélőtábla szimbólumairól írt tanulmányához és Fegyveresi Zsolt képekkel gazdagon illusztrált bírósági épületismertetőihez.

Az 1867-es kiegyezést követően Magyarországon gombamódra szaporodtak a nagy infrastrukturális beruházások, a magántőke mellett nőtt a középítkezések száma is. Ezzel párhuzamosan elterjedt a Nyugaton már általánossá vált szokás, miszerint a nagy közberuházásból megvalósuló építkezéseket nyilvános tervpályázatok előzik meg. Budapest és a vidéki nagyvárosok fejlesztései felkeltették a hazai és a nemzetközi érdeklődést, a sajtó rendszeresen számolt be a beruházások alakulásáról, így az erdélyi középületek kivitelezéséről is. Székely Márton – 2020-ban megvédett doktori disszertációján alapul¹³ – tanulmánya¹⁴ megállapítja, hogy a tervpályázati rendszer elterjedése az átalakuló társadalom hazájáért felelősséget érző, annak ügyeire odafigyelő polgári rétegének kialakulását mutatja. Ezt a kijelentést az is alátámasztja, hogy bár a 19. század végi nagy építkezési lázban 1880 után egyre több törvényszéki épületet is megrendelt a magyar állam, de ezek egyikére sem írt ki nyílt tervezési pályázatot. Az első kiírás 1903-ban történt meg, melynek előzménye egy 1902 áprilisában lezajlott heves parlamenti vita volt. Az országgyűlésben a Tisza-kormány lelkes ellenzéki kritikusa, Zboray Miklós képviselő egy alkalommal hevesen kikelt a közvetlen megbízott építészek (Wagner Gyula és Kiss István) ellen, akik számos megbízást kaptak nyilvános pályáztatási eljárás nélkül. A következő bő évtizedben több tucat törvénykezési palota építésére jelentek meg tenderek.

12 Erről lásd bővebben MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: *Az igazságügyi szervezet dologi háttere: a bírósági épületek* = MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Szuverenitáskutatás*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 113–123.

13 SZÉKELY Márton: *Építészeti tervpályázatok Magyarországon 1891–1918 között*, doktori disszertáció, BME-ÉPK, Budapest, 2020.

14 SZÉKELY Márton: *Építészeti tervpályázatok Erdélyben a dualizmus korában* = FEGYVERESI, VERESS: *i. m.*, 78–89.

A kötet második felében Veress Emőd szimbolikamagyarázó tanulmánya és Fegyveresi Zsolt erdélyi ítélőtáblákat, törvényszékeket és járásbíróságokat bemutató két írása található.

A Wagner Gyula tervei alapján 1898 és 1902 között épült kolozsvári ítélőtáblai épület homlokzatának fő ékessége a bejárat felett, a nyakazaton trónoló Justitia-szoborcsoport. Az igazság, az igazságszolgáltatás és az erkölcs római mitológiai istennője méltóságteljesen foglal helyet az ítélőtábla timpanon nélküli tetőszerkezete előtt. Baljában mérleget tart, jobbjaival pallosán támaszkodik. Mellette a fáklyás alakok egyike őrzi a lángot, a másiké már kialudt: ők a perbeli ellenérdekű feleket, a pernyertest és perveszttest testesítik meg. Veress Emőd előbb a mérleg és a lélekmérés szimbolikájának eredetét mutatja be példálózva az ókori egyiptomi Maat istennővel, a homéroszi görögök isteneik előtti megmérettetéseivel, az ószövétségi Baltazár történetével és Szent Mihály arkangyallal, aki megméri a holtak lelkét és a paradicsomba vezeti az örvendezőket.¹⁵ A szerző még kitér a pallos és a korona eredetére, valamint a bekötött szem dilemmájára is. Külön érdekesége a kolozsvári szobornak, hogy az alkotó nem a közismert bekötött szemű ábrázolásmódot választotta, hanem a hagyományos, 15. századot megelőző, az igazságot nyitott szemmel fürkésző Justitia néz le az igazságukért a bíróság épületébe lépő emberekre.

A kötet utolsó két vaskos fejezete a jog- és kortörténeti, látásmód-szélesítő írásokat követően rátér a mű címében ígért *erdélyi történelmi bírósági épületek* sajátosságaira.¹⁶ Fegyveresi két tucat igazságszolgáltatási épület történetét vázolja hol építési napló jelleggel, hol az építkezési adatokat kiegészítve korabeli feljegyzésekkel az épület fogadtatásáról vagy a megnyitón elhangzott miniszteri beszéd részleteiről.

A kötet több mint kétszáz képet tartalmaz, ezek között találunk ítélőtáblai bírói portrékat, igazságügyi paloták skicceit, homlokzatterveket, igazságügyi szimbólumok egyetemes ábrázolásmódjait megjelenítő műtárgyakat, de leginkább *történelmi bírósági épületeket Erdélyből*.

15 VERESS Emőd: *A kolozsvári ítélőtábla Justitia-szobra: a szimbólumok eredetéről* = FEGYVERESI, VERESS: *i. m.*, 90–103.

16 FEGYVERESI Zsolt: *Ítélőtáblák* = FEGYVERESI, VERESS: *i. m.*, 104–127; FEGYVERESI Zsolt: *Törvényszékek és járásbíróságok* = FEGYVERESI, VERESS: *i. m.*, 128–231.

PÁL ELŐD

A kora középkori alemann törvénykönyvekről

Nótári Tamás: A kora középkori alemann törvénykönyvek: Pactus Alamannorum – Lex Alamannorum. Szeged, Lectum Kiadó, 2020, 190 oldal

Nótári Tamás kötete, amely a VIII. századi alemann törvények bevezető tanulmány-nyal és magyarázatokkal ellátott fordítását, valamint latin nyelvű szövegkiadását tartalmazza, 2020-ban látott napvilágot a Lectum Kiadó gondozásában.

A szerzőnek ez immáron sokadik kötete, amelyben a kora középkori jogtörténet és filológia kérdéseivel foglalkozik.¹ Ezek egy része a kora középkori bajor törvénykönyv (a *Lex Baiuvariorum*) köré csoportosítható, legújabb kötetében pedig a *Pactus Alamannorum*ot és a *Lex Alamannorum*ot tette elemzés tárgyává, ily módon teljessé téve a kora középkori délnémet *Volksrechte*k magyar nyelvű fordítását és feldolgozását.

Az alemannokat a római források legelőször Kr. u. 213-ban említik, amikor Caracalla utasítást adott arra, hogy verjék vissza az alemannok betöréseit a Majna felső szakaszán. Az V. században az alemannok fennhatósága alá tartozott Elzász egy része, a mai Svájc területe az Alpokig, Voralberg és kelet felé a Lech folyóig húzódó területek. Klodvig 496 (a zülprichi csata) után az addig alemannok lakta terület északi részét frank fennhatóság alá vonta, míg az egyéb területek Nagy Theoderik haláláig keleti gót protektorátus alatt maradtak. Martell Károly (714–741) halála után trónviszály robbant ki fiai, Pippin és Karlmann között, s e helyzetet kihasználva Theudbald, a Martell Károly által alávettett helyzetbe kényszerített alemann herceg, Lantfrid (709–730) fia megpróbálta a hercegség önállóságát visszaállítani. Az alemannok ellenállását végül Karlmann törte meg, amelynek következtében 746-ban Cannstattnál az alemann nemesség egy részét lemészároltatta (*Blutgericht von Cannstatt*), Alemanniát pedig két grófságra osztotta, és beolvasztotta a Frank Birodalomba.

Az alemann népjog két változatban maradt fenn: a régebbi változata *Pactus Alamannorum*, az újabb pedig *Lex Alamannorum* címet viseli.² A *Pactus Alamannorum*

1 Forráskiadások és fordítások: *Források Salzburg kora középkori történetéből*, Szeged, Lectum, 2005; *Lex Baiuvariorum – A bajorok törvénye*, Szeged, Lectum, 2011; *I. Miklós pápa válaszai a bolognói kérdéseire*, Szeged, Lectum, 2015. Monográfiák: *A salzburgi historiográfia kezdetei*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2007; *Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg*, Passau, Schenk, 2011; *Jog és társadalom a Lex Baiuvariorumban*, Szeged, Lectum, 2012; *Law and Society in Lex Baiuvariorum*, Passau, Schenk, 2014; *A kora középkori bajor jogrendszer a Lex Baiuvariorum tükrében*, Szeged, Lectum, 2014.

2 A fontosabb szövegkiadások: Johannes MERKEL: *Lex Alamannorum*, Monumenta Germaniae Historica, Leges III, Hannover, Verlag der Hahnschen Buchhandlung, 1851; Karl LEHMANN: *Leges Alamannorum*, Monumenta Germaniae Historica, Leges nationum Germanicarum V/1, Hannover, Verlag der Hahnschen Buchhandlung, 1888; Karl LEHMANN, Karl August ECKHARDT: *Leges*

vizsgálatát mindössze egyetlen, töredékesen fennmaradt kézirat teszi lehetővé. A *Lex Alamannorum* ötven, jórészt a VIII. és a XII. század között keletkezett kéziratban maradt az utókorra. Így a *Lex Alamannorum* a *Lex Salica* mellett a legbőségesebb szöveghagyománnyal rendelkező germán népjog hordozójaként azonosítható.

A *Lex Alamannorum* kézíratainak bevezető mondatai kétféle szövegváltozatban maradtak fenn, ezek adnak támpontot a törvény keletkezésének időpontja meghatározásában. A két variáns közti legfontosabb különbség, hogy míg az első szerint a törvény Chlothar király uralkodása alatt egy frank birodalmi gyűlésen, addig a második szerint egy alemann tartományi gyűlésen került megalkotásra. A fennmaradt források első szövegváltozata alapján a kézirat harminchárom püspök, harmincnégy herceg és negyvenöt gróf jelenlétében megtartott gyűlésen jött létre. Ezzel szemben a források második szövegváltozatából az rajzolódik ki, hogy a *Lex Alamannorum* Lantfrid herceg uralkodása alatt, majd pedig fia, Gotofrid alatt került átdolgozásra.

Mivel a *Lex Alamannorum* számos kézírata a *Pactusszal* azonos vagy hasonló mondatában *rex Chlothariust* említi törvényalkotóként, Nótári feltételezi, hogy a *Pactus* vonatkozó részében is ezen uralkodó neve állhatott. A szakirodalmi álláspontok (August Friedrich Gfrörer, Heinrich Brunner, Bruno Krusch, Konrad Beyerle, Franz Beyerle, Karl August Eckhardt és Clausdieter Schott nézeteinek) és a másik délnémet törvény, a *Lex Baiuvariorum* keletkezéstörténeti *Prologus*-nak elemzése alapján Nótári arra az álláspontra jut, hogy sem a bajor *Prologus*, sem az alemann törvény bevezetője nem állja meg ugyan teljességgel a helyét az alemann és a bajor *lexek* létrejöttének történetét illetően, de számos adalékot nyújt a VIII. századi összeállítók jogszemléletéhez, műveltségéhez, identitástudatához.

A *Pactus Alamannorum* megalkotójának személyét illetően a szerző II. Chlothar mellett sorakoztat fel érveket, amelyek szerint a 626. vagy 627. év szeptemberében a clichyi zsinaton negyven püspök, továbbá egy apát és egy diakónus is jelen volt, s a létszám hasonló nagyságrendet mutat, mint a *Pactus*-ban olvasható leírás adatai. A *Pactus* bevezető mondatában olvasható lista tehát egy frank birodalmi gyűlésre utal; a megnevezett uralkodó nagy valószínűséggel II. Chlothar (581–629/630) lehetett, a *Pactus* keletkezésének ideje pedig 613 és 623 közé tehető. A bevezető mondaton kívül maguk a rendelkezések is világossá teszik, hogy a *Pactus* kifejezetten Alemannia számára került megszövegezésre, hiszen a szöveg – például a testi sértés különféle módozatainál – az *Alemannust*, illetve *Alemannát* említi sértettként. Vagyis a *Pactus* egyaránt nevezhető frank, illetve alemann jognak, ugyanis a jogforrás megalkotója a frank uralkodó, címzettjei, alanyai pedig az alemannok voltak.

A *Lex Alamannorum* tekintetében a *Chlotharius rexet* említő kéziratok okán a szakirodalomban az a lehetőség is felvetődött, hogy a törvény a IV. Chlothar uralkodása idején az akkor már tényleges hatalmat gyakorló *maior domus*, Martell Károly rendelkezéséhez fűződik, de annak megalkotását az alemann hagyomány Lantfrid hercegnek

Alamannorum, Monumenta Germaniae Historica, Leges nationum Germanicarum V/1. Hannover, Verlag der Hahnschen Buchhandlung, 1966; Karl August ECKHARDT: *Die Gesetze des Karolingerreiches 714-911. II. Alemannen und Bayern*, Weimar, Böhlau, 1934; Schott, CLAUDIETER: *Lex Alamannorum. Das Gesetz der Alemannen. Text, Übersetzung, Kommentar zum Faksimile der Wandalgarius-Handschrift Codex Sangallensis 731*, Augsburg, Schwäbische Forschungsgemeinschaft, 1993.

akarta tulajdonítani, ami az alemann önállóság legitimálását célozta. Ezzel ellentétben, ám a törvény keletkezésének ideje tekintetében hasonló időszakra fókuszál az a nézet, miszerint a törvény ténylegesen Lantfrid rendelkezésének köszönheti létét, viszont a Meroving-ház utolsó uralkodójának, IV. Chotarnak a nevét a frank hatalmi igények alátámasztására iktatták be a szövegbe, amelynek feltételezhető célja Martell Károly politikai súlyának kompenzálása volt. A történelmi kontextust és a szöveget elemezve Nótári arra a következtetésre jut, hogy a *Lex Alamannorum*ot nagy valószínűséggel Lantfrid herceg kezdeményezésére alkották meg valamikor 712 és 730 között a reichenau kolostor és a hercegi megbízottak közötti szorosabb együttműködésének eredményeként.

Tartalmilag a *Lex Alamannorum* három fő részre osztható: egyházi ügyek, a hercegre vonatkozó tényállások, a nép körében előforduló tényállások/jogi kérdések. E felosztás a kor tartományi zsinatjainak szabályozási rendjét követi. Felépítését tekintve rokonságot mutat a *Lex Baiuvariorum*mal, s így módon a *Leges Visigothorum*mal is.

Az egyházra vonatkozó rendelkezések a többi népjoghoz képest kiemelten privilegiált helyzetet biztosítanak az egyháznak, többek között azzal, hogy korlátlan adományozási lehetőséget garantálnak az adománytevőknek, az egyházi személyek vérdíját a szabad alemannokénál magasabban, a püspökét a hercegével azonos mértékben állapítják meg. Az egyház kiemelt védelme, illetve azon rendelkezés, amivel áttörik a kollektív tulajdon rendjét, és megteremtik a halál esetére szóló rendelkezési jogot a vagyon felett, egyedülálló a germán népjogok között.

A *Lex* a herceget mint az államiság megtestesítőjét – a hercegség maga is mint *regnum* jelenik meg a szövegben – szintén kiemelt szankciókkal, illetve *compositió*kkal védi. A törvény szabályozza az ősi szokásjog alapján (*secundum consuetudinem antiquam*) a herceg nevében a *comes*, annak küldöttje, illetve a *centenarius* által gyakorolt jogszolgáltatást, illetve kiemeli, hogy a jogszolgáltatásra csak és kizárólag a herceg által kinevezett személyek jogosultak. Nem az egyházi, hanem a hercegre vonatkozó részben kerülnek szabályozásra a házassági akadályok, valamint a vasárnapi munkatiltalom, mivel az uralkodó feladata ezeknek érvényt szerezni, illetve mivel a tilalom megsértése államellenes cselekedetet, nevezetesen a pogánysághoz ragaszkodást takarhatott.

A harmadik, a köznépre vonatkozó – legterjedelmesebb és a *Pactus Alamannorum* vérdíjkatalógusát kibővítő – részben (*De causis, qui saepe solent contingere in populo*) a *Lex* egyértelműen a *compositió*s rendszer felé tendál, ami nyilvánvalóan a vérbosszú viszszaeszköztetését célozza. A köznépet érintő rendelkezések mutatják legvilágosabban a *Lex* alemann jellegét, például azzal, hogy a tényállások a szövegbe népnyelvi megnevezéssel kerültek be.

E lapszám szerzői

Bartis Előd

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; ügyvéd, a Bihar Megyei Ügyvédi Kamara tagja (Románia); egyetemi tanársegéd, a Sapientia EMTE Kolozsvári Karának Jogtudományi Intézete, e-mail: elodbartis@yahoo.com

Bonyhai Gabriella Eleonóra

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; ügyvéd, a Máramaros Megyei Ügyvédi Kamara tagja (Románia), e-mail: bonyhai@yahoo.com

Füzi Norbert

LLM hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Jogtudományi kar, Kolozsvár, e-mail: fuzinorbert@yahoo.com

Hamza Gábor

Dr. iur. DDr. h.c. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) rendes tagja, Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu

Heil Kristóf Mihály

LLM, tudományos segédmunkatárs, MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport, e-mail: heilkristof@gmail.com

Pál Előd

egyetemi tanársegéd, Sapientia EMTE, Jogtudományi Intézet, Kolozsvár; igazgató, Collegium Iuridicum szakkollégium, e-mail: elod.pal@gmail.com

Peti András

PhD-hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, e-mail: petiandras@yahoo.com

Sinkó Zoltán Péter

LLM hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Jogtudományi Kar, e-mail: petersinko@yahoo.com

Szendrei Tamás

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; ügyvéd, a Kolozs Megyei Ügyvédi Kamara tagja (Románia), e-mail: tamas_szendrei@outlook.com

Valdman István

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; ügyvéd, a Máramaros Megyei Ügyvédi Kamara tagja (Románia), e-mail: valdmanistvan@yahoo.com

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

- Az Erdélyi Jogélet lektorált jogtudományi folyóirat. Az itt megjelenő írások kizárólag elsőközlésűek. A publikálásra kerülő kéziratok kategóriái: tanulmány, recenzió, jogeset-kommentár.
- A kézirat benyújtása előtt kérjük, tanulmányozza a jogi feltételeinket is tartalmazó szerzői útmutatót. A szerző az alábbi feltételeket a mű benyújtásával tudomásul veszi és elfogadja.
- A tanulmányokat Microsoft Word .doc vagy .docx formátumban, körülbelül 40 000 leütés terjedelemben, a recenziókat, jogesetek kommentárjait körülbelül 15 000 leütés terjedelemben kell leadni a szerkesztőbizottság e-mail címére. A szerkesztőbizottság fenntartja a jogot, hogy indokolt esetben hosszabb anyagot is megjelentessen vagy a hosszabb anyagot két részben közölje.
- A tanulmányokhoz kötelező rövid angol nyelvű összefoglalót kell mellékelni, és meg kell jelölni 5-6 kulcsszót, amelyek a tanulmány tartalmát a leginkább jellemzik. Az összefoglalóban nem szerepelhetnek hivatkozások.
- A szerző adatait a tanulmány vagy jogeset-kommentár címe alatt, a következőképpen kell megadni: Kovács István egyetemi tanár, ELTE ÁJK, Budapest, e-mail: istvan.kovacs@emalcim.hu. Recenziók esetén ugyanezeket az adatokat a recenzió végén kell feltüntetni.
- A szó szerinti idézetekhez használjon **idézőjelet**, idézeteken belüli idézetekhez pedig **félidézőjelet** (a ' jelet, billentyűkombinációja: shift + 1).
- pl. Szász-Schwarz Gusztáv szerint *„az ő jogalapja nem többé pusztán készpénznek kölcsönadása, hanem bármi kötelmi jogalap lehet, nem kell más, mint hogy az alperes ezen tartozását 'kölcsön címen' elismerte legyen, ami legtöbbször oly alakban történik, hogy 'kölcsönlevelet' vagy 'adóslevelet' állít ki róla”*.
- A címekhez, alcímekhez használjon **címsorokat**. A tanulmányon belül két alárendelt címsor használható, ezeket arab számokkal kell jelölni (1. Áttekintés, 1.1. Jogtörténeti előzmények, 1.2. A hatályos jog stb.).

Különböztesse meg egymástól:

- **a kiskötőjeleket** (szavak között használandó, pl. szóösszetételeknél: ítélet-végrehajtó),
- **nagykötőjeleket** (pl. évszámok, helységnevek között használandó -tól -ig jelentésben, pl. 1918–1920, Kolozsvár–Budapest útvonal),
- **gondolatjelet** – mondatokon belüli közbeékelés esetében,
- **kiemeléshez dőlt** betűt használjon, a **félkövér** betűk használata kerülendő,
- **idézetekhez dőlt** betűt használjon: az idézett részt dőlt betűvel írja és tegye idézőjelbe is,
- idézetek esetén a **kihagyást** a következőképpen jelölje: [...]
- **a századokat** római számokkal írja: VII. század.

Hivatkozások:

A tanulmányban idézett valamennyi forrást – akár szó szerinti, akár tartalmi idézésről van szó – **lábjegyzetben** kell lehivatkozni.

Az első lábjegyzetben kérjük minden esetben feltüntetni **az idézett mű valamennyi bibliográfiai adatát**: szerző(k) neve(i), mű címe, kiadó, kiadás helye, évszám, oldalszám. **Ismételt hivatkozás esetében** elegendő csak a szerző családneve, majd *i. m.* és az oldalszám feltüntetése, pl. BECK: *i. m.*, 11. Ugyanattól a szerzőtől több mű hivatkozása esetén a szerző neve után a mű címének első szavát (hasonló című művek esetében, első szavait) is fel kell tüntetni: BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

A lábjegyzetekben hivatkozott műveket kérjük a tanulmány végén az irodalomjegyzékben is feltüntetni, ábécésorrendben, sorszámozással.

A hivatkozási szabályok összefoglalása:

1. az első hivatkozás teljes bibliográfiai adatokkal történik;
2. hivatkozás ugyanarra a műre a soron következő lábjegyzetben: *Uo.* megjelöléssel történik;
3. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanattól a szerzőtől csak egy művet hivatkozunk a tanulmányban;
4. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanannak a szerzőnek több művét is hivatkozunk;
5. a szerző által felhasznált szakirodalmat irodalomjegyzék összegzi.

Általános példa:

1. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve, oldalszám.
2. *Uo. (dőlttel)*, oldalszám.
3. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *i. m.*, oldalszám.
4. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *Rövidített cím...*, *i. m.*, oldalszám.
5. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve.

Idegen nyelvű műre való hivatkozás esetében a családnev, keresztnév sorrend az adott nyelvben használatos névsorrendet követi:

Dan Andrei POPESCU: *Din nou despre rezerva succesorală. Privire din perspectiva dreptului internațional privat*, Buletinul Notarilor Publici, 2018/2 (XXII).

Példák:

Egyszerzős művek hivatkozása:

1. BECK Salamon: *A köteles részes jogállása*, Athenaeum, Budapest, 1913, 11.
2. *Uo.*, 17.
3. BECK: *i. m.*, 11.
4. BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

Két- vagy többszerzős művek hivatkozása:

1. KOZMA Anna, LŐRINCZ György, PÁL Lajos: *A Munka Törvénykönyvének magyarázata*, HVG Orac, Budapest, 2020, 43.
2. *Uo.*, 57–63.
3. KOZMA, LŐRINCZ, PÁL: *i. m.*, 57–63.
4. KOZMA, LŐRINCZ, PÁL: *A Munka...*, *i. m.*, 57–63.

Szerkesztett műben megjelent tanulmányokra, fejezetekre való hivatkozás:

1. VERESS Emőd: *Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről* = *Lábady Tamás emlékkönyv*, szerk. KOLTAY András, MENYHÁRD Attila, LANDI Balázs, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 311.

2. Uo., 312.
3. VERESS: *i. m.*, 312.
4. VERESS: *Gondolatok..., i. m.*, 312.

Folyóiratcikkekre történő hivatkozás:

1. VÉKÁS Lajos: *Szladits Károly és magánjogi iskolája*, Jogtudományi Közlöny, 2018/2, 72–77, 75.
2. Uo., 76.
3. VÉKÁS: *i. m.*, 76.
4. VÉKÁS: *Szladits..., i. m.*, 76.

Több műre való hivatkozás:

Lábjegyzetben több műre való hivatkozás esetében az oldalszámok után nem szükséges pont és pontosvessző is, csak pontosvessző:

DOMJÁN Éva: *A polgári jog és a kereskedelmi jog szerkezetéről*, Magyar Jog, 1991, 751–755; VÉKÁS Lajos: *Szükség van-e kereskedelmi magánjogra?* Magyar Jog, 1998, 705–714; a kereskedelmi jog külön kodifikálása mellett SÁRKÖZY Tamás: *A gazdaság joga, mint az Európai Unióhoz való csatlakozás hajtóereje*, Gazdaság és Jog, 1998, 9–16.

Hivatalos közlönyre, törvényre, rendeletre, kormányhatározatra való hivatkozás:

1. Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial al României) hivatkozási módja: Románia Hivatalos Közlönye, 2009. április 2, 213. sz.
2. Román törvény hivatkozási módja: a közjegyzőkről és a közjegyzői tevékenységről szóló 1995. évi 36. törvény
3. Román kormányrendelet hivatkozási módja: 2021. évi 77. sürgősségi kormányrendelet a Nemzeti Erdőőrség létesítéséről
4. Román kormányhatározat hivatkozási módja: a Kovászna megyei Uzon község zászlómodelljének jóváhagyásáról szóló 2021/1041. kormányhatározat.

Interneten hozzáférhető elektronikus forrás hivatkozása (zárójelben a letöltés dátumának megadásával):
www.alkotmánybíróság.hu (letöltés ideje: 2020. 01. 23.)

Jogi kérdések, lektorálás és etikai alapelvek:

A szerző a kézirat beküldésével szavatolja, hogy a tanulmány saját, eredeti szellemi alkotása, illetve amennyiben felhasználta mások munkáit, azokat megfelelő módon idézte és szakszerűen hivatkozott rájuk.

A szerző szavatol azért, hogy a művön nem áll fenn harmadik személynek olyan kizárólagos szerzői joga, amely az Erdélyi Jogélet kiadója felhasználását akadályozná vagy korlátozná.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága fenntartja magának a kizárólagos jogot arra, hogy a kiadói célok figyelembevételével meghatározza, mely művek felelnek meg a kiadás kritériumainak és kerülnek ténylegesen publikálásra.

A mű szerzőjének álláspontja nem feltétlenül tükrözi az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának és kiadójának álláspontját.

Az Erdélyi Jogélet a publikációt ingyenesen teszi hozzáférhetővé.

Az Erdélyi Jogélet kiadója általános szabályként nem fizet díjat a szerzőnek. A szerző a díjazásról a kézirat beküldésével kifejezetten lemond.

A szerző visszavonhatatlan engedélyt ad a mű címének felhasználásához, a mű nyilvánosságra hozatalához nyomtatott és elektronikus formában, a folyóirat honlapján és adatbázisokban. A szerző engedélyt ad a mű sokszorosítására, terjesztésére és a szükséges korrekúra elvégzésére.

A szerző a mű fentiekben felsorolt felhasználására területi korlátozás nélkül, határozatlan időtartamra, azaz a mű teljes védelmi idejére kizárólagos, harmadik személynek átengedhető felhasználási jogot enged az Erdélyi Jogélet kiadásának.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának tagjai, illetőleg külső, tudományos minősítéssel rendelkező, erre felkért személy által lektorált cikkeket közöl. A kézirat elbírálása kettős vak lektorálással történik. A kettős vak lektorálás módszerének lényege, hogy a lektor számára a szerző, a szerző számára a lektor ismeretlen marad.

A beérkező kéziratokat először a szakterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben a beküldött dokumentum illeszkedik a lap profiljához és teljesíti a formai és szakmai alapvető feltételeket, felkéri a megfelelő szakértőt a lektori vélemény elkészítésére.

A lektorálási kritériumok a következők: formai, hivatkozási és terjedelmi előírásoknak való megfelelés; témaválasztás indokoltsága, időszerűsége, egyedisége; a kézirat szerkezete: arányosság, belső logika, áttekinthetőség; a jogtudományok elvárásrendszerének megfelelő, következetes fogalomhasználat és nyelvhelyesség; szakirodalmi és elméleti megalapozottság; hivatkozások pontossága és teljessége; módszertan; újszerűség, a kutatói kérdésfelvetés minősége és a kutatói erőfeszítés mértéke; összegző megállapítások és következtetések minősége.

A lektori véleményeket a szerkesztőbizottság továbbítja a szerzőnek. A lektori véleményben foglaltakat a szerzőnek követnie kell. Amennyiben a szerző nem ért egyet a lektori véleménnyel, azt külön meg kell indokolnia és jeleznie kell a tudományterületi felelős szerkesztőnek, aki mérlegeli a véleményeltérés okát és dönt annak elfogadásáról. Ha a lektor jelentősebb átdolgozást kér, úgy a módosított kézirat, megküldése után, újbóli lektorálásra kerül. A lektorálás kettős anonim rendszerben történik (sem a szerző nem értesül a lektor személyéről, sem a lektor a szerző azonosságáról).

A lektori vélemény alapján módosított kéziratot a tudományterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben megfelel a lektori kéréseknek, illetve a szerzői útmutatóban foglaltaknak, úgy szerkesztésre küldi a kéziratot és megjelenteti a lapban.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága minden, a kézirat benyújtásával, lektorálással kapcsolatos információt bizalmasan kezel.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága szigorúan követi a COPE (Committee on Publication Ethics) által kiadott iránymutatásokat és ajánlásokat. A COPE által kiadott iránymutatások és ajánlások angol nyelven elérhetőek a következő linken: <https://publicationethics.org/resources>.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.
Tel./fax: +40-364-401454
E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro
www.scientiakiado.ro

Felelős kiadó:

Sorbán Angella

Kiadói koordinátor:

Szabó Beáta

Korrektúra:

Szenkovics Enikő

Műszaki szerkesztés:

Metaforma Kft.

Tipográfia:

Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

F&F INTERNATIONAL Kft.

Felelős vezető: Ambrus Enikő igazgató